

LAAKSON SAIRAALA

HALLINTORAKENNUS, ITÄINEN JA LÄNTINEN PAVILJONKI SEKÄ AUTOTALLI
RAKENNUSHISTORIASELVITYS

30.9.2019 ARKKITEHTITOIMISTO FREESE OY

LAAKSON SAIRAALA

HALLINTORAKENNUS, ITÄINEN JA LÄNTINEN PAVILJONKI SEKÄ AUTOTALLI

RAKENNUSHISTORIASELVITYS

30.9.2019

ARKKITEHTITOIMISTO FREESE OY

Edellisellä sivulla. Helsingin tuberkuloosisairaala vuonna 1929. Keskellä Hallintorakennus (L1) ja reunoilla paviljonkirakennukset (L2 ja L3). (Eric Sundström/HKM)
Kansi: Tuberkuloosisairaalan paviljongit (L1-L3) vuonna 1937. (P-E Ahonius/MVKa)

SISÄLTÖ

1. TUTKIMUKSESTA	1	5. L2 – LÄNTINEN PAVILJONKI	65	8. RAKENNUSOSAT	133
2. TIIVISTELMÄ, JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	5	5.1 L2 Läntinen sairauspaviljonki 1929	65	8.1 Rakennustekniikka 1929	133
3. PERUSTIETOLOMAKKEET	14	5.2 L2 Muutoshistoriakaaviot pohjat	76	8.2 Talotekniikka 1929	134
3.1 Alue	14	5.3 L2 Muutoshistoriakaaviot julkisivut	80	8.3 Ovet ja ikkunat 1929	137
3.2 L1 – Hallintorakennus	14	5.4 L2 Nykytilanne – Julkisivut	82	8.4 Pintamateriaalit 1929	139
3.3 L2 – Läntinen paviljonkirakennus	14	5.5 L2 Nykytilanne – Sisätilat	84	8.5 Nykyinen talotekniikka	140
3.4 L3 – Itäinen paviljonkirakennus	15	5.6 L2 Tilojen käyttötarkoitus vuosina 1929 ja 2019	88	8.6 Nykyisiä ulkovalaisimia	142
3.5 L5 – Autotalli	15	5.7 L2 Suojeltavat tilat ja ominaisuudet	90	8.7 Nykyisiä sisävalaisimia	143
3.6 Rakennus- ja talotekniikka	15	6. L3 – ITÄINEN PAVILJONKI	95	8.8 Nykyisiä ulko-ovia	144
3.7 Laakson sairaalan rakennushanke	16	6.1 L3 Itäinen sairauspaviljonki 1929	95	8.9 Nykyisiä väliovia	145
3.8 Arkkitehti Eino Forsman	18	6.2 L3 Muutoshistoriakaaviot pohjat	108	8.10 Nykyisiä ovien heloja ja yksityiskohtia	146
3.9 Hankkeen esittely Arkkitehti-lehdessä	19	6.3 L3 Muutoshistoriakaaviot julkisivut	112	8.11 Nykyiset ikkunat	149
4. L1 – HALLINTORAKENNUS	21	6.4 L3 Nykytilanne – Julkisivut	114	8.12 Porrashuoneet 2019	150
4.1 L1 Hallintorakennus 1929	22	6.5 L3 Nykytilanne – Sisätilat	116	8.13 Nykyisiä pintoja	152
4.2 Laajennus vuonna 1938	33	6.6 L3 Tilojen käyttötarkoitus vuosina 1929 ja 2019	120	8.14 Nykyisiä opasteita	152
4.3 L1 Muutoshistoriakaaviot pohjat	38	6.7 L3 Suojeltavat tilat ja ominaisuudet	122	LÄHDEVIITTEET	145
4.4 L1 Muutoshistoriakaaviot julkisivut	44	7. L5 – AUTOTALLI	127	LÄHTEET	146
4.5 L1 Nykytilanne – Julkisivut	47	7.1 L5 Autotalli 1929	127		
4.6 L1 Läpikäytävä ennen ja nyt	50	7.2 L5 Muutoshistoriakaaviot	127		
4.7 L1 Nykytilanne – Sisätilat	52	7.3 L5 Nykytilanne – Julkisivut	128		
4.8 L1 Tilojen käyttötarkoitus vuosina 1929 ja 2019	56	7.4 L5 Nykytilanne – Sisätilat	128		
4.9 L1 Suojeltavat tilat ja ominaisuudet	58	7.5 L5 Julkisivukaaviot, tilojen käyttötarkoitus	130		

I. TUTKIMUKSESTA

Helsingin kaupunki suunnittelee parhaillaan Laakson sairaalan uudistamista, työnimellä Laakson yhteissairaala. Suojelukohteessa, jollaiseksi Laakso on eri yhteyksissä määritelty, muutossuunnittelun pohjaksi tarvitaan tutkittua tietoa sen synty- ja muutoshistoriasta, arkkitehtuurin ominaisuuksista ja asettumisesta tyylihistorialliseen viitekehykseensä, inventointi nykytilanteesta sekä arvio vaalittavista ominaisuuksista ja kulttuurihistoriallisesta merkityksestä. Tämä rakennushistoriaselvitys (RHS) tehtiin näistä lähtökohdista kesällä 2019 Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimialan tilauksesta.

Laakson sairaala, hallintorakennus, itäinen ja läntinen paviljonki sekä autotalli, rakennushistoriaselvitys täydentää kesällä 2015 tehtyä Laakson ja Auroran sairaaloitten ns. suppeana toimeksiantona laadittua rakennushistoriaselvitystä. Tuossa kahden laajan alueen (yhteensä 36 rakennusta) läpileikkauksena tehdyssä tutkimuksessa (*Laakson ja Auroran sairaala-alueet, Rakennushistoriaselvitys 31.8.2015*, Arkkitehtitoimisto Freese Oy ja Taegen Arkkitehdit Oy) todettiin, että Laaksoissa varsinkin vanhimmat perustamisvaiheen rakennukset on syytä tutkia perinpohjaisemmin erikseen. Laakson 1929 valmistuneet, arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemat hallintorakennus, potilaspaviljongit sekä autotalli kuuluvat tähän ryhmään. Vuoden 2015 tutkimuksessa käytiin läpi Suomen ja Helsingin sairaalahistorian varhaisvaiheet, sairaaloiden rakentamisen

taustat, vaikutteet, syntyvaiheet sekä kehityshistoria. Myös aluetta suunnitelleet arkkitehdit esiteltiin lyhyesti. Tässä julkaisussa tietoja ei ole toistettu, elleivät ne liity oleellisesti tutkittavan rakennuksen tarkempaan esittelyyn tai ellei informaatioon ole löytynyt jotain uutta lisättävää.

RHS on tulevan suunnittelun apuväline ja tietopankki, toisaalta dokumentti ja arviointi rakennuksesta ennen suurta muutosta. Julkaisuun on karsittu perustutkimuksessa kerätystä aineistosta oleellisimmaksi arvioitu tieto. Tutkimus jakaantui karkeasti kahteen vaiheeseen, perinteiseen arkistotutkimukseen sekä rakennusten inventointiin paikan päällä. Työmenetelmänä rakennukset inventointiin valokuvaamalla, samalla niiden ominaisuudet ja säilyneisyysaste tiloittain ja julkisivuittain kirjaten. Huonekohtaisia inventointikortteja ei esitetä, vaan kaavamaisesti samanlaisina toistuvat tilat käsitellään kerroskohtaisesti tyypeittäin. Rakennusosien ja sisä- ja ulkotilojen ominaispiirteet analysoidaan läpileikkauksena valokuvien ja niihin liitetyn selityksin.

Tärkein sairaalarakennuksia koskeva arkistokokonaisuus on Helsingin kaupunginarkiston piirustuskokoelma (Maistraatinarkisto) alkuperäisistä tuberkuloosisairaalan perustamisvaiheen rakennuksista. Rakennusten muutoshistoria on käyty läpi rakennusvalvonnan Arska-palvelun piirustusten perusteella. Vanhoja valokuvia löytyi lähinnä Kaupunginmuseon ja Museoviraston kuva-arkistoista

sekä kirjoista. Kirjallisuuslähteistä tärkeimmät olivat *Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia* (1968) sekä K. Reinin ja Eino Forsmanin teos *Helsingfors stads tuberkulossjukhus* (1929). Lähdeluettelo ja -viitteet löytyvät julkaisun lopusta.

Perustietolomakkeiden jälkeen jokaiselle rakennukselle, eli hallintorakennukselle L1, paviljongeille L2 ja L3 sekä autotallille L5, on varattu oma lukunsa, jotka on orientoitavuuden helpottamiseksi merkitty aukeamien reunoihin värikoodilla. Lisäksi rakennusosat on käsitelty omana lukunaan. Rakennuskohtaisesti esitellään vastavalmistuneen talon arkkitehtuuri, kuvituksena alkuperäiset piirustukset ja vanhat valokuvat. Arkistotietojen ja inventoinnin perusteella on laadittu rakennusvaihekaaviot kerroksittain sekä julkisivuittain. Alkuperäinen ja nykyinen käyttötarkoitus on esitetty omina kaavoinaan. Lukujen lopussa säilyneet interiöörit ja alkuperäiset säilyneet rakennusosat on koottu kaavioihin ”Suojeltavat tilat ja ominaisuudet”. Vastaavasti on esitetty julkisivujen muutokset ja alkuperäiset osat. RHS ei sisällä väri- ja materiaalitutkimusta.

Työn ohjelmoivat ja koostivat Arkkitehtitoimisto Freese Oy:ssä arkkitehdit Simo Freese ja Eva Knif. Arkkitehtiylioppilaat Eeva-Liisa Peteri ja Saara Passoja vastasivat nykytilan inventoinneista ja valokuvaamisesta kesällä 2019. He myös laativat inventointien ja arkistotietojen perusteella yksityiskohtaiset muutoshistoria- ja säilyneisyyskaaviot pohjista ja

Keskussairaala
(Centrals)
huset

Kukkurusairaala
Epidemiologiska
huset

Keskusveterinäärisäairaala
Laboratoriosairaala

Urheilu kenttä
Sportplan

Pallokenttä

Turuntie

Lätinen Viertorie

Munknäs gatan

Mösvägen

Västna Clausen

Nordenskiöldsgatan

Nordenskiöldsgatan

Långhörs
Långhörs Kofu.

Tallihatu
Skolbyggnad

643

622

julkisivuista, sekä laativat mittauspiirustukset säilyneiden originaali-ikkunoiden detaljeista. Julkaisun värivalokuvat, ellei muuta lähdettä ole mainittu, ovat Arkkitehtitoimisto Freese Oy:n vuosina 2015 ja 2019 ottamia.

Kiitämme yhteistyöstä erityisesti työn tilaajaa hankesuunnittelupäällikkö Erja Erraa sekä sairaalan erityissuunnittelija Riina Kotaviitaa ja projektisuunnittelija Anu Rissasta ystävällisestä opastuksesta, avusta ja tiedoista paikan päällä Laaksossa.

Helsingissä 30.9.2019

Simo Freese

Edellisellä sivulla: Yleissuunnitelma uudesta keskussairaala- ja keuhkotautisairaala-alueesta 1920-luvulta. Suunnitelmassa oikealla Auroran kulkutautisairaala. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus). Vasemmallä: Laakson sairaalan ilmakuvat 1930-2000-luvuilla. (HKV)

2. TIIVISTELMÄ, JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Sairaalarakentamisen varhaisvaiheet Helsingissä sekä Laakson sairaalan taustat: katso aikaisempi tutkimus ”Laakson ja Auroran sairaala-alueet, Rakennushistoriaselvitys” (tiivistelmä ss. 3-7, sekä luku 8 ss. 85-95).

Laakson tuberkuloosisairaala valmistui vuonna 1929. Perustamisvaiheen kokonaisuuteen kuului kaikkiaan seitsemän rakennusta: hallintorakennus (L1) sisältäen asunnot ja poliklinikan, kaksi potilaspaviljonkia (L2 ja L3), kattila- ja konehuone (purettu 50-luvulla), kappelirakennus sekä kaksi autovajaa (L5), joista toinen purettiin vuonna 1938 hallintorakennuksen laajennuksen alta.

Keuhkotautisairaalan perustaminen

Jo vuonna 1890 todettiin tarve perustaa Helsinkiin uusien kulkutauti-, mielisairaaloitten lisäksi myös keuhkotautisairaala. 1900-luvulle tultaessa uuden keuhkotautisairaalan tarve kävi ilmeiseksi kaupungin asukasmäärän kasvaessa voimakkaasti (1902 Helsingin väkiluku nousi jo 100 000 asukkaaseen). Yleistynyt tuberkuloosi aiheutti neljäsosan kaikista kuolemantapauksista. Tuberkuloosisairaalaaksi perustettu kunnallinen laitos valmistui viimein 1929, kulkutautisairaalan ja Läntisen Viertotien (nyk. Mannerheimintie) väliin jäävälle tontille. Myöhemmin tonttia laajennettiin vielä etelään ulottumaan Nordenskiöldinkadulle asti.

Laajojen sairaalakokonaisuuksien rakentaminen oli Helsingissä uutta. 1914 toimintansa oli aloittanut uusi kulkutautisairaala, nykyiseltä nimeltään

Auroran sairaala. Kulkutautisairaalan alueen rajoja muutettiin 1927, kun naapuriin Laaksoon ryhdyttiin toteuttamaan uutta tuberkuloosi- ja keskussairaala. Kuten Aurora, Laaksokin rakennettiin silloisen kantakaupungin ulkopuolelle, mäelle, joka oli osittain metsän peittämä, osittain kallioinen, ja jossa itsenäisesti seisovat rakennukset saivat runsaasti valoa.

Laakson sairaalassa näkyy ns. paviljonkisairaala-ajatuksen kehittyminen. Paviljonkisairaala liittyi lääketieteen edistymiseen 1800-luvulla. Sotilassairaaloissa oli huomattu, että haavoittuneet paranivat hyvän ilmanvaihdon vaikutuksesta nopeammin teltoissa ja vetoisissa talleissa kuin sisätiloissa. Ilmanvaihdoista, valoisuudesta ja tautien leviämisen ehkäisemisestä tuli ratkaisevia seikkoja hoitolaitosten suunnittelussa. ”Sairaala” muodostui omaksi rakennustyyppikseen. Paviljonkisairaalat yleistyvät Euroopassa 1850-luvulla, mutta idea menetti lääketieteen kehityksen myötä pohjansa 1900-luvulle tultaessa, Suomessa tosin vasta 1930-luvulla Laakson rakentamisen jälkeen.

Arkkitehti Eino Forsman

Sairaalan perustamisvaiheen rakennukset suunnitelti arkkitehti Eino Forsman (1879-1958). Forsman tuli tunnetuksi erityisesti sairaala- ja parantolarakennusten suunnittelijana. Näistä merkittävimpiä Laakson ohella ovat Tarinaharjun parantola Siilinjärvellä (1931) sekä Invalidisäätiön sairaala Helsingin Ruskeasuolla (”Orton”, 1941-43). Forsmanin

töille yhtenäistä on varma, joskaan ei kovin omaperäinen muotokieli, jossa yhdistyvät aikakausien klassistiset ja modernistiset aiheet.

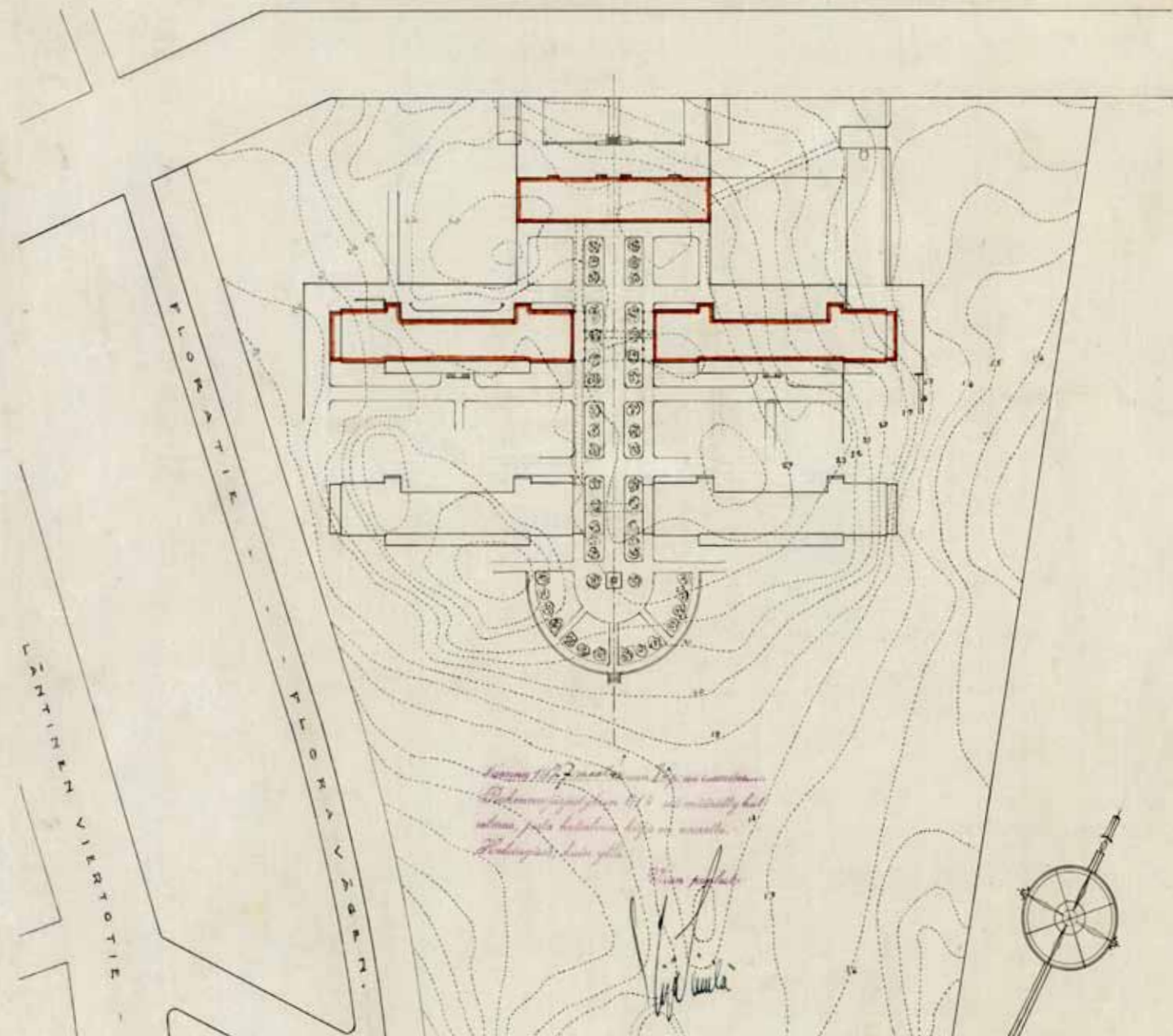
Asemakaava ja arkkitehtuuri

Sairaalan paikaksi valittiin tuberkuloosiparantoloille tyypillisesti paikka mäen laelta. Auroran tapaan Laaksossakin turvauduttiin asemakaavallisessa ja rakennuskohtaisessa sommittelussa symmetriaan. Hallintorakennus, kaksi sisääntulopihaa reunustavaa autotallia sekä kaksi potilaspaviljonkia muodostivat aksiaalisymmetrisen asemakaavakokonaisuuden. Siinä missä Auroran rakennusten symmetrinen ryhmitys vapaasti maastoon on hahmotettavissa lähinnä lintuperspektiivistä, Laaksossa aksiaalinen asemakaava on hallitseva myös maan tasosta katsottuna.

Arkkitehtuurissa elettiin 1920-luvun loppupuolella vielä niin sanotun pohjoismaisen klassismin aikakautta, olkoonkin että Alvar Aallon modernin Paimion parantolan valmistuminen oli vain muutamien vuosien päässä (1929-1933, sekin tuberkuloosisairaala). Paviljongit tehtiin huomattavan kookkaiksi, viidestä seitsemään kerrosta korkeiksi ja lähes sata metriä pitkiksi. Ne hallitsivat maisemaa tontin korkeimmalla kohdalla nousten luonnonmetseen latvusten yläpuolelle. Rakennusten yhtenäiseen arkkitehtuuriin kuuluivat laakeat aumatut peltikatot, sileät kalkkirapattut ja -maalatut, monumentaalisesti symmetriset julkisivut, joissa ruutuikkunat sijoittui-

HELSINGIN KAUPUNGIN TUBERKULOOSI SAIRAALA
HELSINGFORS STADS TUBERKULØS - SJUKHUS. =

ASEMAPIIRROS
SITUATIONSPLAN

vat monotonisesti tasavälein. Julkisivujen jäsentely oli historisoivaa, esim. hallintorakennuksen lävis-tävää porttikäytävää reunusti täysplastiset doorilaiset pylvää sekä vartijan ja poliklinikan odotustilan sisäänkäyntejä meanderein ja vaasein koristellut portiikit. Sisällä tilat ryhmittäytyivät sydänmuurien viereen keskikäytävän molemmin puolin. Potilas-huoneet sijoitettiin valoon auringon puolelle.

Hallintorakennus

Asunto- ja poliklinikkarakennuksen eli hallintora-kennuksen (L1) keskellä olevasta porttikäytävästä oli sisäänkäynnit rakennuksen ensimmäisen kerroksen tiloihin, poliklinikalle ja röntgenosastolle sekä sairaalan hallinnolliselle osastolle. Ylemmissä kerrok-sissa sijaitsivat henkilökunnan asunnot ja asuntolat sekä niiden ruokailu- ja yhteistilat. Lisäksi neljän-nessä kerroksessa oli sairaanhoitajakoulun tiloja vuoteen 1948 asti. Ylin, eli viides kerros oli palvelus-kuntaa varten, johon miehille ja naisille oli erotettu kulku rakennusten päissä olevien porrashuoneiden kautta. Hoitohenkilökunnan ruokailutilat ja kylpy-huoneet sijaitsivat kellarikerroksessa.

Tuberkuloosisairaalan aloitettua toimintansa täytyi se pian ääriään myöten potilaista. Sairaspaik-kojen riittämättömyys ei ollut tuberkuloosisairaalan alkuvaiheiden ainoa ongelma, hallintorakennukses-sa todettiin pula myös asuintiloista. Vuonna 1936 Eino Forsman suunnitteli rakennuksen kumpaankin päätyyn uudet kaksikerroksiset lisäksiivat asuntoja ja

tuberkuloositoimiston laajennusta varten. Laajen-nukset sijoitettiin autotallien tilalle, jolloin ulkoisesti suunnitelma pysyi uskollisena asemakaavan sym-metrialle. Taloudellisista syistä suunnitelmasta to-teutettiin kuitenkin vain toinen puolikas, joten ase-makaavan symmetria hävisi tältä osin.

Potilaspaviljongit

Hallintorakennuksen eteläpuolella, symmetrisesti keskiakselin molemmin puolin sijaitsivat sairaspaviljongit. Itäinen paviljonki (L3), jossa oli 182 potilaspaikkaa, oli osoitettu miehille. Läntisessä pavil-jongissa (L2) oli 170 paikkaa naisille ja 38 paikkaa lapsille. Lastenosasto sijaitsi ensimmäisen kerroksen länsipäässä.

Jokaisessa sairaspaviljongin neljässä kerroksessa oli kaksi identtistä osastoa, jotka sisälsivät erikokoi-sia potilashuoneita. Kaikissa potilaskerroksessa oli yksi yhteinen ruokailutila. Varsinaista keittiötä ei ollut, sillä ruoka tuotiin Auroran kulkutautisairaala-sta. Sairaspaviljongien potilashuoneet sijoitettiin valoon auringon puolelle. Rakennusten pohjoissi-vulla sijaitsivat aputilat kuten wc- ja pesuhuoneet, päällysvaate-tilat ja suurin osa päivähuoneista. Kum-mankin paviljongin neljännessä kerroksessa oli pit-kät makuuhallit (ulkoterassit). Talojen päädyissä oli osastokohtaiset lämpimät makuuhallit, joiden ikkunat olivat kokonaan avattavissa. Potilaskerroksissa huoneiden sisäkorkeus oli 345cm. Korkea huonetila oli välttämätön painovoimaisen ilmanvaihdon takia.

Rakennus- ja talotekniikka

Kaikissa perustamisvaiheen rakennuksissa oli kanta-vat punatiiliseinät, joiden varaan betoniset välipoh-jat (paviljongeissa kaksoislaatta-, hallintorakennuk-sessa alalaatta-) kannatettiin. Sydänmuurien sisällä oli painovoimaisen ilmanvaihdon poistohormit. Talotekniset ratkaisut olivat edistyksellisiä. Hallinto-rakennusta ja kahta sairaspaviljongia yhdisti maan-alainen käytävä huoltoliikennettä ja erilaisia talotek-niikan asennuksia varten.

Lämmitysjärjestelmänä oli vesikiertoinen kes-kuslämmitys. Tämän lisäksi oli sekä matala- että korkeapaineinen höyryjärjestelmä, jolla lämmitettiin mm. paviljongien päätyjen makuuhalleja, erilaisia kojeita jne. Potilashuoneiden pesuallat oli varustet-tu sairaalaa varten suunnitelluilla sekoittajilla, jotka oli tarkoitettu lähinnä vuodepotilaille. Muutenkin sairaalan saniteettitilat olivat monipuoliset, vaikka kävelemään pystyvät potilaat joutuivatkin kulke-maan melko pitkälle yhteisiin pesu- ja wc-tiloihin.

Raitis ilma johdettiin huoneisiin ulkoseinillä olevien venttiilien sekä yläsaranoitujen terveysik-kunoiden kautta. Poliklinikan odotushuoneeseen oli järjestetty myös lämpimän ilman sisäänpuhallus. Koko sairaalassa oli 36 poistoilmaimuria. Hissejä oli kaikkiaan 15 kappaletta. Suuren sähkönkulutuksen johdosta sairaalalla oli oma muuntaja. Valopistei-tä oli 2300, lisäksi röntgenlaitos vaati huomattavan määrän sähköenergiaa.

Röntgenlaitoksen tilat (hallintorakennuksen 1. ja kellarikerroksessa) suojattiin säteilyä vastaan 4 mm:n lyijylevyillä tai rappaukseen sekoitetulla bariumsulfaatilla. Potilashuoneiden merkinantokellot syyttivät merkkilampun huoneen oven päällä käytävällä sekä numerotaulussa hoitajan huoneessa. Kattilahuoneesta voitiin tarkkailla lämpötilaa sairaalan eri osissa.

Tuberkuloosisairaalan vuosikymmenet

Sotavuodet aiheuttivat tuberkuloosisairaalle omat haasteensa. Vuodesta 1940 Laakso toimi osittain sotasairaalaana. Talvisodan lentopommituksista ei tullut henkilövahinkoja, eivätkä rakennuksetkaan juuri vaurioituneet ikkunaruujuja lukuun ottamatta, mutta vuoden 1944 pommitukset aiheuttivat suurempia vaurioita. Potilaspaikkapulan vuoksi sairaalaan päätettiin vuonna 1945 perustaa uusi osasto läntisen paviljongin ylimpään kerrokseen. Muutosten myötä sairaansijoja oli tästä lähtien 539.

Auroran sairaalan uuden lastenosaston valmistuttua vuonna 1951 lapsipotilaiden tuberkuloosin hoito siirtyi sinne. Vuosikymmenen lopulla lastenosasto otettiin naispotilaiden käyttöön. Muutoin 1950-luvulla sairaspaviljongeissa tehtiin ainoastaan sisäisiä muutos- ja korjaustöitä, esim. paviljonkien päätyparvekkeiden muuttaminen potilaiden seurustelu- ja tupakkahuoneiksi 1961.

Vuonna 1959 Tuberkuloosiparantolan nimi muutettiin Laakson sairaalaksi. Tuberkuloosin harvinaistumisen myötä se muuttui luonteeltaan yleisairaalaksi. 1960-lukua leimaa rakennuksen sisäiset muutokset, kun toimintaan liitettiin mm. sisätautien hoitoa helpottamaan Marian sairaalaan tilannetta. 1964 hallintorakennusten ensimmäistä kerrosta peruskorjattiin laajasti Arkkitehtitoimisto Blomstedt & Penttilän suunnitelmien mukaisesti. Samana vuonna tehtiin esitys uudesta laboratorio- ja poliklinikkarakennuksesta, joka oli tarkoitus sijoittaa hallintorakennuksen itäpäähän, vastaten Eino Forsmanin vuonna 1936 tehtyä suunnitelmaa. Suunnitelma kuitenkin raukesi.

Vuonna 1965 laadittiin itäiselle- ja läntiselle potilaspaviljongille peruskorjaussuunnitelmat, jotka toteutettiin saman vuosikymmenen lopulla. 1990-luvulla kummassakin rakennuksessa lasitettujen päätyparvekkeiden ala- ja yläpuolella olleet ulkoterrassit lasitettiin ja eteläterasseille rakennettiin viherhuoneet.

1960-luvulta lähtien kehitettiin koneellista ilmanvaihtoa ja sen vaatimia tilajärjestelyitä useissa eri vaiheissa. Julkisivuissa oli alun perin runsaasti raitisilmaventtiilejä, mutta ne jäivät tarpeettomiksi koneellisen ilmanvaihdon myötä. Venttiilit peittyivät julkisivujen peruskorjauksissa 2001 (paviljongit L2 ja L3) ja 2004 (L1) rapatun pinnan alle.

Valohoitotila vuonna 1929. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Alkuperäisissä suunnitelmissa henkilöhissit olivat kussakin rakennuksessa porrashuoneiden yhteydessä, joko syöksyen keskellä (L2 ja L3) tai vieressä (L1). Hallintorakennuksessa huoltohissi yhdisti lisäksi huoltokäytäväton ensimmäiseen kerrokseen. Tarjoilukeittiöistä oli ruokahissit kellariin, lisäksi päätyosastoista löytyivät vastaavat, henkilökuljetukseen soveltumattomat hissit likaisia astioita, pyykkiä ja muita varusteita varten. Potilaspaviljonkien tavarahissikuulut laajennettiin 1960-luvun lopussa siten, että niihin saatiin sovitettua henkilöhissit.

Autotalli

Sairaala-alueen sisääntulopihan molemmin puolin rakennettiin autotallit, jotka poikkesivat kooltaan dramaattisesti viereisistä sairaalakolosseista. Eteläinen autotalli purettiin hallintorakennuksen laajennuksen alta 1930-luvulla, jolloin rakennusten symmetria rikkoo nykyiseen muotoonsa. Säilynyt pohjoinen autotalli (L5) on osa korttelijulkisivua Lääkärikadun ja keskuspuiston suuntaan myöhemmin rakennettujen hallintorakennuksen laajennuksen, Tuberkuloositoimiston (L12) ja Talousrakennuksen (L6) sekä Kappeli ja ruumishuoneen (L8) kanssa. Rakennusrivistön välejä täydentää betoninen, osin punatiilinen umpiainen.

Säilyneisyys

Ulkoisesti rakennukset ovat säilyttäneet perustamisvaiheen piirteensä varsin hyvin. Ulkoarkkitehtuurin laajennukset ja muutokset, esim. potilaspaviljonkien parvekkeitten ja terassien lasitukset, on pääsääntöisesti suunniteltu alkuperäistä arkkitehtuuria kunnioittaen ja kokonaisuuteen sovittaen, tosin paikoin detaljeiltaan kömpelöinä. Hallintorakennuksen ja paviljonkien ikkunat uusittiin julkisivujen peruskorjauksessa 2000-luvun alussa, lukuun ottamatta hallintorakennuksen päätyjulkisivujen ja pääportaitten ikkunoita. Korjaus tehtiin alkuperäistä arkkitehtuuria soveltaen esim. ikkunajakojen ja kolmikerrosrappauksen suhteen, mutta esim. tuberkuloosisairaalle ominaiset terveysikkunat

hävisivät tässä yhteydessä. Myös vesikatot uusittiin. Samassa yhteydessä potilaspaviljonkien ulkoparvekkeitten turvallisuutta parannettiin korottamalla kaiteita lasikaistalla. Vesikattopinnot ovat säästyneet suurilta talotekniikan päätelaitteilta tai muilta aumakaton muotoa muuttaneilta operaatioilta, olkoonkin että erilaisia tuuletusputkia riittää joka puolelle. Eniten muutoksia on läntisessä potilaspaviljongissa L2, kun taas parhaiten alkuperäisen olemuksensa on säilyttänyt hallintorakennuksen katto, huolimatta senkin alkuperäistä raskaammista räystäsdetaljeista.

Hallintorakennuksen keskellä olevassa ulkoläpikäytävässä, ”porttikongissa”, oli alun perin kummassakin julkisivulinjassa ovet, jotka suljettiin yöajaksi. Nykyisin ovet, joita on vain yhdet, on siirretty syvemmälle julkisivulinjasta. Ovenpäällyksikkunan lasijako on uusittu viereisten sisäänkäyntien vastavien ikkunoiden mukaiseksi.

Autotallin julkisivut ovat pitkälle alkuperäisessä muodossaan, toisin ikkunat ja ovet on uusittu. Sairaalanpuoleinen päätyhuone toimii nykyisin pyörätilana, muut kevyin väliseinien jaettavat tilat varastoina.

Sisällä rakennuksissa alkuperäinen huonejako on yleisesti muuttunut käytäviä lukuun ottamatta. Eniten alkuperäisen arkkitehtuurin pintoja ja yksityiskohtia on jäljellä porrashuoneissa. Esimerkiksi potilaspaviljonkien alkuperäinen päivähuoneiden muodostama, vuorotellen käytäväkselin molemmin puolin ikkunaseinille asti avautuva tilasarja on hävinnyt myöhempien huonejakojen alta,

kun käytävän molemmin puolin on rakennettu vyöhyke märkä- ja aputiloja. Ulkoseiniin ulottuvien, ei-kantavien väliseinien vapaata sijoittelua on rajoittanut ikkunajako, joka on pysynyt entisellään. Useaan otteeseen uusitun talotekniikan tilavaraukset näkyvät niin huoneiden pohjakaavoissa kuin leikkausmuodossakin, teknisinä tiloina, nousukuiluina ja alaslaskettuina kattoina. Sisätilojen alkuperäisiä pintoja ei ole juurikaan jäljellä. Rakennusosista vanhoja sisäovia sekä alkuperäisiä komeroita on jäljellä eniten hallintorakennuksessa, potilaspaviljongeissa ei montakaan. Harvoja alkuperäisen interiöörin ja talotekniikan laitteita ovat lämmitysjärjestelmän vesikiertoiset ripapatterit.

Johtopäätöksiä, suosituksia

Laakson perustamisvaiheen rakennukset muodostavat arkkitehtuuriltaan ja kaupunkikuvallisesti arvokkaan ympäristökokonaisuuden. Tontin puistoisuus on piirre, joka kuuluu Laaksoon – kuten jo vuonna 1924 kaupunginvaltuusto totesi päättäessään keuhkotautiparantolan perustamisesta Laaksoon, alun perin keskuspuistoksi varatulle alueelle.

Aksiaalisyymmetrinen asemakaava on pitänyt kokonaisuuden kasassa, joka ominaisuus on edelleen käyttökelpoinen lähtökohta alueen tulevalle kehittämiselle. Hallintorakennuksen läpäisevä ulkoläpikäytävä on Laakson alueen symbolinen pääsisäänkäynti – jos ei kulkuakselinä, niin ainakin näköakselinä. Tämä on hyvä tiedostaa tulevassa alue- ja pihasuun-

nittelussa. Itse porttikäytävä ansaitsee tulla restauroiduksi pietteetillä.

Julkisivujen vaalittavia ominaisuuksia ovat ikkuna-aukotuksen rytmi ja ruutujako, käsityönä tehty kolmikerrosrappaus klassisine koristeaiheineen ja sen kalkkimaalaus, ulko-ovien mallit sekä sisäänkäyntien graniittiportaot. Julkisivujen symmetrisestä yleisvaikutelmasta on hyvä pitää kiinni, mutta maan tasossa paikoin epäsymmetrisesti sijaitsevat ulko-ovet antavat pelivaraa tuleville muutoksille. Esteettömyyden toteuttaminen ja modernin talotekniikan sijoittaminen suojelukohteen ulkoarkkitehtuuriin vaatii suunnittelijalta erityistä osaamista. Ulko-ovien yhteyteen ei pitäisi lisätä pitkiä luiskia näkyviin pihan perustason yläpuolelle. Potilaspaviljonkien pääkselin puoleisten päätyjen loggiat, jotka on jo kertaalleen muutettu sisätiloiksi yläpuolisten lasiparvekkeiden mukaisesti, voisivat kenties toimia uusien sisäänkäyntien paikkoina. Lasiparvekkeiden ilmavuus sekä sisällä että ulkona tulee säilyttää tai palauttaa. Muutamat alkuperäiset ikkunat säilytettiin edellisessä peruskorjauksessa, miksei seuraavaksakin. Uusittavissa ikkunoissa detaljien tulisi noudattaa alkuperäistä mallia nykyisiä paremmin. Jos ns. terveysikkunat (eli huonekohtaisen ikkunatuuletus) palautettaisiin, olisivat ne käyttäjille psykologisesti miellyttävä ominaisuus.

Pääsisäänkäyntien graniittiportaot, klassistiset friisein koristellut frontonit, lakatut tammilasiovet ja ovenpäällyysikkunat muodostavat omat pienoisa-

sadinsa, joihin ei sovi lisätä esimerkiksi ulkopuolisia luiskia. Ulkoportaiden nykyiset käsijohteet tulisi uusia paikkaan paremmin sopiviksi. Paviljonkien pitkillä sivuilla olevat viherhuoneet puoltavat kenties ajatuksena paikkaansa, mutta saisivat olla yleisilmeeltään elegantimmat.

Sairaalan alkuaikojen valokuvista päätellen aurinkoisten julkisivujen ikkunoilla oli markiisit (niitä on edelleen osassa ikkunoita). Värikkäät markiisikangaspinnat kuuluvat aikakauden rakentamiseen – etenkin funktionalismissa, tunnetuimpina esimerkkeinä Laaksoa vain hieman myöhemmät Paimion parantola ja Lasipalatsi. Automaattisesti aukeamaan ja sulkeutumaan ohjelmoitu ja säteilylämpöä tehokkaasti rajoittava markiisi voisi olla sisäilman hallinnan kannalta edelleen hyödyllinen, Laakson arkkitehtuuriin sopiva ekologinen ja näytävä elementti.

Kolmen rakennuksen vesikatot nousevat puurajan yläpuolelle ja näkyvät kauas ympäröivään maisemaan. Aumakattojen horisontaalista yleisvaikutelmaa ei pitäisi rikkoa. Alkuperäinen ratkaisu, jossa piiput ja laitteet on peitetty yhtenäiseksi ”kattoratsastajaksi”, voisi olla toimiva konsepti tulevasakin peruskorjauksessa. Eräänlaiseksi säterikatoksi muodostuvan yläosan alkuperäisen paksuuden ja korkeuden eksaktia noudattamista tärkeämpää on se, että kattomaiseman silhuetti taivasta vasten, so. mittasuhteet ja kattokulmat, pysyy entisellään ilman yksittäisiä piippuja tai porrastuksia. Alkuperäistä

Näkymä etelästä kohti Laakson sairaalaa vuonna 1929. Etualalla Nordenskiöldinkadulla kulkeva raitiovaunu. (HKM)

muistuttavan räystäsdetaljin palauttaminen lienee mahdollista katon uudisrakentamisen yhteydessä.

Historialliseen sairaala-alueeseen liittyviä arvoja ja niihin vaikuttavaa alueen kehittämistä voidaan tarkastella myös asemakaavallisella tasolla. Laaksoon kaavailtujen uudisrakennusten tulisi pysytellä harkitussa suhteessa hallintorakennukseen ja paviljonkeihin siten, että alueen kokonaishahmo kaukaa katsottuna säilyy tunnistettavana ja levollisena. Tämä ja korttelin asema Helsingin kaupunkimaisemassa keskuspuiston äärellä on huomioitava erityisesti rakennusten enimmäiskorkeuksia määriteltäessä.

Vanhoista valokuvista päätellen tuberkuloosisairaalan sisätilat oli viimeistelty ja kalustettu erittäin laadukkaasti. Niiden palauttava restaurointi ei liene mahdollista, eikä tarkoituksenmukaistakaan. Vaalit-

tavia tiloja kuitenkin löytyy, lähinnä porrashuoneet, niiden mosaiikkibetonipinnat, kaiteet, käsijohteet, hissikuilujen verkot jne. Paviljonkien päivähuone-ruokailutilasarjan ennallistamista alkuperäiseen muotoonsa voisi harkita ainakin joissakin kerroksissa. Alkuperäisiä pintoja saattaa löytyä purkutöiden yhteydessä, esim. sisäkattoja nykyisten alakattojen yläpuolelta, joten työn aikana on hyvä varautua kiinnostavien löydösten huomioimiseen suunnittelussa. Rakennusosista originaaliovet ja -ikkunat, niiden helat, säilyneet komerot sekä ripapatterit tuovat ajallista kerrostuneisuutta muutoin uusittaviin interiöireihin, mahdollisesti uudelleen sijoitettuina.

Rakennusten kivirungoilla on iso taloudellinen arvo. Hiilineutraalisuustavoitoiden näkökulmasta toimivan rakennusrungon säilyttäminen on perusteltua. Vanhan rakennuksen ilmanvaihdon uusiminen edellyttää kuitenkin rakenteiden ja ilmanvaihdon kosteusfysikaalisen yhteistoiminnan ymmärtämistä. Erityisesti kaksoislaattaväli pohjien muottilaudat ovat potentiaalinen sisäilmaongelman lähde, tosin kuivissa tiloissa riski on lähinnä teoreettinen. Laaksossa kotelorakenteen avaaminen ylä- tai alakattaa on rakennussuojelun näkökulmasta mahdollista, kun ehdottomasti säilytettäviä lattia- ja kattopintoja ei juuri ole.

Rakennuksiin liittyvien arvojen kannalta on erinomainen lähtökohta, että Laakso pysyy alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Hoitomuodot ja tarpeet muuttuvat, mikä näkyy luonnollisesti raken-

Potilaiden päivähuone vuonna 1929. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

nuksissakin. Hyötyrakennuksessa ajalliset kerrostumat kuvastavat erilaisia suunnitteluihanteita. Muuntojoustavissa ratkaisuissa on hyvä ennakoida myös tulevat remontit. Vaikka alkuperäinen materiaali uusiutuukin, voi arkkitehtuuri säilyä.

Laakson rakennusten arvo ei liity pelkästään yksittäisten rakennusten arkkitehtonisiin meriit-

teihin, säilyneisyyteen ja kerrostuneisuuteen, vaan myös niiden asemaan kaupunkikuvallisen kokonaisuuden osana. Laakson rakennusten L1, L2, L3 ja L5 suojele- ja kehittämisperiaatteiden tulee lähteä siitä, että alkuperäisen arkkitehtuurin arvokkuus säilyy tai se palautetaan, ja että uusi käyttö ja lisärakentaminen toteutetaan tämän ehdoilla.

3. PERUSTIETOLOMAKKEET

3.1 Alue

Nimi	Laakson sairaala
Alkuperäinen nimi	1923-1953 Tuberkuloosisairaala 1953-1959 Tuberkuloosiparantola 1959- Laakson sairaala
Sijainti	Lääkärinkatu 8, 00250 Helsinki, 18. kaupunginosa Laakso, kortteli 18626, tontti 2
Asemakaava	Kaava numero 9154, lainvoimainen 23.10.1986 Tontilla merkintä YS, ”Sosiaalitoiminta ja terveyden- huoltoa palvelevien rakennusten korttelialue. YS-korttelialueelle saadaan sijoittaa terveydenhuolto- toimintaan liittyviä opetustiloja sekä asuntoja”.
Tontin pinta-ala	87453 m ²
Suojelu	Asemaakaavassa ei suojelu- merkintöjä. Ei RKY-alue.
Suunnittelija	Arkkitehti Eino Forsman
Rakennusurakoitsija	Rakentaja Malmi ja Ääri
Valmisteluaika	1926-1929
Rakentamisaika	1926-1938
Kokonaiskustannukset (perustamisvaiheen kaikki rakennukset)	32 miljoonaa markkaa
Omistaja	Helsingin kaupunki
Hallinnointi ja kunnossapito	Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimiala
Käyttäjähallintokunta	Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoidopiiri HUS

3.2 L1 Hallintorakennus

Nimi	Laakson sairaala, Hallintorakennus
Valmistumisvuosi	1929, läntinen lisäsiipi 1938
Suunnittelija	Arkkitehti Eino Forsman
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Asuin- ja poliklinikkarakennus
Nykyinen käyttötarkoitus	Hallintorakennus, röntgenosasto, psykiatria poliklinikka, kotisairaala
Bruttoala	6876 m ²
Tilavuus	20200 m ³ , lisäsiipi 6075 m ³
Kerroksia	5, lisäsiivessä 2
Kokonaisala	5715 m ² , lisäsiipi 1386 m ²
Kerrosala	5490 m ² , lisäsiipi 1386 m ²

Muutoshistoria

1938 Lisäsiiven rakentaminen (Arkkitehti Eino Forsman).
1964 I. kerroksen peruskorjaus
(Arkkitehtitoimisto Blomstedt & Perttilä).
1980 Lisäsiiven väliseinien purkutöitä, korjaustöitä.
(Arkkitehtitoimisto Marja & Erkki Wirta).
1990 2.-5.kerroksen käyttötarkoituksen muutos, ullakkokerroksen
rakentaminen (R.Maijala, HKR).
2004 Julkisivujen peruskorjaus, uudet ikkunat (Arkkitehtitoimisto
Rauhalampi Oy).

3.3 L2 Läntinen sairaalapaviljonki

Nimi	Laakson sairaala, Läntinen sairaalapaviljonki
Valmistumisvuosi	1929
Suunnittelija	Arkkitehti Eino Forsman
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Naisten potilaspaviljonki
Nykyinen käyttötarkoitus	Vuodeosasto
Tilavuus	29 960 m ³
Kerroksia	4
Kokonaisala	8333 m ²
Kerrosala	7503 m ²

Muutoshistoria

1969 Muutoksia tilajärjestelyissä, lattioiden reiät ja uudet
kattopalkit (HKR).
1970 Uusien tavara- ja ruokahissien rakentaminen (R.Viitanen).
1981 Ilmanvaihtojärjestelmän uusiminen, uuden varastohuoneen
kaivaminen kellarikerrokseen, hissien muutostyöt.
(Arkkitehtitoimisto Marja ja Erkki Wirta).
1991 Muutoksia I. kerroksessa sekä parvekkeiden alapuolisen tilan
muuttaminen vuodeosastoksi.
1996 Viherhuoneen rakentaminen eteläterassille ja vastaavanlaisten
pilarien sekä pergolan (ei lasitusta) rakentaminen rakennuksen
toiseen päähän. Osastolle 8 uuden takan rakentaminen
(Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
1999 Takan rakentaminen päivähuoneeseen (Arkkitehtitoimisto
Rauhalampi Oy).
2000 Varastotilan muuttaminen saunaosastoksi (HKR
Arkkitehtuuriosasto).
2001 Julkisivujen peruskorjaus ja 4. kerroksen parvekkeen
kattaminen. Uudet ikkunat. (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
2006 Tontti- ja pohjaviemäreiden uusinta putkitunnelissa (Tuomi
Yhtiöt Oy).
2006 3. kerroksen vuodeosastojen muuttaminen infektio-
osastoksi, muutoksia tilajärjestelyissä, märkätiloissa ja
kantavissa rakenteissa. LVISA-järjestelmien uusiminen. Vähäisiä
muutoksia 2. ja 4. kerroksessa sekä julkisivuissa ja vesikatolla.
Uusien IV-konehuoneiden rakentaminen ullakkokerrokseen
(Arkkitehtitoimisto Kari Ristola Oy).

3.4 L3 Itäinen sairaalapaviljonki

Nimi	L3 Itäinen sairaalapaviljonki
Valmistumisvuosi	1929
Suunnittelija	Arkkitehti Eino Forsman
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Miesten potilaspaviljonki
Nykyinen käyttötarkoitus	Vuodeosasto
Tilavuus	30 577m ³
Kerroksia	4
Kokonaisala	8484 m ²
Kerrosala	7577 m ²

Muutoshistoria

1957 Yhdyskäytävä rakennusten 6 ja 3 välille (ins. M.V. Hagman)
 1969 Uusien oviaukkojen teko ja vanhojen umpeen muuraus, hissien rakentaminen (J. Mustonen ja R. Viitanen).
 1966 Uusia LVI-rakenteita (Insinööritoimisto Terveysrakenne Oy)
 1980 Tukimuurin rakentaminen rakennuksen luoteis- ja koilliskulmaan (Insinööritoimisto Pontek).
 1981 Uusi ilmanvaihtopuhallin (Insinööritoimisto Olof Granlund & Co).
 1982 Koneellinen ilmanvaihto ja uusi väliseinärakenne, muutoksia ullakon ilmanvaihtotiloissa (Arkkitehtitoimisto Marja ja Erkki Wirta).
 1997 Lasisten viherhuoneiden rakentaminen eteläterassille, vanhan ikkuna-aukon muuttaminen oveksi (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
 1999 Takan rakentaminen itäisen paviljonkirakennuksen päivähuoneeseen (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
 2001 3. kerroksen osaston 6 tilojen uudelleenjärjestely (Insinööritoimisto Lång Oy).
 2001 Julkisivujen peruskorjaus, uudet ikkunat (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
 2002 IV-konehuoneen rakentaminen, sekä vanhan konehuoneen laajennus. Uuden varapoistumistien rakentaminen (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
 2003 WC/pesuhuoneitilojen rakentaminen länsipäädyn potilasosastolle, länsipäädyn tuulikaappi- ja ulko-ovirakenteiden purkaminen, ulkoseinä- ja ikkunamuutoksia, uuden viherhuoneen rakentaminen eteläisivulle, julkisivujen peruskorjaus, 4. kerroksen

päätyparvekkeiden rakentaminen umpinaiseksi puolilämpimäksi tilaksi, avoparvekkeiden lasikaidekorotus (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).
 2003 KVV- ja IV-töitä 4. kerroksessa, 4. kerroksen ja ullakon saneeraus (Kari Kauppinen Hevac-konsultit Oy).
 2005 4. kerroksen katettujen puolilämpimien parvekkeiden muuttaminen tauko- ja lepotiloiksi (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy).

Asemapiirustus 1:4000

3.5 L5 Autotalli

Nimi	L5 Autotalli
Valmistumisvuosi	1929
Suunnittelija	Arkkitehti Eino Forsman
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Autotalli
Nykyinen käyttötarkoitus	Varasto, pyörävarasto
Bruttoala	126 m ²
Tilavuus	515 m ³
Kerroksia	1
Kokonaisala	130 m ²
Kerrosala	126 m ²

3.6 Rakennus- ja talotekniikka

Rakennustekniikka	Rakennuksissa L1, L2 ja L3: kantavat tiiliseinät, betoniset alalaatta- tai kaksoislaattaväliohjat. Sydänmuurien sisällä painovoimaisen ilmanvaihdon hormit. Vesikattorakenteet puuta. Maanvarainen alapohja. Laakea aumattu peltikatto. Kalkkirapatut ja -maalatut julkisivut. Rakennus L5: kantavat tiiliseinät, maanvarainen alapohja, betoninen yläpohja. Laakea aumattu peltikatto. Kalkkirapatut ja -maalatut julkisivut.
Ilmanvaihto	Alun perin pääosin painovoimainen, nykyisin koneellinen ilmanvaihto.
Lämmitys	Vesikiertoinen lämmitysjärjestelmä, erityistiloissa alun perin myös höyrylämmitysjärjestelmä.
Sähkö	Kaikki tilat sähköistetty.

3.8 Laakson sairaalan rakennushanke

Tuberkuloosipotilaat Helsingissä olivat pitkään vaikeassa tilanteessa, kun terveydenhuollolla ei ollut tarjota heille hoitosijaa. Jo 1890-luvulla oli tiedostettu tuberkuloosisairaalan perustamistarve, mutta vasta 1929 Helsingin tuberkuloosisairaalan (Laakson) valmistumisen myötä tilanne helpottui.

Vuonna 1911-12 ehdotettiin tuberkuloosisairaala Tuusulan Vävarsiin arkkitehti Onni Tarjanteen laatimien luonnosten perusteella.¹ Hanke raukesi sodan syttyessä. Vuonna 1920 ryhdyttiin jälleen tutkimaan keuhkotautisairaalan perustamisvaihtoehtoja. Komitea- ja lautakuntatyönä tehtyjen selvitysten pohjalta päädyttiin kolmeen vaihtoehtoon: 1. Munkkinimen pensionaatin korjaaminen ja muuttaminen keuhkotautisairaalaaksi, 2. uuden tai uusien sairaalarakennusten pystyttäminen keuhkotautisairaalan tontille (Aurora) tai 3. keuhkotautisairaalan perustaminen tulevan keskussairaalan yhteyteen (ns. Greijuksen alue nykyisen Laakson sairaalan pohjoispuolella Keskuspuistossa). Koska ensimmäinen vaihtoehto osoittautui kalleimmaksi ja kulkutautisairaalan alue liian ahtaaksi päädyttiin puoltamaan kolmatta vaihtoehtoa.²

Kaupunginvaltuuston päätöksellä 12.9.1923 perustettiin erityiskomitea viemään suunnittelua eteenpäin. Nk. keskussairaalamitea, jonka jäsenistöön kuuluivat mm. arkkitehdit Gunnar Taucher ja Karl Hård af Segerstad, aloitti toimintansa 13.10.1923. Myöhemmin komiteaan palkattiin kaupunkisuunniteluun erikoistunut arkkitehti Birger Brunila

ja lopuksi (helmikuussa 1923) tuberkuloosisairaalan rakennusten suunnittelijaksi arkkitehti Eino Forsman.³

16.4.1924 Helsingin kaupunginvaltuusto hyväksyi esityksen, jossa uudelle keuhkotautisairaallalle varattaisiin 9,2 hehtaarin suuruinen alue Nordenskiöldinkadun ja keskussairaala-alueen välistä. Päätöksessä painotettiin alueen puistomaisuuden luonteen säilyttämistä, koska se oli alun perin varattu osaksi keskuspuistoa.⁴

Sairaalan suunnittelua vietiin eteenpäin viipymättä. Toukokuun 10. päivänä 1924 keskussairaalamitea esitti eri rakennusvaiheina toteutettavan suunnitelmansa. Tontin eteläosa oli puistoa. Rakennukset sijoitettiin sen pohjoisivulle, jolloin niiden hallinnollinen ja logistinen liittäminen tulevaan keskussairaalaan olisi luontevaa. Laaditun yleissuunnitelman tavoitteena oli eri rakennusvaiheina toteutettavat 3-4 tuberkuloosipaviljonkia sekä kaksi asuinrakennusta sisältäen tuberkuloosipoliklinikan, jonka huoltotoiminta vaati runsaasti tilaa.⁵

Arkkitehti Eino Forsman laati edellä mainitun komitean toimeksiantona kolmesta paviljongista luonnokset, joita sekä kaupungin tuberkuloosilääkäri että kaupungin sairaalaylihallitus puolsi. Kaupungin rakennuskonttorin kärsiessä työvoimapulasta myös sairaalan jatkosuunnittelu päättyi Forsmanin tehtäväksi. 28.5.1924 kaupunginvaltuusto teki päätöksensä rakennuttaa kaksi sairaalapaviljonkia sekä yhden asuin- ja poliklinikkarakennuksen pääasiassa

esitettyjen luonnosten mukaisesti, joista tilattiin lopulliset luonnos- ja pääpiirustukset.⁶

Jatkosuunnittelussa hiottiin projektin toteutuskelpoisuutta ja kustannustehokkuutta. Hankkeeseen lisättiin keskuslämmityksen vaatima kattila- ja pannuhuone erillisenä rakennuksena. Kaupunginvaltuuston päätöksen mukaisesti hallintorakennukseen järjestettiin tilat sairaanhoitajakoulua varten. Potilaspaviljonkeja laajennettiin siten, että niiden yhteenlaskettu potilaspaikkamäärä nousi 300:sta 382:een. Tästä seurasi myös henkilökunnan määrän kasvu, jolloin hallintorakennuksen luonnoksissa olleet päätyjen yksikerroksiset osat kasvatettiin täyteen korkeuteen.⁷

Hallintorakennuksen ja kahden potilaspaviljongin pääpiirustukset hyväksyttiin kaupunginvaltuutossa 16.6.1926. Lämpökeskus jäi tällöin edelleen käsittelyyn. Edellä mainitussa istunnossa päätettiin myös rakennustoimikunnan perustamisesta.⁸ 4.8.1926 toimintansa aloittanut toimikunta tilasi arkkitehti Forsmanilta rakennusten pääpiirustukset, työ- ja detaljipiirustukset sekä työselostuksen siinä tapauksessa, että hanke etenee urakaan. Samoihin aikoihin liitettiin hankkeeseen myös erillisten sairaalakappelin ja ruumishuoneen sekä kahden autovajan rakentaminen. Näidenkin suunnittelusta vastasi Forsman.⁹

Perustamistyöt aloitettiin loppuvuodesta 1926. Sopimus pääurakoitsijan Rakentaja Malmi ja Ääri:n kanssa allekirjoitettiin 14.4.1927 ja kesäkuussa sa-

mana vuonna juhlistettiin peruskiven muurausta. Hyvien sääolosuhteiden johdosta hallintorakennuksen ja potilaspaviljonkien muuraustyöt saatiin räystäskorkeuteen loppuvuodesta 1927 ja harjannostajaisia vietettiin 17.12.1927.¹⁰ Sairaalapaviljonkien ja hallintorakennuksen loppukatselmus pidettiin 9.3.1929.

Perustamisvaiheen rakennusten lukumääräksi tuli lopulta seitsemän: hallintorakennus (L1, sisältäen asunnot ja poliklinikan), potilaspaviljongit (L2 ja L3), kattila- ja pannuhuone (purettu 50-luvulla), kappelirakennus (L8) sekä kaksi autovajaa (L5; toinen purettiin vuonna 1938 hallintorakennuksen laajennuksen tieltä). Molempia potilaspaviljonkeja ja hallintorakennusta yhdistivät maanalaiset yhdyskäytävät.¹¹

Myöhempiä rakennusvaiheita

Hallintorakennuksessa todettiin pian pula asuintiloista, jolloin päätettiin tilata laajennussuunnitelmat Eino Forsmanilta. Vuonna 1936 hän suunnittelikin rakennuksen kumpaankin päätyyn uudet kaksikerroksiset lisäsiivet asuntoja ja tuberkuloositoimiston laajennusta varten. Laajennukset sijoitettiin autotallien tilalle, jolloin suunnitelma pysyi ulkoisesti uskollisena asemakaavan symmetrialle. Taloudellisista syistä suunnitelmasta toteutettiin kuitenkin vain toinen puolikas. Asemakaavan symmetria menetettiin siis tältä osin.

Sotavuodet aiheuttivat sairaalalle omat haasteensa. 1940 Laakso toimi osittain sotasairaalan. Haavoittuneita ja tuberkuloosiin sairastuneita rintamamiehiä varten oli järjestetty kahdeksan potilasosastoa ja lisäksi ylimääräisiä tilapäisiä sairaansijoja 75. Vain neljä osastoa oli siviilipotilaiden käytössä ja lastenosastollakin oli aikuisia. Talvisodan lentopommituksista ei tullut henkilövahinkoja, eivätkä rakennuksetkaan juuri vaurioituneet ikkunaruutuja lukuun ottamatta, mutta vuoden 1944 pommitukset aiheuttivat suurempia vaurioita.

Vanha tuberkuloositoimisto ja röntgenosasto peruskorjattiin 1939-40. Vaikka osaston käyttö oli sotien takia vähäistä, muutostyöt saatiin suoritettua loppuun. Uusi huoneisto sisälsi kaksi odotussalia, toinen vanhoja tuberkuloottisiksi todettuja potilaita varten ja toinen uusia kävijöitä ja lapsia varten. Lisäksi siinä oli kaksi kortistohuonetta, neljä tutkimushuonetta ja kaksi laboratoriohuonetta.¹²

Potilaspaikkapulan vuoksi sairaalaan päätettiin vuonna 1945 perustaa uusi osasto läntisen paviljongin ylimpään kerrokseen. Muutosten myötä sairaansijoja oli tästä lähtien 539. Kyseisen vuoden aikana potilaita otettiin vastaan 1314. Sairaalaan poistui 1201 potilasta, joista kuolleita oli sata.

Auroran sairaalan uuden lastenosaston valmistuttua 1951 lapsipotilaiden tuberkuloosinhoito siirtyi sinne. Läntisen paviljongin lastenosasto muutettiin naisten osastoksi vuonna 1958.¹³ Muutoin 1950-luvulla sairaspaviljongeissa tehtiin ainoastaan

sisäisiä muutos- ja korjaustöitä, esim. ehdotettiin paviljonkien päätyparvekkeiden muuttamista potilaiden seurustelu- ja tupakkahuoneiksi, joka toteutuikin 1961.

Vuonna 1959 Tuberkuloosiparantolan nimi muutettiin Laakson sairaalaksi. Tuberkuloosin harvinaistumisen myötä se muuttui luonteeltaan yleisairaalaksi. 1960-lukua leimaa rakennuksen sisäiset muutokset, kun toimintaan liitettiin mm. sisätautien hoitoa, helpottamaan Marian sairaalaan tilannetta. 1964 hallintorakennusten ensimmäistä kerrosta peruskorjattiin laajasti Arkkitehtitoimisto Blomstedt & Penttilän suunnitelmien mukaisesti. Samana vuonna tehtiin esitys uudesta laboratorio- ja poliklinikkarakennuksesta, joka oli tarkoitus sijoittaa hallintorakennuksen itäpäähän, vastaten Eino Forsmanin vuonna 1936 tehtyä suunnitelmaa. Suunnitelma kuitenkin raukesi.

Vuonna 1965 laadittiin itäiselle- ja läntiselle potilaspaviljongille peruskorjaussuunnitelmat, jotka toteutettiin saman vuosikymmenen lopulla. 1990-luvulla kummassakin rakennuksessa lasitettujen päätyparvekkeiden ala- ja yläpuolella olleet ulkoterassit niin ikään lasitettiin ja eteläterasseille rakennettiin viherhuoneita. 1960-luvulta lähtien kehitettiin koneellista ilmanvaihtoa ja sen vaatimia tilajärjestelyitä useissa eri vaiheissa. Julkisivuissa oli alun perin runsaasti raitisilmaventtiilejä, mutta ne jäivät tarpeettomiksi koneellisen ilmanvaihdon myötä ja poistettiin julkisivujen peruskorjauksissa 2000-luvun alussa.

3.9 Arkkitehti Eino Forsman

Arkkitehti Johan Eino Ilmari Forsman (1879-1958) opiskeli arkkitehtuuria Suomen polyteknillisessä opistossa vuosina 1902-1904 sekä Münchenin teknillisessä korkeakoulussa vuodesta 1904 eteenpäin. Arkkitehdiksi hän valmistui ilmeisesti vuonna 1906. Ennen arkkitehtuuriopintojaan hän opiskeli kemialla Helsingin Yliopistossa valmistuen sieltä filosofian maisteriksi vuonna 1904.

1900-luvun alkuvuosina Forsman teki yhteistyötä sisarensa aviomiehen, arkkitehti Yrjö Blomstedtin kanssa, tämän kuolemaan 1912 asti. Opiskeluajanaan Forsman työskenteli W. Polónin ja G. Wasastjernan toimistossa, 1908-1911 Valter Jungin ja Emil Fabritiuksen toimistossa sekä 1915-1924 professori Lars Sonckin toimistossa. Forsman piti erityisesti Sonckia oppimestarina.

Forsmanilla oli oma arkkitehtitoimisto vuosina 1924-1955. Hän tuli tunnetuksi sairaala- ja parantolarakennusten suunnittelijana. Sairaaloiden suunnitteluun Forsman tutustui jo Sonckin toimistossa, lisäksi hänen mainitaan tutkineen aihetta Euroopan eri maihin, Yhdysvaltoihin ja Kanadaan suuntautuneilla opintomatkoilla. Forsman työskenteli Helsingin keskussairaalakomitean suunnittelevana arkkitehtina vuosina 1924-1929 sekä vuodesta 1929 valtion ja Helsingin kaupungin välisen sairaalakomitean arkkitehtina. Jälkimmäisessä toimessa hän laati Helsingin tulevan keskussairaalan täydennys-suunnitelmat.

Forsmanin toteutuneista suunnitelmista merkittävimpiä Laakson ohella ovat Tarinaharjun parantola Siilinjärvellä (1931) sekä Invalidisäätiön sairaala Helsingin Ruskeasuolla ("Orton", 1941-43. Kangasalla sijaitsevassa Pikonlinnan tuberkuloosisairaala (1931) ja sen yhteyteen rakennetuissa viidessä asuinrakennuksessa näkyy tyylimurros 1920-luvun pohjoismaisesta klassismista funktionalismiin.

Forsmanin muista rakennustyypeistä tunnetuimpia lienevät Helsingin konservatorio (nyk. Sibelius-akatemia (1930) ja Pohjanmaan museo Vaasassa (1930). Asuntosuunnittelua edustavat esim. Helsingissä Kulmakatu 6 (1938), Pohjoiskaari 6 ja 12 (1939-40) ja Vuorimiehenkatu 14 (1940).

Forsman toimi Helsingissä kunnallisraatimiehenä vuosina 1935-1949. Musiikilla oli hänelle suuri merkitys. Opiskeluajanaan hän kävi viisi vuotta orkesterikoulua ja soitti viulua ja pianoa. Erityisesti vanhan Arkkitehtiklubin aikoina hän viihtyi usein arkkitehtitovereitaan erilaisissa tapahtumissa ja illanistujaisissa.⁹⁴

Pohjanmaan museo Vaasassa.

Pikonlinnan tuberkuloosisairaala Kangasalla.
Vasemmalla: Tarinaharjun parantola Siilinjärvellä.
Helsingin konservatorio, nykyinen Sibelius-akatemia.

HELSINGIN KAUPUNGIN TUBERKULOSISAIRAALA

Helsingin uusi Tuberkulosisairaala käsittää kaikkiaan seitsemän rakennusta, nimittäin kaksi sairaspaviljongkia, asuin- ja polikliinikkarakennuksen eli n. l. hallintorakennuksen, kattila- ja konehuoneen, kappeli- ja kappeli- ja kaksi autovajaa. Näistä ovat molemmat sairaspaviljongit sekä keskeinen että asuin- ja polikliinikkarakennuksen kanssa toistensa yhteydessä maanalaisten yhdykskäytävien kautta. Lisäksi löytyy asuin- ja polikliinikkarakennuksen ja kattilahuoneen välillä kuljettava johtokäytävä.

Pääsisäänkäynti sairaalaan tapahtuu alueen pohjoispuolelta, jossa hallintorakennus siihen suoraan yhdistettyinä autovajoihin sijaitsee; nämä kolme rakennusta muodostavat sairaalalle jonkunlaisen arkkitehtuurin etupään, joka vastaisuudessa on tarkoitettu pensas- y. m. istutuksilla kaunistettavaksi. Keskeellä hallintorakennuksella on sairaala-alueelle johtava porttikäytävä, joka jakaa rakennuksen ensimmäisen kerroksen kahteen puoliskoon; läheisessä sijaitsee hallinto-osasto ja laboratorit ja läntisessä tuberkulosipoliklinikka ja Röntgenosasto. Sairaalan Röntgenosasto on sijoitettu polikliinikan välittömään yhteyteen seelähden, että sen on tyydytettävä sekä sairaalan että polikliinikan tarpeet. Röntgenhuoneissa ovat väliseinät, katto ja ovet verhoitot 4 m:n paksuilla lyijylevyillä.

Lääkärien, taloudenhoitajan, yllähoitajattaren ja koulunjohtajattaren huoneustoihin tullaan läntisen pääportin kautta, ja on täällä järjestetty huoneustoja kaikkiaan kolmelle lääkärille, nimittäin ylläkärrille, yhdelle allikkäärille sekä yhdelle apulaislääkärille; muut sairaalan lääkärit tulevat asumaan sairaalan ulkopuolelta.

Hoitajattarien osuustoihin tullaan itäisen pääportin kautta.

Nämä asuinhuoneet ovat jaotetut kahteen kerrokseen, nimittäin kolmeen ja kolmanteen. Toisessa kerroksessa asuvat osastohoitajattaret ja on heillä kullakin oma noin 15 m² suuruinen huoneensa. — Toisessa kerroksessa sijaitsee kaikkien hoitajattarien yhteinen ruokasali tarjoiluhuoneineen, seurusteluhuone ja viereisen vastanottihuone. Kaikki kolme huonetta voidaan tarvittaessa yhdistää yhtäläiseksi jonoksi avoimalla huoneittona välillä olevat käänntövet.

Kolmannen kerroksen asuinhuoneet ovat varustetut alihoitajattaria varten, niihin on kuhunkin sijoitettu kaksi alihoitajattaria asumaan. Yllähoitajattaren osasto on käytävien toisessa päässä.

Neljännessä kerroksessa sijaitsee sairaanhoitajattaropilaskoulu. Sen sijoitusta tässä viittäessä pitää esillä sen lisäksi tai vähemmän tilapäisessä ja varmassa on että se tlla, mikä nyt on koulun käytettävissä, vastausuudessa on hyvään tarpeeseen tuberkulosisairaalan henkilökunnan asunoloja varten.

Koko viides kerros on varustettu palveluskäytävien varten ja on käynti tänne järjestetty siten, että asiapalvelijat käyttävät läheisessä päässä olevaa sivuporrasia ja miespalvelijat läheisessä päässä olevaa.

Palveluskäytävien yhteinen ruokasali sijaitsee rakennuksen kellarikerroksessa, jossa myöskin palveluskäytävien kylpyhuoneet ovat.

Varainhoito sairaalarakennuksella eli sairaspaviljongeja on kaksi, läntinen ja itäinen; edellinen maispaviljongi ja jälkimmäinen maispaviljongi varten varustettu. — Molempien sairaspaviljongien yhtenäinen kattolämpölämpö on 400 pottilasta; näistä läheisessä paviljongissa 182 maispaviljongista ja läntisessä 170 maispaviljongista sekä 38 lasta.

Arkkitehti Eino Forsman. Helsingin kaupungin Tuberkulosisairaala.

Sairasosastot sijaitsevat rakennusten ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa kerroksessa ja on huoneita näistä kerroksista kaksi sairasoastoa. Niitä on kuusissaakin rakennuksessa kuusi, ja ovat ne keskenään siten suunnitellut, lukuunottamatta näiden rakennuksen ensimmäisen kerroksen läheisessä sijaitsevan lastenosaston. Kukin sairaosasto käsittää 32 pottilasta, ja ovat ne jaotetut kahden, kolmen, kahden ja yhden pottilasta huoneisiin. Varainhoito sairashuoneita lukuunottamatta ovat etelään päin. Ikkunain sijoitus on keskimäärin noin 1/3 lattiapinnasta. Huoneiden sisäkorkeus pottilashuoneissa on 3,0 metriä. Pottilashuoneiden ilmakeuutiota määrättäessä on vähimmäis vaatimuksena pidetty 25 m³ pottilasta kohti.

Pöytä pottilashuoneita on rakennusten eteläpuolella jokaisessa kerroksessa myöskin siellä sijaitsevien molempien sairasoastojen yhteinen ruokasali ja sen viereisessä siellä itäisellä eristetyssä kahvi tarjoiluhuoneesta. Tarjoiluhuoneisiin saadaan ruoka kellarikerroksessa sijaitsevasta ruoan vastanottihuoneesta kumpaankin tarjoiluhuoneeseen avautuvan hissien avulla. Tällä hissillä kuljetetaan

laisten käytetyt ruokailuasialat kellarikerroksessa sijaitsevaan astiainpesuhuoneeseen, jossa, samoin kuin hallintorakennuksessaakin on »Creosote» mallinen astiainpesukone. — Kattiloiden eli Tuberkulosisairaalan ole, vaan tuodaan ruoka sinne Kalkutalinsairaalan.

Käytävien pohjoispuolella on jokaisessa sairaosastossa kylpyhuone, W.G. pesuhuone, huulehuone, hoituhuone ja eristysruuone sekä portaitten viereisessä päilysvaatehuone.

Jokaisen sairaosaston yhteydessä on lämmitettävä makuuhuone, jonka kaikki ikkunat kauniilla ilmailta voidaan kokonaan avata. Nämä hallit ovat tarkoitettu heikompia pottilaita varten. Muille on tilaa varattu joka esikerroksen edustalla olevilla makuuterasseilla tai ylimmässä kerroksessa olevissa suurissa makuuhuoneissa.

Lastenosasto, joka sijaitsee läntisen sairaspaviljongin ensimmäisen kerroksen läheisessä, eroaa muista sairaosastoista ainostaan siinä suhteessa, että eri pottilashuoneiden välillä oleviin seinäin on valvottu helpottamiseksi tehty suuret lasit varustetut aukat.

Kummankin sairaspaviljongin neljännessä kerroksessa sijaitsevat suuret makuuhuoneet, kylpyosastot, työhuoneet j. n. n. Näinikään on läheisessä vako- y. m. erikoishoitoa varten sekä itäisessä paviljongissa leikkauksosasto. Molempien paviljongien kellarikerroksessa on vastanottokylpy-

Arkkitehti Eino Forsman. Helsingin kaupungin Tuberkulosisairaala.

osasto, varastohuoneet pottilaitten omia vaatteita varten; läheisessä sijaitsevat yksöslaboratorio ja yksösten tuohuone, joka on varustettu Rud. A. Hartmannin Berliinissä valmistamalla apumateriaaliantorilla. Alimmassa kellarikerroksessa läheisessä on suuri punasepänveratas varastohuoneiden pottilaitten käyttäväksi, desinfiointilaitos sekä huoneet roskien pottilaitten ja ruoanjätteiden keräilyä varten.

Tässä ylempänä käsitellyn rakennuksen, nim. hallintorakennuksen ja molempien sairaspaviljongien välillä tapahtuu liikenne maanalaisten yhdykskäytävien kautta. Hallintorakennuksen kellarikerroksessa, sen keskellä lähtee yhdykskäytävä kohti suoraan etelään päin sairaspaviljongeja kohti.

Arkkitehti Eino Forsman. Helsingin kaupungin Tuberkulosisairaala.
Pottilaitten makuuhuone ja sisäkorkeus

4. LI – HALLINTORAKENNUS

4.1 LI Hallintorakennus 1929

Laakson sairaalan hallintorakennus valmistui vuonna 1929 arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemien mukaan. Sisääntulopihaa reunustavien autotallien sekä kahden potilaspaviljongin kanssa se muodosti symmetrisen asemakaavakokonaisuuden, jossa kookkaat rakennukset hallitsivat maisemaa tontin korkeimmalla kohdalla kattojen noustessa luonnonmetsän latvusten yläpuolelle.

Hallintorakennuksen arkkitehtuuri edusti 1920-luvun pohjoismaista klassismia, tosin vuoden 1939 laajennuksesta löytyy myös funktionalistisia piirteitä. Arkkitehtuuriin kuului laakea aumattu peltikatto sekä sileät kalkkirapatut ja -maalatut, monumentaalisesti symmetriset julkisivut, joissa ruutuikkunat sijoituivat tasavälein. Julkisivujen jäsentely oli historisoivaa, esim. rakennuksen lävistävää porttikäytävää reunusti täysplastiset, doorilaiset pylväävät sekä vartijan ja poliklinikan odotustilan sisäänkäyntejä meanderein ja vaasein koristellut portiikit.

Rakennuksessa oli viisi kerrosta ja kellari. Pituutta sille kertyi 73m ja leveyttä 15,35m.¹⁴ Keskellä rakennusta olevasta kookkaasta porttikäytävästä oli pääsy sairaalan piha-alueelle sekä sisälle rakennukseen pohjakerroksen hallinto- tai poliklinikkaosastoille. Kerroksissa tilat oli jäsennelty sydänmuurien reunustaman keskikäytävän molemmin puolin ja verikaaliyhteydet neljään porrashuoneeseen, joista kahdessa oli hissi.¹⁵

1. kerros

Rakennuksen länsipäässä sijaitsivat poliklinikka ja röntgenosasto. Niiden pääsisäänkäynti oli pohjoisjulkisivulla porttikäytävän viereisestä ovesta, erillään muusta sairaalan liikenteestä. Asiakkaille oli järjestetty suuri odotushuone noin 50 henkilölle. Poliklinikkaan kuului ylilääkärin kanslia, konttorihuone, kolme lääkäriin vastaanottohuonetta, ylihoitajan huone, hoitajien

Tuberkuloosisairaalan vihkiäiset vuonna 1929. Kuva on otettu hallintorakennuksen (LI) edessä. (Eric Sundström/HKM)

huone, ilmarintahoituhuone ja laboratoriohuone. Röntgenosastoon, joka palveli sekä poliklinikkaa että sairaalaa, lukeutui diagnostiikkaosasto ja terapiahuone. Itse diagnostiikkalaitte sijaitsi kellarissa. Sieltä oli vedetty korkeajännitejohdot röntgenhuoneeseen, jonka seinät, katto ja ovet oli vuorattu 4mm lyijylevyllä. Em. levytetyt seinät oli rapattu seinäverkotuksen (Rabitznät) varaan. Sisäkatto oli sen sijaan puupaneloitu. Myös röntgenterapiahuone oli suojattu ja sisustettu kuten em. röntgenhuone.¹⁶

Itäpäähän sijoittui sairaalan hallintotilat, joihin kuului mm. sairaalan johtajan huone, lääkärikanslia, lääkärien ruokailutila. Porttikäytävän vieressä oli portinvartijan tila, jota kautta kaikki sairaalan jalankulkijat ohjattiin yöaikaan. Tilan eteläpuolella oli potilas- ja hoitajanhuoneet yöaikaan saapu-

Edellisellä sivulla: Tuberkuloosisairaalan hallintorakennus (LI) ja myöhemmin purettu läntinen autotalli vuonna 1927. (MVKa)

via potilaita varten. Lisäksi osastolla sijaitsi laboratorio ja keskusliinavarasto. Itäisen portaan vieressä oli tila naispuoliselle vahtimestarille, jonka tehtävänä oli valvoa ylempiin asuinkerroksiin menevää henkilöliikennettä.¹⁷

2. kerros

Osastonhoitajien asuntolassa jokaisen n. 15m² huoneen varustukseen kuului kiinteä säilytyskomero ja pesuallas. Altaaseen saatiin sekä lämmin että kylmä vesi. Huoneita oli yhteensä 24. Yhteiset wc- ja pesutilat ammeineen sijaitsivat käytävän itäpäässä ja niiden vieressä kaikkien hoitajien yhteinen ruokasali, seurusteluhuone ja vieraiden vastaanottohuone. Viimeksi mainitut kolme huonetta voitiin yhdistää tilasarjaksi avaamalla leveät väliovet.¹⁸

Länsipäässä oli ylilääkärin asunto, johon kuului kuusi huonetta, eteinen, keittiö tarjoilutiloineen sekä kylpy- ja wc-tilat. Asunnon pinta-ala oli yhteensä 193m².¹⁹

3. kerros

Ali- ja yöhoitajien asuntolan 26 huoneesta kahdeksan oli varattu yöhoitajille. Huoneet olivat muuten samanlaiset kuin alemmassa kerroksessa osastonhoitajilla, mutta kussakin huoneessa asui kaksi alihoitajaa. Yöhoitajien osasto oli eristetty läpikululta päiväsaikaan. Ääneneristykseen oli panostettu laittamalla välipohjiin vaimennushuopaa koolauksen ja lattialautojen väliin. Käytävän itäpäässä olivat hoitajien kylpyhuoneet ja wc:t.²⁰

Ylihoitajan, toimitsijan ja apulaislääkärin asunnot sijaitsivat kerroksen länsipäässä. Lääkärin asunto, kolme huonetta, eteinen ja keittiö, oli yhteensä 93 m². Toimitsijan asunnossa oli niin ikään kolme huonetta, mutta se oli kooltaan pienempi, 67 m². Ylihoitajan asunnossa oli kaksi huonetta, alkovi ja keittokomero.²¹

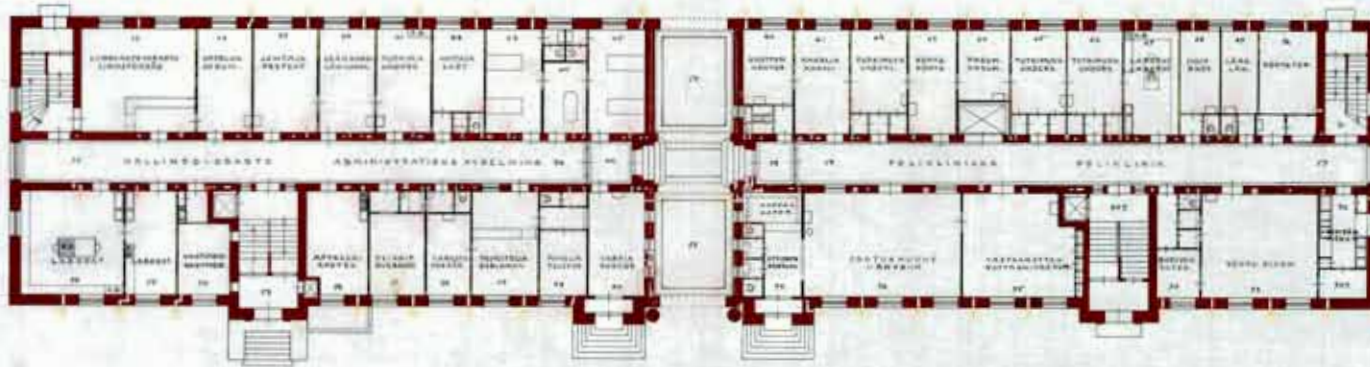
Vasemmalla: Hallintorakennuksen pohjoisfasadi ja läntinen autotalli vuonna 1929. (Eric Sundström/HKM)

Seuraavalla sivulla: Hallintorakennuksen pääsisäänkäynti vuonna 1934. Kuvassa näkyy rakennuksen alkuperäiset ovet sekä valaisimet. (A. Pietinen/HKM)

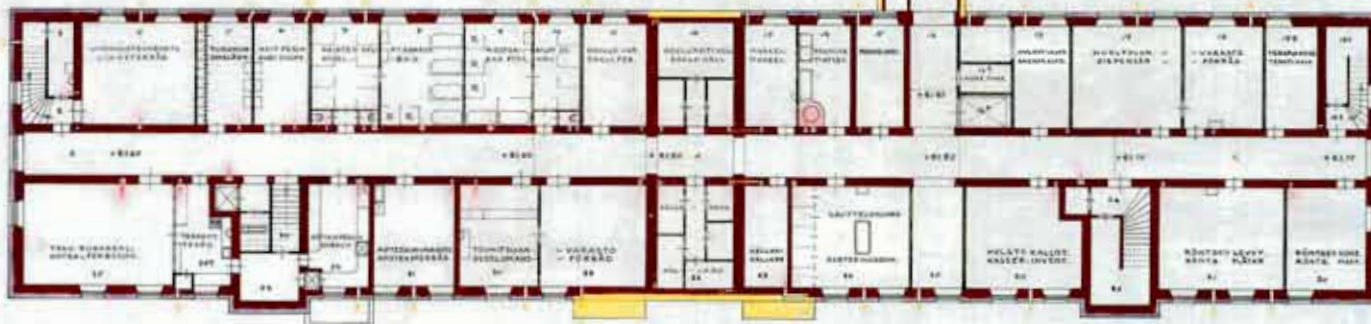

HELSINGIN KAUPUNGIN TUBERKULOOSI-SAIRAALA —!— HELSINGFORS STADS TUBERKULÖS-SJUKHUS. —
 POLIKLINIKKA JA ASUIHAKENNUS. POLIKLINIK OCH BOSTADSBYGGNAD.

I KERROS - IVÄNINGEN.

KELLARIKERRIN - KELLARIVÄNINGEN.

Scale bar and handwritten notes at the bottom of the plan. The notes include the date 'Touku 5 - 17 - 1926' and the architect's name 'Eino Forsman'.

Tuberkuloosisairaalan hallintorakennuksen (LI) kellarin ja I. kerroksen alkuperäiset pohjapiirustukset (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

4. kerros

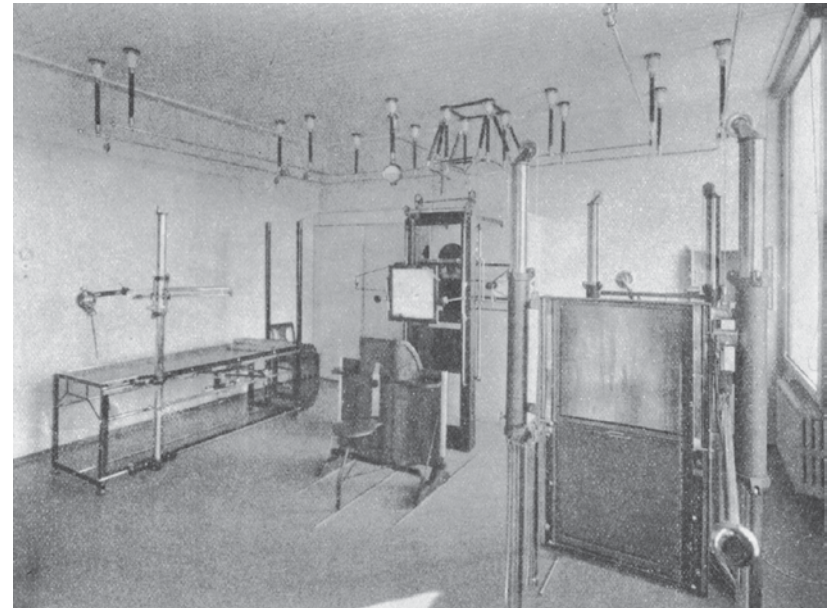
Sairaanhoitajien oppilaskoulun (aluksi kaupungin, vuodesta 1930 valtion ylläpitämä) liittämisestä tuberkuloosisairaalaan ja sen tarkoituksenmukaisuudesta oli eriäviä mielipiteitä. Ratkaisu tehtiin lopulta tilapäisenä, jolloin varauduttiin tilojen vapautuvan muuhun käyttöön tulevaisuudessa. Koulu toimi Laaksossa 1948 asti, kun 1940 valmistunut Sairaanhoitajaopisto Tukholmankatu 10:ssä vapautui sodan jälkeisestä invalidisairaalakäytöstä.²²

Keskikäytävän eteläpuolella sijaitsivat alkuvilla varustettu opettajanhuone, luentosali, ruokasali ja vierashuone, jotka ensimmäistä lukuun ottamatta voitiin yhdistää tilasarjaksi avaamalla leveät väliovet. Tämän lisäksi 15 oppilaalle varattiin asuinhuoneet (joista yksi sairashuoneeksi), yhteisine kylpy- ja wc-tiloineen, lisäksi oli kanslia, päällysvaatehuone, tarjoiluhuone ja koulukeittiö. Verraten kookkaaseen (42 m²) koulun keittiöön kuului hyvät säilytystilat, joiden välissä sijaitsi opettajan koroke. Keittiö oli oppimista ajatellen edistyksellisesti varustettu tiski- ja huuhtelupöydillä, sekä kaasus-, puu- ja sähkölämmitteisillä liesillä.²³

Koulun johtajattaren ja alilääkärin asunnot sijaitsivat kerroksen länsipäässä. Alilääkärin asuntoon kuului viisi huonetta, eteinen, keittiö tarjoilutiloineen sekä kylpy- ja wc-tilat. Asunnon pinta-ala oli yhteensä 139 m². Koulun johtajattarella ja ylihoitajalla oli kullakin kaksi huonetta sisältäen keittokomeron ja kylpyhuoneen.²⁴

5. kerros

Ylin kerros oli kokonaan palveluskunnan käytössä. Se oli jaettu sukupuolten mukaan siten, että naiset käyttivät itäistä sivuporrasta ja miehet läntistä. Naisille oli varattu 28 kahden hengen huonetta ja miehille vastaavasti 11 huonetta. Näistä kolme oli yhden huoneen keittokomeroillista asuntoa naimisissa oleville miehille. Osastojen wc-tilat sijaitsivat kerroksen päädyissä, mutta kylpyhuoneet oli asetettu rakennuksen kellarikerrokseen, kuten myös palveluskunnan yhteiset ruokailutilat.²⁵

Hallintorakennus, Röntgenhuone vuonna 1929. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Kellari

Kellari oli varattu sairaalan aputoiminoille ja hallintorakennuksen viidennessä kerroksessa asuvan palveluskunnan yhteisille kylpy- ja ruokailutiloille. Pukuhuoneissa oli myös wc-tilat. Pukuhytit oli varustettu messinkitangoille ripustetuilla verhoilla. Kylpyhuoneet oli varustettu sekä ammeilla että suihkukaapeilla. Rakennuksen koilliskulmassa oli palvelusväen ruokailusali. Sen yhteydessä olevasta tarjoilutilasta (teekeittiö) oli kulku astianpesuhuoneeseen, joka palveli koko taloa. Sinne astiat kuljetettiin hissillä, jolla myös ruoankuljetus kerroksien tarjoiluhuoneisiin oli järjestetty. Astianpesutila oli varustettu ”Crescent”-merkkisellä tiskikoneella sekä vesi- ja höyryhuuhtelutautomaatilla.²⁶

Kellariin oli sijoitettu myös koko sairaalaan yhteinen ruoan vastaanotto- ja jakeluhuone. Valmis ruoka kuljetettiin lämmitetyllä kuljetusautolla viereisestä Auroran kulkutautisairaalaan jakelukeskukseen, josta se jaettiin eteenpäin osastoiden ruokasaleihin. Alimassa kerroksessa sijaitsi erilaisten varastojen lisäksi myös pesuvaatteiden lajitteluhuoneet ja toinen keskusliinavarastoista (ensimmäinen kerrosta ylempänä). Myös pyykkiä pestiin em. kulkutautisairaalan pesulassa. Yhteiskäyttö oli ajateltu tilapäiseksi, koska (nykyiseen Keskuspuistoon ajatellun, mutta toteutumattoman) keskussairaalan rakentamisen myötä kaavailtiin tuberkuloosisairaalan yhtyvän tämän palveluorganisaatioon.²⁷

Muita tiloja olivat liinavaatevarasto, naispalvelusväen pukuhuoneet, apteekin varasto, toimitsijan varastot, puhelinkekus, talouskellarit, kalustevalarasto, sekä röntgenosaston apuominnot, huoltolan varastot, koulun varasto ja lääkärin ym. perheiden pesutupa mankelitiloineen.²⁸

Kellarista johti maanalainen yhdyskäytävä potilaspaviljonkeihin, jota oli tarkoitus jatkaa pohjoiseen päin keskussairaalan rakentamisen yhteydessä. Yhdyskäytävästä oli yhteys tuberkuloositoimiston parihissisiin, jolla kuljetettiin lähinnä sairaspaviljonkien potilaita röntgeniin. Myös sairaalan henkilökunta käytti maanalaisia yhteyksiä asuntojensa ja toimipisteidensä väliseen siirtymiseen. (Yhdyskäytävästä lisää sairaspaviljonkien L2 ja L3 luvuissa.)²⁹

Ullakko

Kylmän ullakkotilaan rakennettiin lukittavat irtaimistovarastot sekä sairaalan että henkilökunnan käyttöön.³⁰

Oikealla ylhäällä: Tuberkuloositoimiston odotustila vuonna 1933. (LSA)

Oikealla alhaalla: Tuberkuloositoimiston keskikäytävä ennen laajennuksen rakentamista vuonna 1933. (LSA)

Edellisellä sivulla: Tuberkuloosisairaalan hallintorakennuksen (L1) 2. ja 3., kerroksen pohjapiirustukset (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

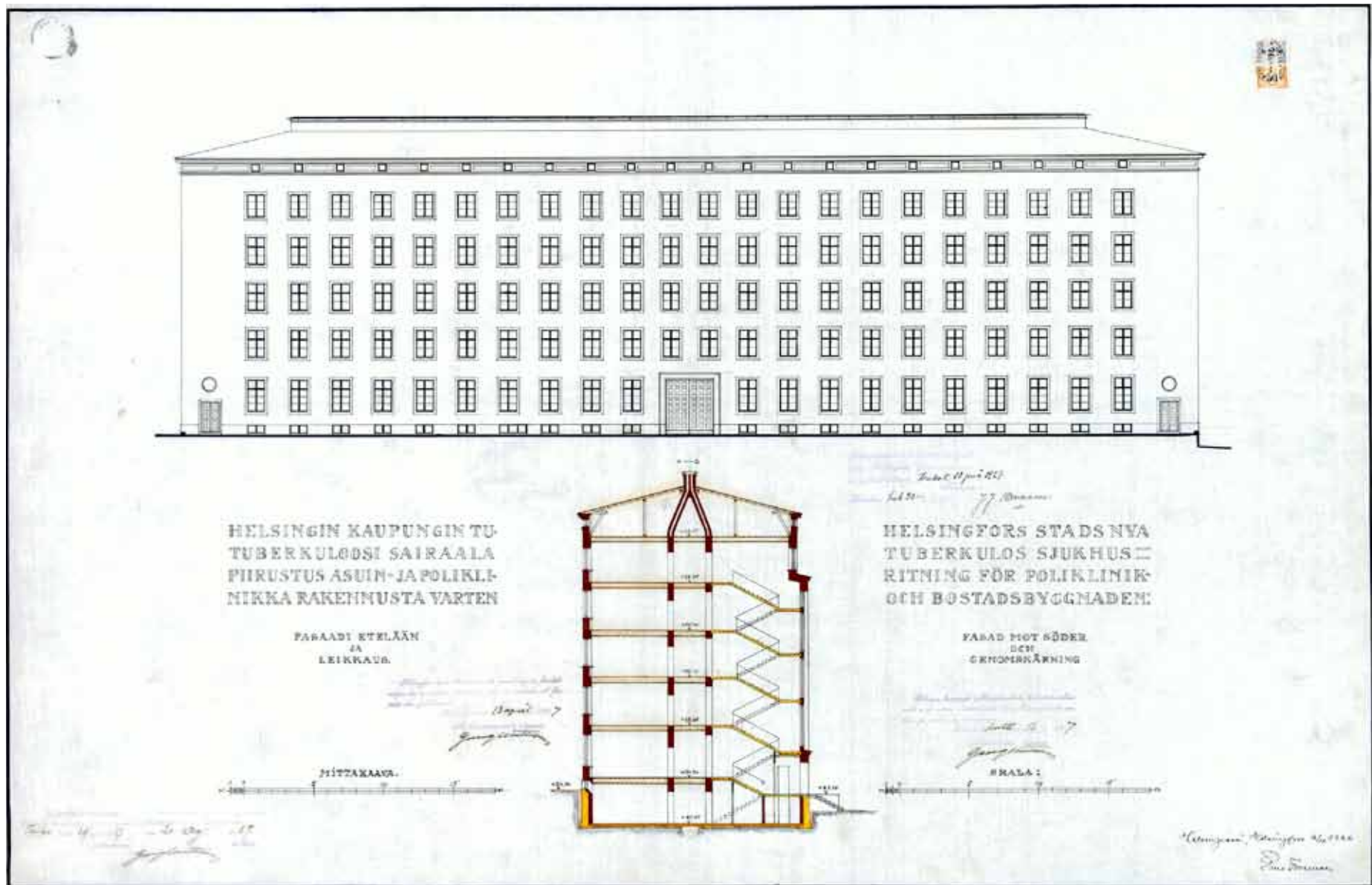

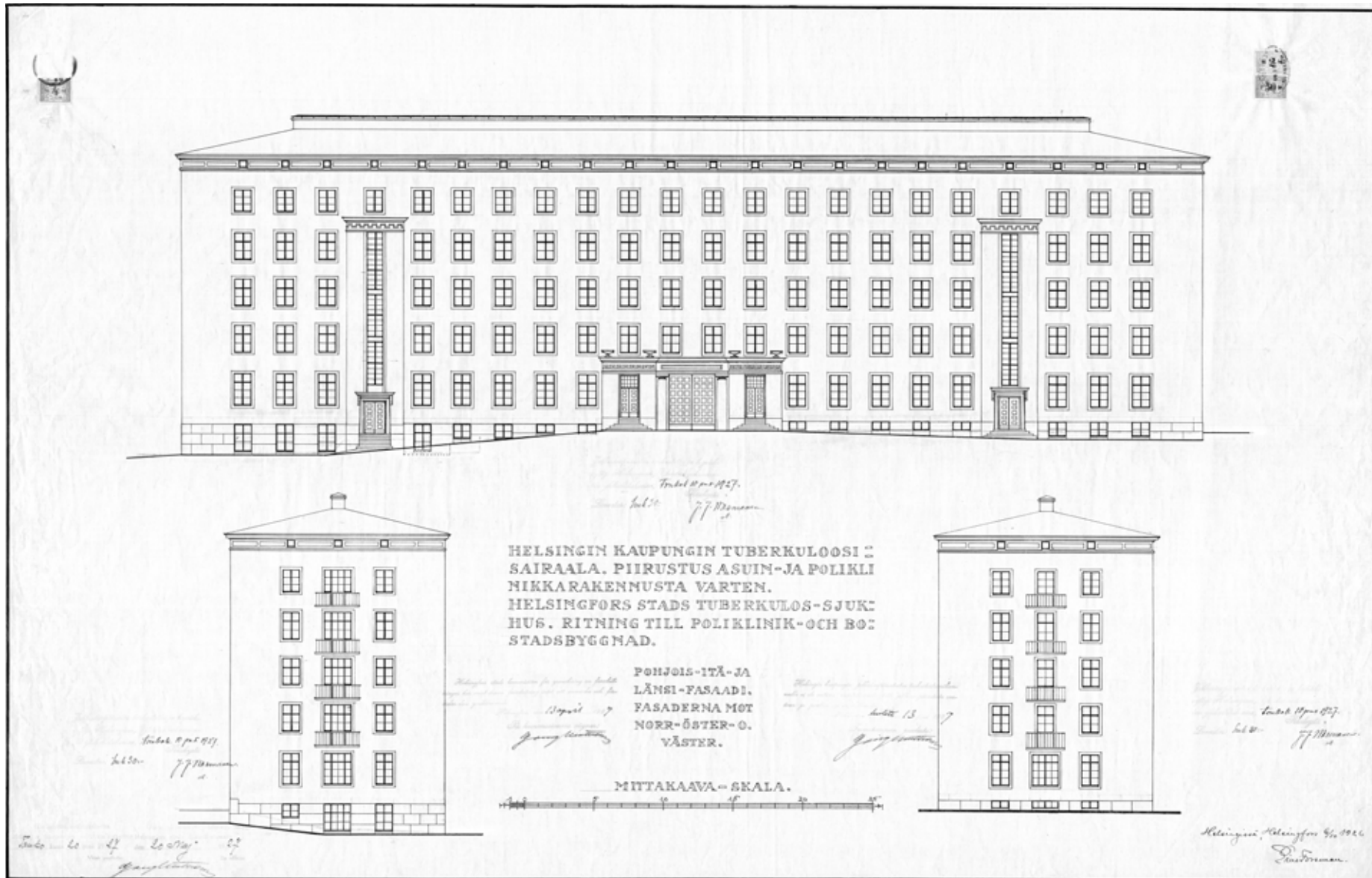

Tieteellinen laboratorio hallintorakennuksessa 1933. (LSA)

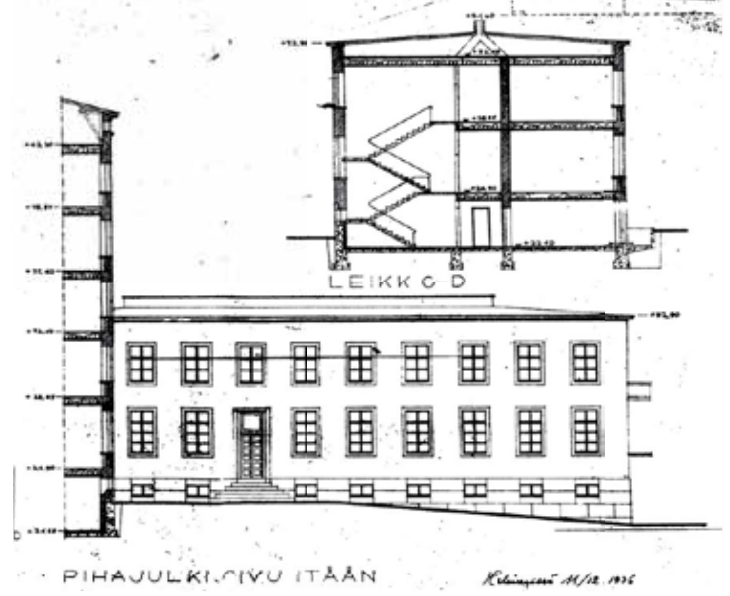
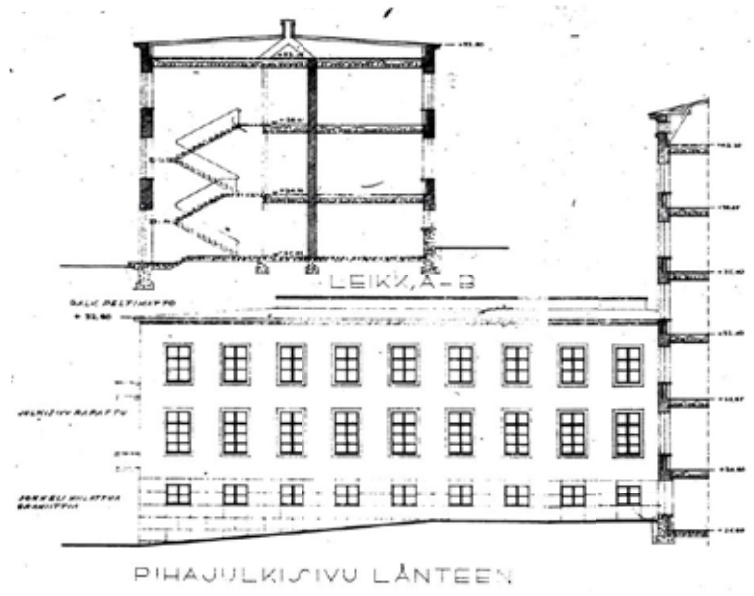
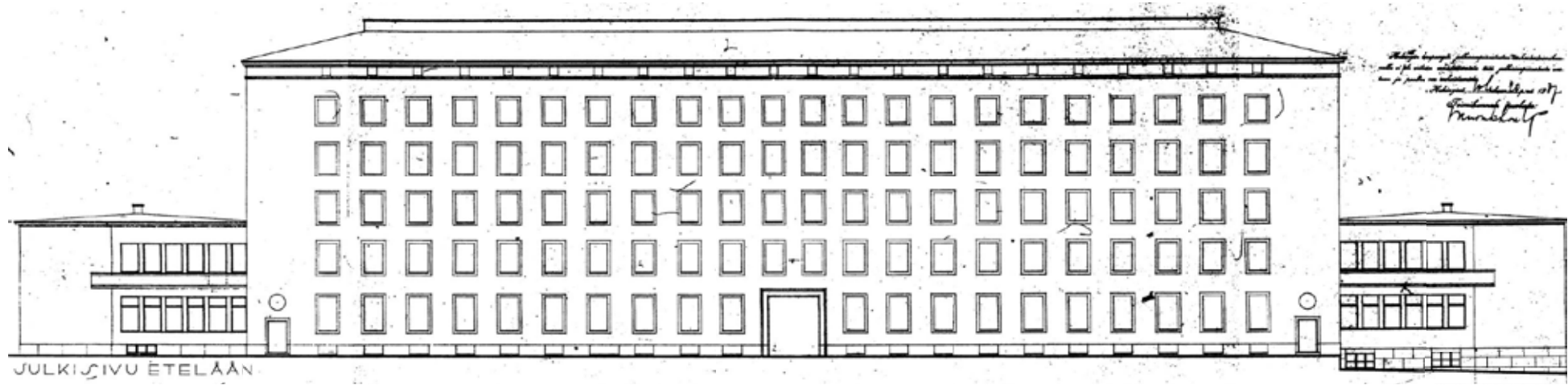
Edlissellä sivulla: Tuberkuloosisairaalan hallintorakennuksen (LI) 4. ja 5. kerroksen pohjapiirustukset (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

Tuberkuloosisairaalan hallintorakennuksen (L1) eteläjulkisivu ja leikkaus (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

Tuberkuloosisairaalan hallintorakennuksen (LI) julkisivut pohjoiseen, itään ja länteen (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

LI

4.2 Hallintorakennuksen laajennus 1939

Vuonna 1934 asetti kaupunki tuberkuloosikomitean valmistelemaan tuberkuloosihuollon kehittämistä. Komitean yksi päätelmä oli tuberkuloosisairaalan laajennustarve. Etenkin asuntopula ja tuberkuloositoimiston uudelleenjärjestäminen vaativat toimia.³¹

Komitea esitti kaupungille Eino Forsmanin laatimat luonnokset hallintorakennuksen laajentamisesta kahdella lisäsiivellä, josta läntinen toimisi tuberkuloositoimistona ja itäinen henkilökunnan asuntona. Vuonna 1936 Helsingin kaupunkivaltuusto hyväksyi esityksen hallintorakennuksen laajentamisesta ja antoi valtuudet tilata uusien siipirakennusten pääpiirustukset sekä läntisen lisärakennuksen työpiirustukset Forsmanilta. Vaikka sairaalan johto ja sairaalahallitus painottivat molempien siipirakennusten toteutumisen tarpeellisuutta, itäistä lisärakennusta ei koskaan toteutettu.³²

Läntinen siipirakennus valmistui keväällä vuonna 1939. Kaksikerroksisen laajennuksen alakerrassa toimi laajennettu tuberkuloositoimisto ja yläkerrokseen sijoitettiin ylilääkärin ja apulaislääkärin asunnot sekä muutamia hoitajille tarkoitettuja asuntoja.³³

Siinä missä hallintorakennuksen arkkitehtuuri edusti vielä historisoivaa 1920-luvun pohjoismaista klassismia, laajennuksessa eteläpäädyn parvekkeen ja ikkunoiden muotoilu on funktionalistista.

Oikealla ylhäällä: Hallintorakennuksen laajennusosa vuonna 1938. (Eric Sundström/HKM)

Oikealla alhaalla: Paviljonkirakennukset L1 - L3 ennen lisäosien rakentamista. (HKM)

Edellisellä sivulla: Julkisivupiirustuksia hallintorakennuksen (L1) lisärakennusta varten. (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1936. (Arska)

4.3 LI – Muutoshistoriakaaviot pohjat

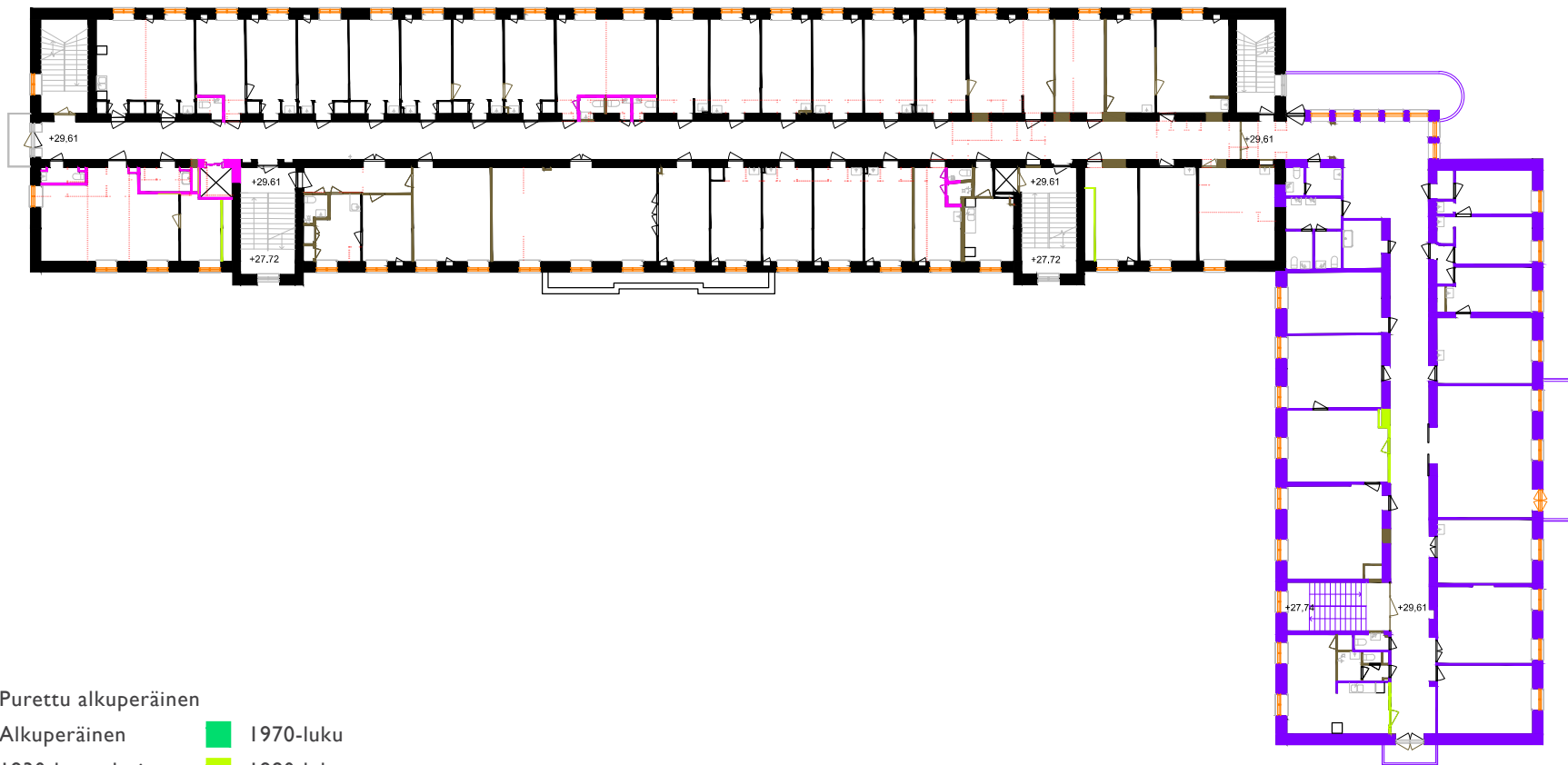
- ..... Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

LI Muutoshistoriakaavio Kellarikerros. 1:400

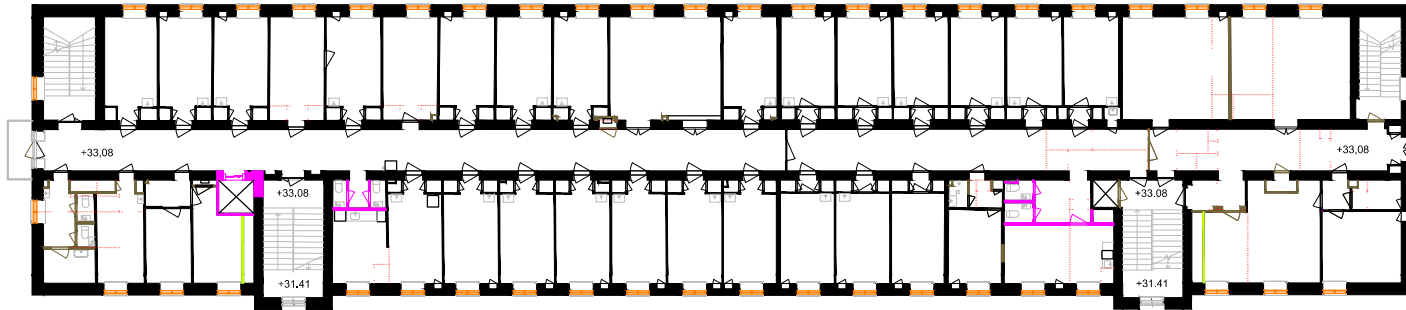
LI

LI Muutoshistoriakaavio I. krs. I:400

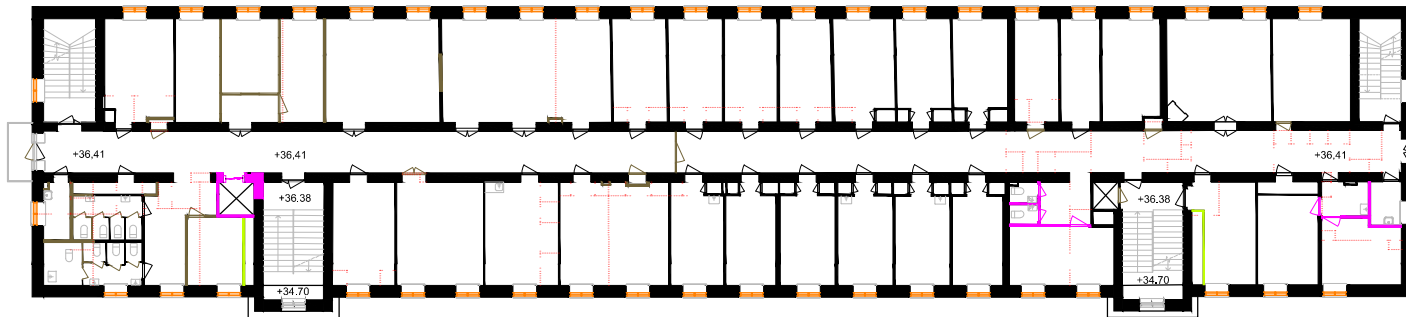

- ..... Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

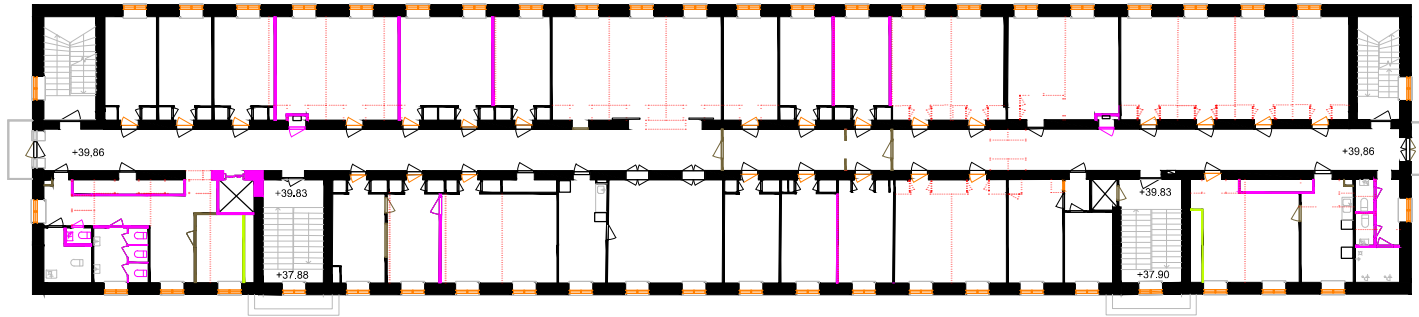
LI Muutoshistoriakaavio 2. krs. 1:400

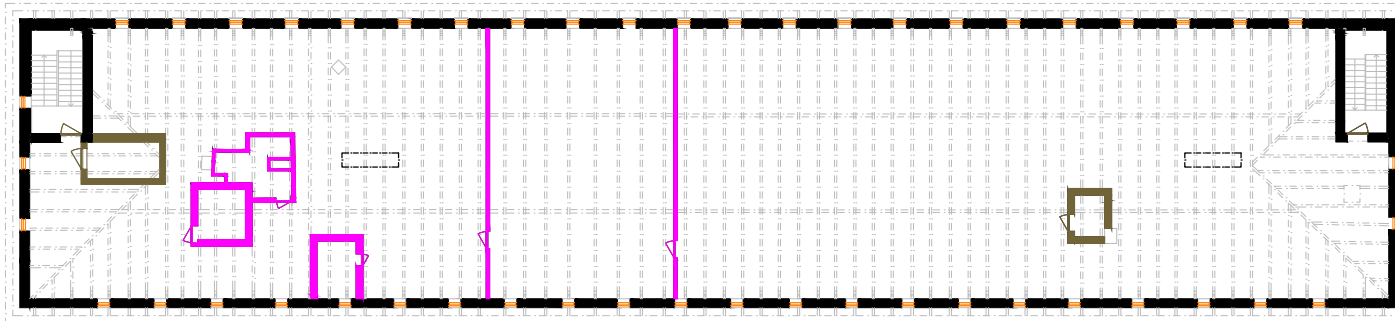
3. krs.

4. krs.

5. krs.

Ullakko

- ..... Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

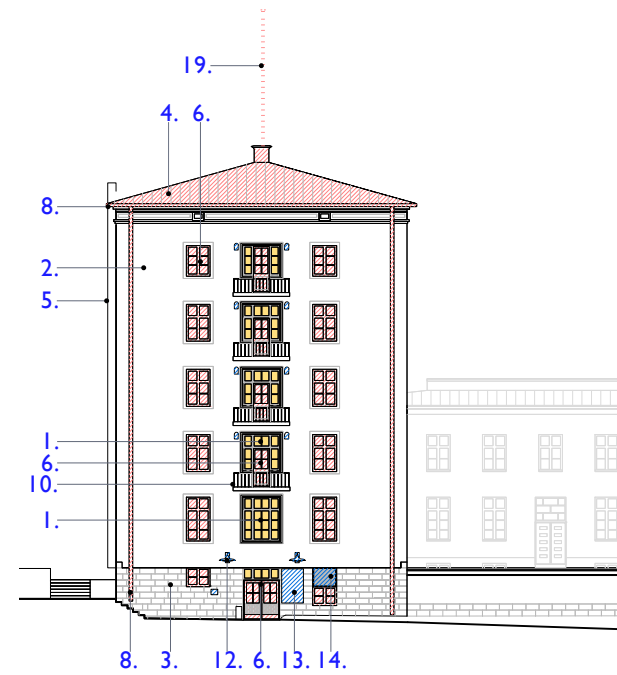
LI Muutoshistoriakaavio 5. krs. ja ullakko 1:400

4.4 LI – Muutoshistoriakaaviot julkisivut

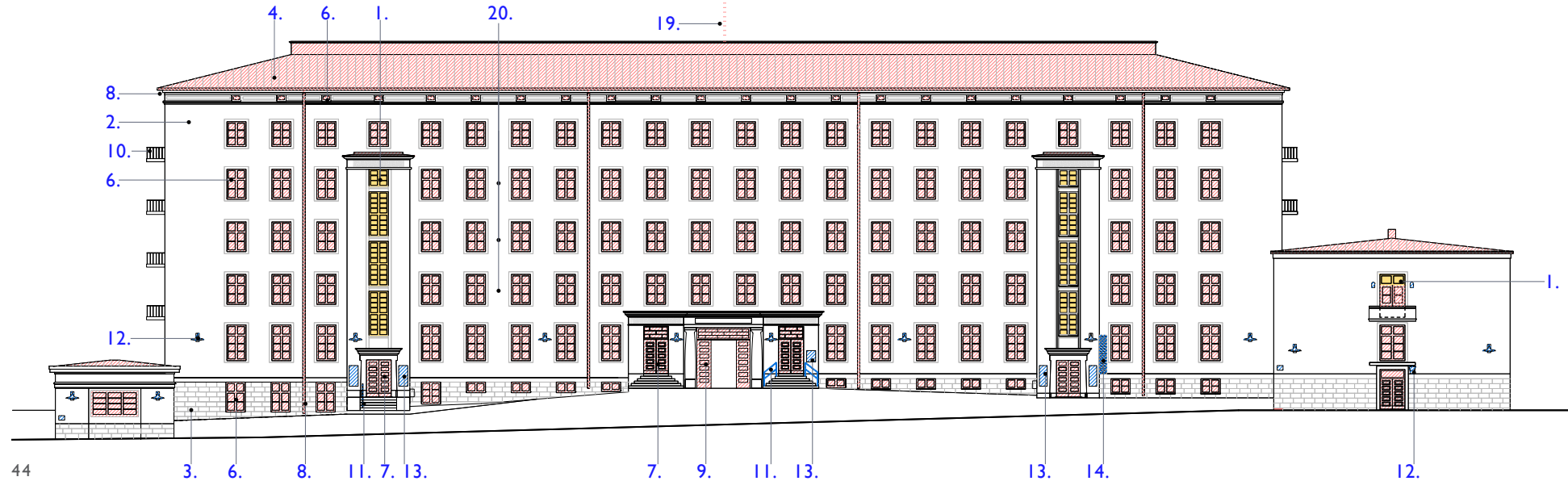
Julkisivun materiaalit ja rakennusosat

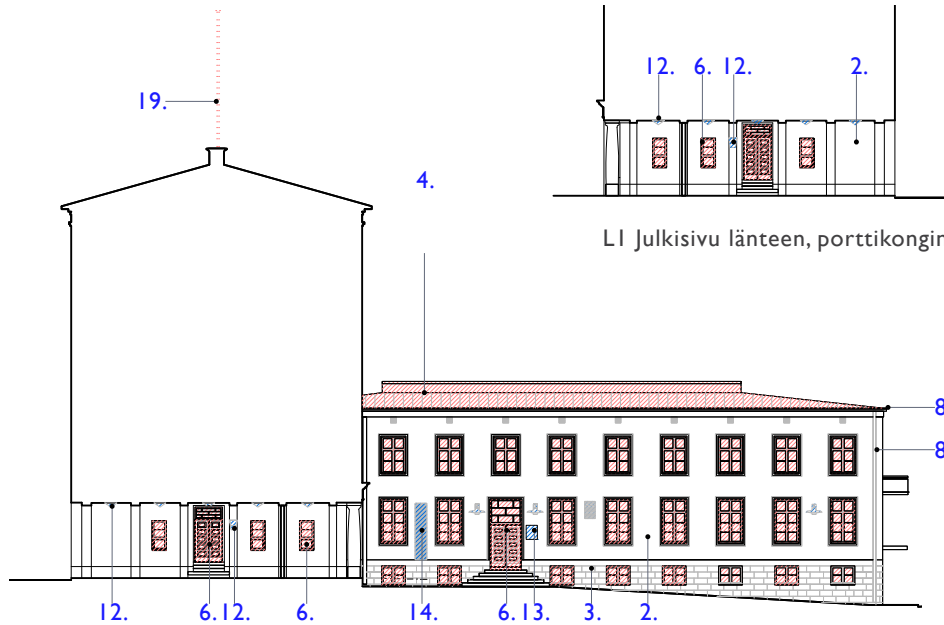
	Alkuperäiset ikkunat ja ovet		9. Porttikongi, uusittu
	Uusittu rakennusosa		10. Pinnakaide, maalattu
	Ei alkuperäinen rakennusosa		11. Teräskaitteet, ei alkuperäinen
	Purettu alkuperäinen rakennusosa		12. Valaisimet, ei alkuperäinen
1.	Alkuperäiset puuikkunat ja -ovet	13.	Opasteet, ei alkuperäinen
2.	Rappaus, uusittu	14.	IV-säleikkö, ei alkuperäinen
3.	Kivisokkeli, alkuperäinen	15.	IV-laite, ei alkuperäinen
4.	Peltikate, uusittu	16.	Kello, ei alkuperäinen
5.	Palotikkaat	17.	Markiisi, ei alkuperäinen
6.	Puuikkunat, uusittu	18.	Markiisi, alkuperäinen, purettu
7.	Puuovet, uusittu	19.	Lipputanko, alkuperäinen, purettu
8.	Rännit ja vesikourut, uusittu	20.	Korvausilmäsäleiköt (jokaisessa ikkunavälissä), purettu

LI Julkisivu itään 1:400

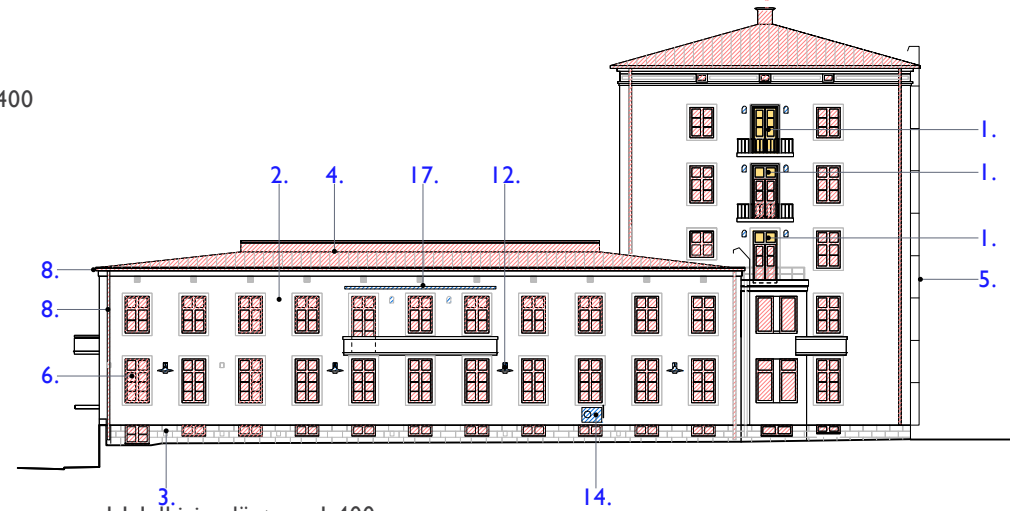
LI Julkisivu pohjoiseen 1:400

LI Julkisivu länteen, porttikongin kohdalta 1:400

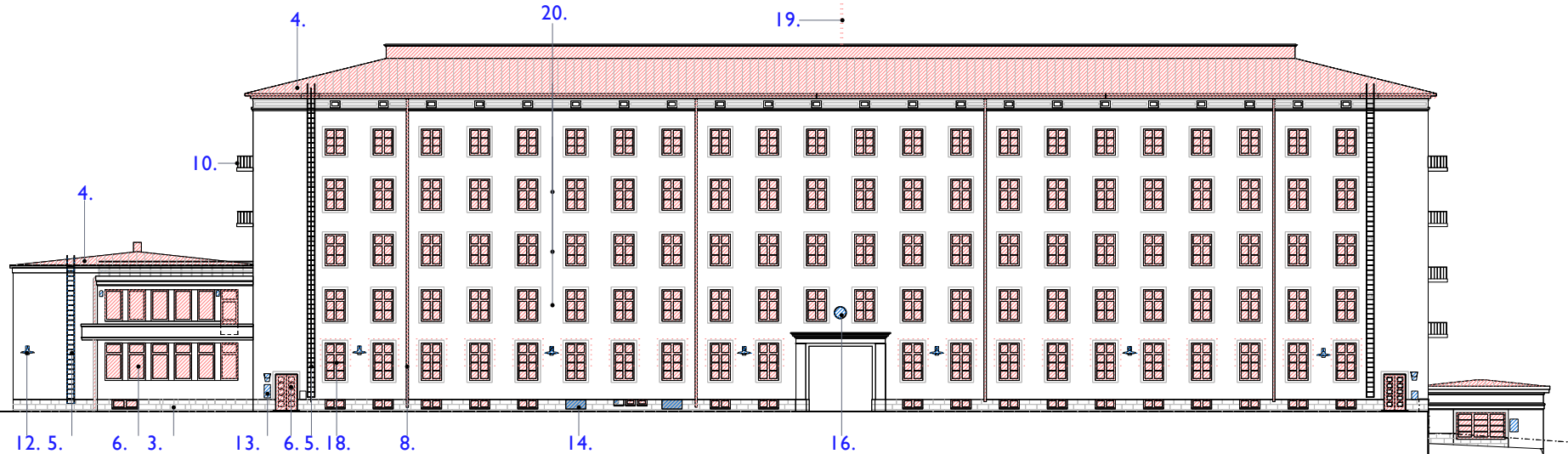
LI Julkisivu itään, porttikongin kohdalta 1:400

LI Julkisivu länteen 1:400

LI Julkisivu etelään 1:400

Julkisivut on piirretty Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy v. 2004 julkisivujen pohjalta.

LI

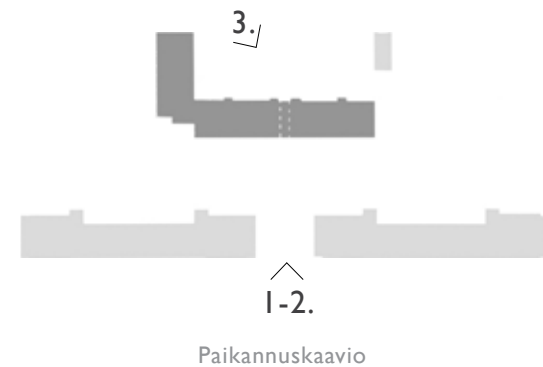
4.5 LI Nykytilanne – Julkisivut

Hallintorakennuksen ulkoarkkitehtuuri on säilynyt suhteellisen hyvin Eino Forsmanin piirtämässä hahmossa. Ensimmäinen muutos tapahtui vuonna 1938-39 uuden laajennuksen myötä, jolloin rakennuksesta tuli epäsymmetrisesti L:n muotoinen. Muut muutokset ovat kohdistuneet yksittäisiin rakennusosiin, viimeksi vuonna 2004 suoritetussa julkisivun laajassa peruskorjauksessa.

1. Asemakaava on sekä alueellisesti että rakennuskohtaisesti sommiteltu keskiakselin varaan. Hallintorakennuksen läpikäytävä toimii edelleen koko sairaala-alueen porttina, ainakin symbolisesti.

2. Vuonna 1929 kuvattu näkymä etelästä kohti hallintorakennuksen porttia (Eric Sundström/HKM). Vrt. edelliseen kuvaan.

3. Hallintorakennuksen pohjoisjulkisivu. Edusta on pengerreretty graniittimuurilla. Julkisivujen rappaus on uusittu julkisivuremontissa 2004. Rappauksen alkuperäinen sävy ei ole tiedossa, mutta valokuvista päätellen sävytys oli 1970-luvulla astetta nykyistä tummempi. Myös ikkunat ja ulko-ovia uusittiin viimeisessä julkisivu-urakassa. Joitakin säilyneitä tai osittain säilyneitä alkuperäisiä ikkunoita löytyy rakennuksen päädyistä ja porrashuoneissa.

1. Vuonna 1939 valmistunut laajennusosa kuvattuna Lääkärinkadulta. Pohjoispäädyssä on osittain säilyneitä alkuperäisiä ikkunoita ja parvekkeenovia. Päädyn sisäänkäynnin lakattu tammiovi ei ole alkuperäinen. Alunperin paikalla oli symmetrinen pariovi, jossa yksi iso lasiruutu kummassakin ovilehdessä.

2. Päätyjulkisivu itään. 2004 tehdyssä julkisivujen peruskorjauksessa uusittiin myös vesikatto ja syöksytorvet. Taloteknisiä asennuksia (iv-laitteita ja -säleikköjä) on ilmestynyt sekä julkisivuihin että vesikatolle. Ikkunoiden välissä olleet alkuperäiset korvausilmaventtiilit menettivät merkityksensä koneellisen ilmanvaihdon myötä ja ne poistettiin viimeistään 2000-luvulla. Julkisivuun kiinnitettyjä valaisimia on nykyään aikaisempaa enemmän, alunperin valaistiin ainoastaan sisäänkäynnit.

3. Räystäään muoto on jonkun verran alkuperäistä raskaampi, kun jalkarännit on vaihdettu ulkopuolisiksi vesikouruiksi. Kuvassa näkyy alkuperäisen syöksytorven läpivienti räystäästä.

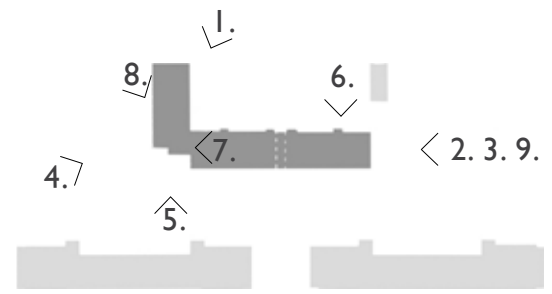
4-5. Laajennuksen 1938-39 parvekkeet ovat funkis-henkiset.

6. Sisäänkäyntien tammiset ulko-ovet on uusittu alkuperäisen mallin mukaisina. Uusia sisäänkäyntejä ei ole tehty alkuperäisten lisäksi. 1930-luvulla eteläjulkisivulla on ollut ikkunamarkiisit ensimmäisessä kerroksessa.

7-8. Laajennuksen 1938-39 parvkeissa on alkuperäist kaiteet.

9. Itäpäädyn parvekkeiden pinnakaiteet eivät ole alkuperäisiä.

Paikannuskaavio

LI

4.6 LI Läpikäytävä ennen ja nyt

Hallintorakennuksen keskellä oleva läpikäytävä on jäsenneily klassisin koristeaihein. Alkuperäinen arkkitehtuuri on suhteellisen hyvin säilynyt.

1. Pohjoisjulkisivussa läpikäytävää on korostettu kahdella seinästä ulkonevalla frontonilla ja niitä yhdistävällä vaakasuoralla palkistolla. Portin molemmin puolin on täysplastiset doorilaiset pylväät. Frontonien friisit on koristettu meanderinauhalla. Kokonaisuuteen liittyy symmetrisesti kaksi (alun perin vartijan ja tuberkuloosipoliklinikan) sisäänkäyntiä lakattuine tammiovineen ja komeine graniittiportaineen. Ovet eivät ole alkuperäiset. Oikeanpuoleisen sisäänkäynnin portaisiin on lisätty kömpelöt käsijohteet.

2. Läpikäytävä vuonna 1934 (Pietinen / HKM). Alun perin portissa oli kaksi leveää ovea käytävän kummassakin päässä, nykyään enää yksi ovi pohjoispäässä, siirrettyinä julkisivulinjasta hieman syvemmälle. Ovi on joko kokonaan tai osittain uusittu, yläikkunan lasijako poikkeaa nykyisestä (vrt. kuva 7.).

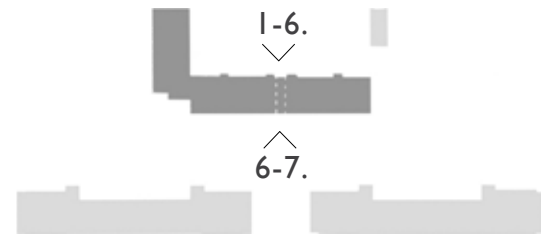
3. Nykyinen friisin menderinauha alkaa kauempaa kulmasta kuin alkuperäinen.

4. Näkymä läpikäytävästä etelään. Puuikkunat eivät ole alkuperäiset.

5. Doorilaisen pylvään kapiteeli.

6-7. Eteläjulkisivun pilasterit ja palkisto, sekä näkymä talon läpi pohjoiseen päin. Koristelu on pohjoissivua maltillisempaa. Aikakellon paikka on alkuperäinen, itse kello ei.

Paikannuskaavio

1.

4.7 LI Nykytilanne – Sisätilat

Sisätilat ovat pääosin muuttuneet läpikotaisin. Ensimmäinen merkittävä muutos tapahtui vuonna 1939 valmistuneen laajennuksen (Eino Forsman) myötä, jolloin poliklinikka- ja röntgenosastoon tehtiin muutoksia. Vuosikymmenten kuluessa on tehty monia osaremontteja. Muutostöiden suunnittelua on tehty sekä virkatyönä että tilattu ulkopuolisilta konsulteilta: Arkkitehtitoimisto Blomstedt & Penttilä (1960-luvulla), Arkkitehtitoimisto Maija ja Erkki Wirta (1980-90 luvulla) ja Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy (2000-luvulla).

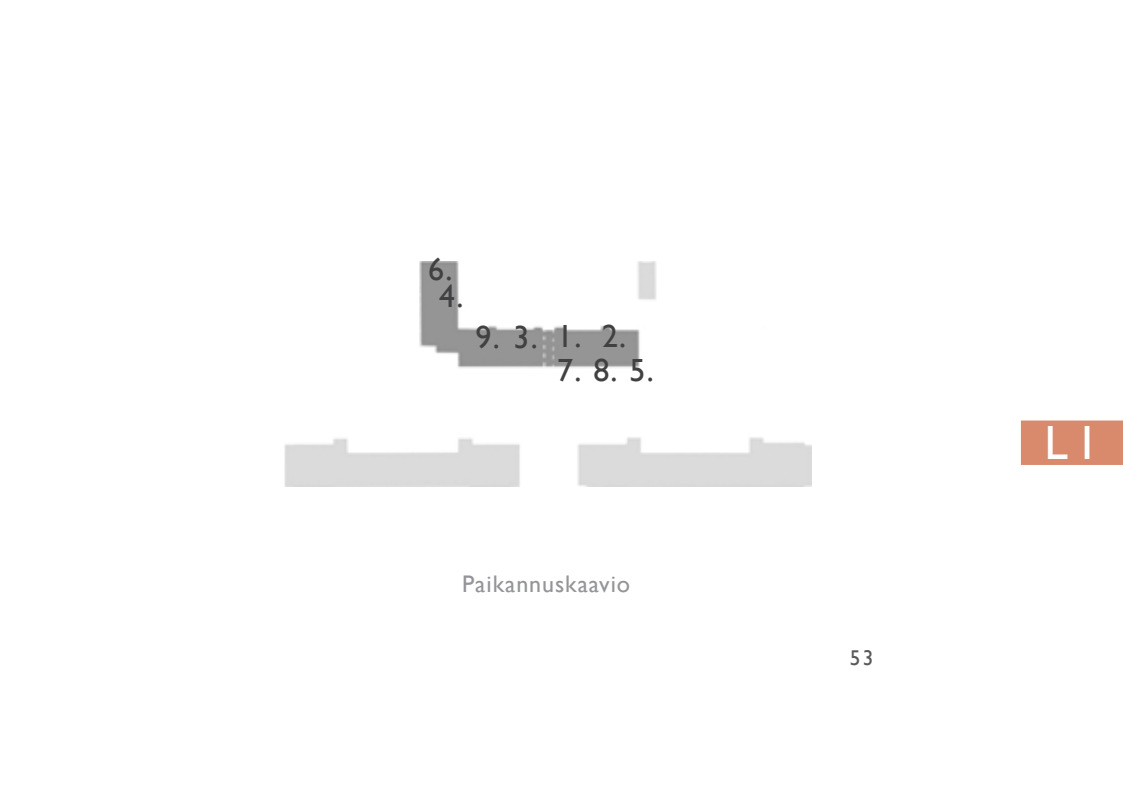
1. Neljännän kerroksen keskikäytävä. Alkuperäisiä puupeiliovia löytyy runsaasti rakennuksen kaikista kerroksista.
2. Kellarikerroksessa säilyneitä alkuperäisiä puupeiliovia on maalattu ruskeiksi.
3. Ensimmäisen kerroksen länsipuolen aula.
4. Laajennuksen (1938-39) ensimmäisen kerroksen osotustila.
5. Porrashuoneet ovat parhaiten säilyneitä sisätiloja. Niistä löytyy alkuperäisiä pintoja, kaiteita ja valaisimia. Muita yhtä säilyneitä tiloja ei juuri ole.
6. Laajennuksen ensimmäisen kerroksen keskikäytävä, jossa säilyneitä vanhoja laakaovia.

2.

3.

Paikannuskaavio

1. Laajennuksen (1938-39) neuvotteluhuoneessa on mahdollisesti alkuperäinen parketti. Muissa tiloissa pintamateriaalit on uusittu. Yleisesti ottaen interiöörit on peitetty kattaaltaan uusilla muovi- ja tekstiilimatoilla, parketeilla ja laatoituksilla sekä alakatoilla.

2. Hallintorakennuksen ja laajennuksen yhtymäkohta toisessa kerroksessa.

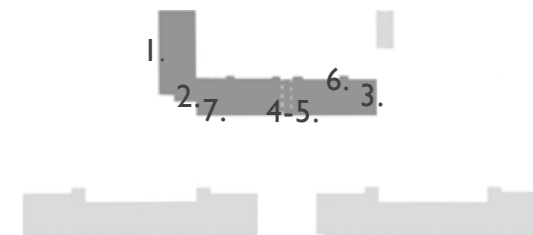
3. Itäpäädyn keskikäytävän päässä on jäljellä alkuperäinen ikkuna ja ovi parvekkeelle. Alkuperäisiä lämmityspattereita on säilynyt rakennuksessa paljon.

4. Ulkoseinässä oleva vanha kylmäkaappi.

5. Peiliovillinen kiinteä kaapisto. Hallintorakennuksessa on säilynyt useita huoneiden alkuperäisiä komeroita ja kaappeja. Säilyneitä kaappeja löytyy etenkin entisten sairaanhoitajien asuntoloista toisesta ja kolmannelta kerrokselta, mutta myös muualta.

6. Ullakolla on alkuperäiset puurakenteiset kattotuolit.

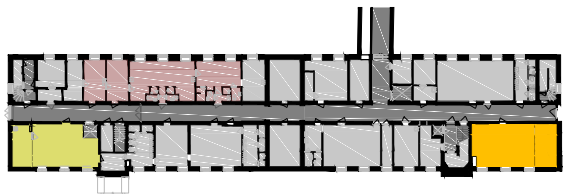
7. Nykinen röntgentila ensimmäisessä kerroksessa oli jo alun perin röntgenosaston käytössä.

Paikannuskaavio

4.8 LI Tilojen käyttötarkoitus vuosina 1929 ja 2019

LI Tilojen käyttötarkoitus vuonna 1929

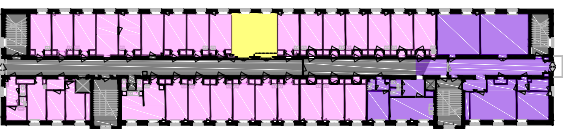
LI kellari 1:1000

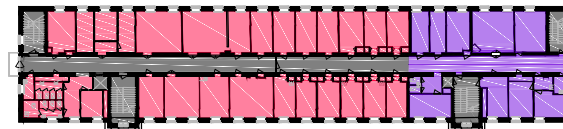
LI 1. krs. 1:1000

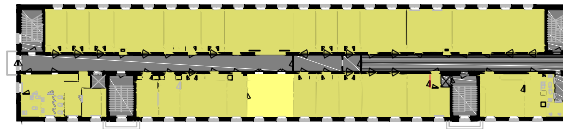
LI 2. krs. 1:1000

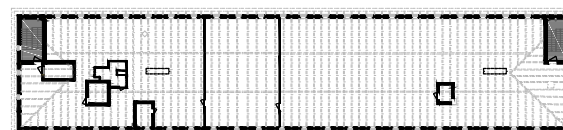
LI 3. krs. 1:1000

LI 4. krs. 1:1000

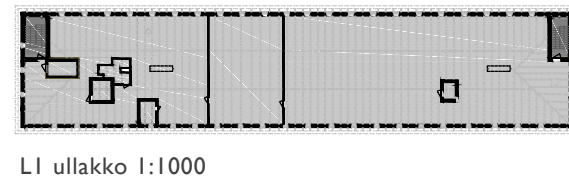
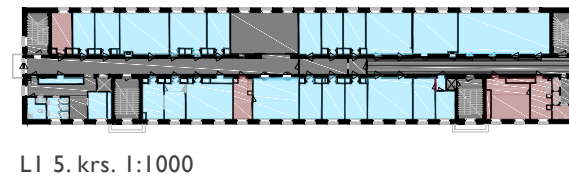
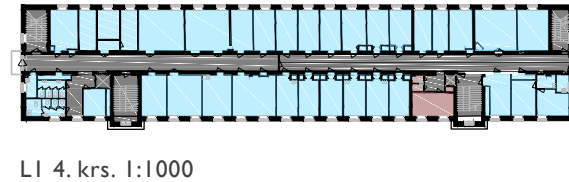
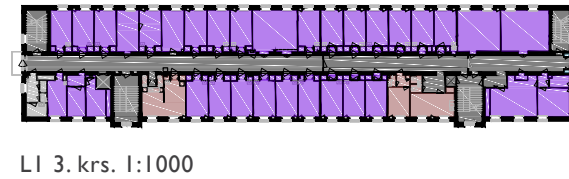
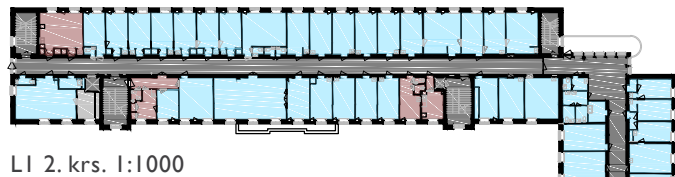
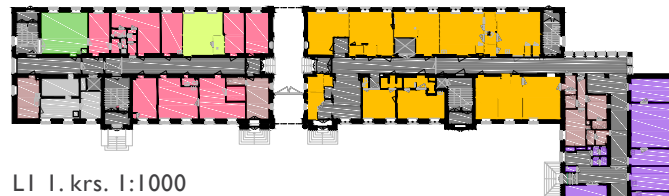
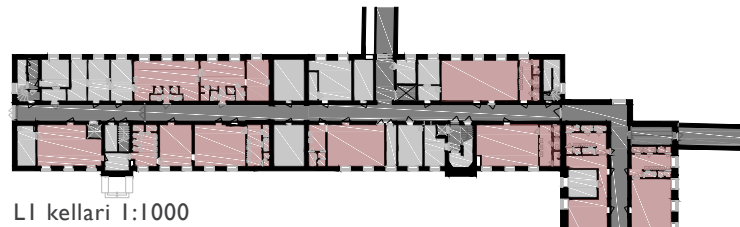
LI 5. krs. 1:1000

LI ullakko 1:1000

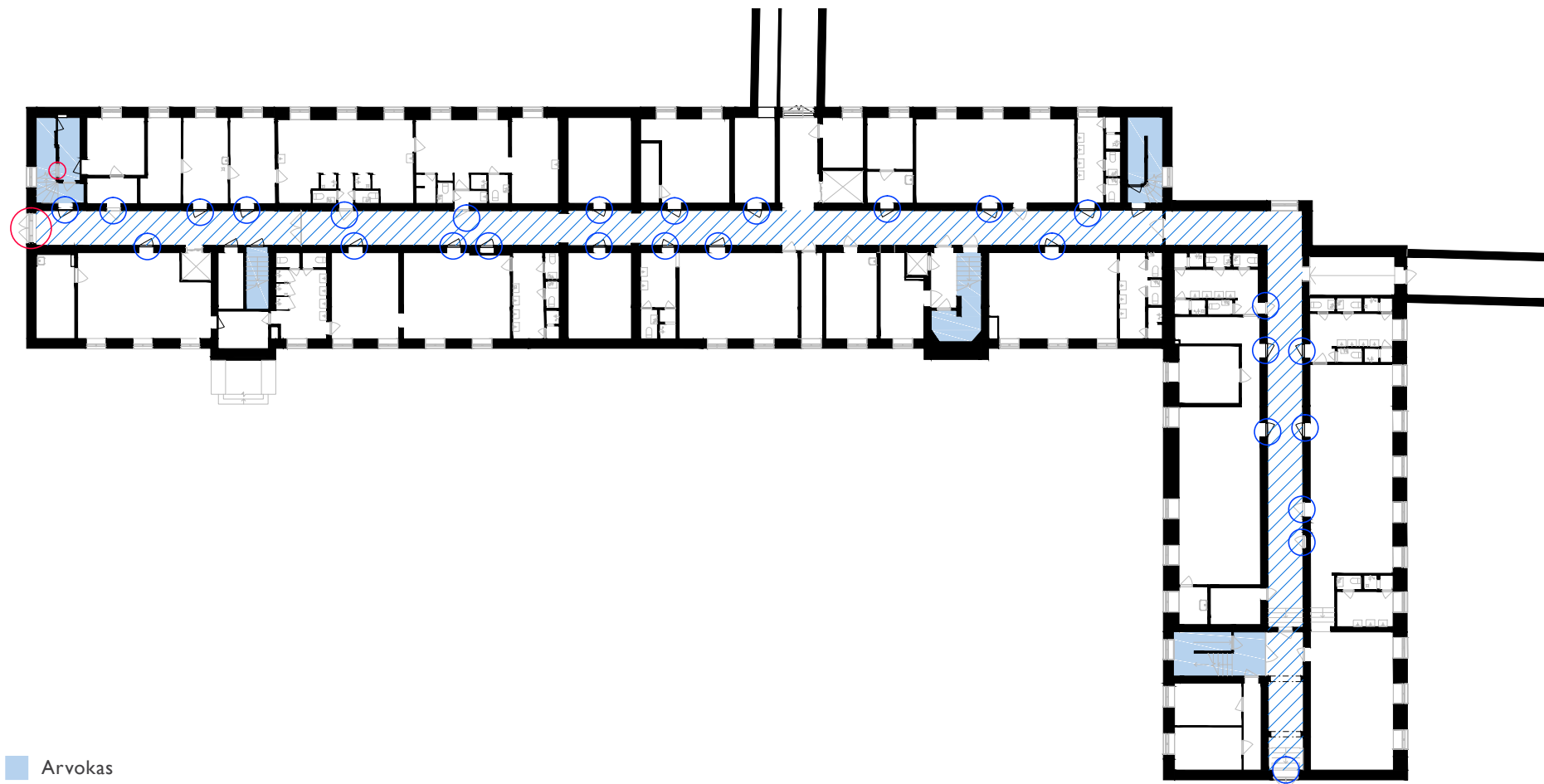
- Hallinto
- Röntgen-osasto
- Yliääkärin, ylihoitajan ja alilääkärin asunnot
- Opetustilat
- Apteekki
- Yhteiset tilat, ruokasali, päivähuone
- Sairaanhoidtajien ja apuhoitajien asuntola
- Palvelijoiden asuntola
- Käytävä, porrashuone ja hissi
- Varastot, aputilat ja tekniset tilat

LI Tilojen käyttötarkoitus vuonna 2019

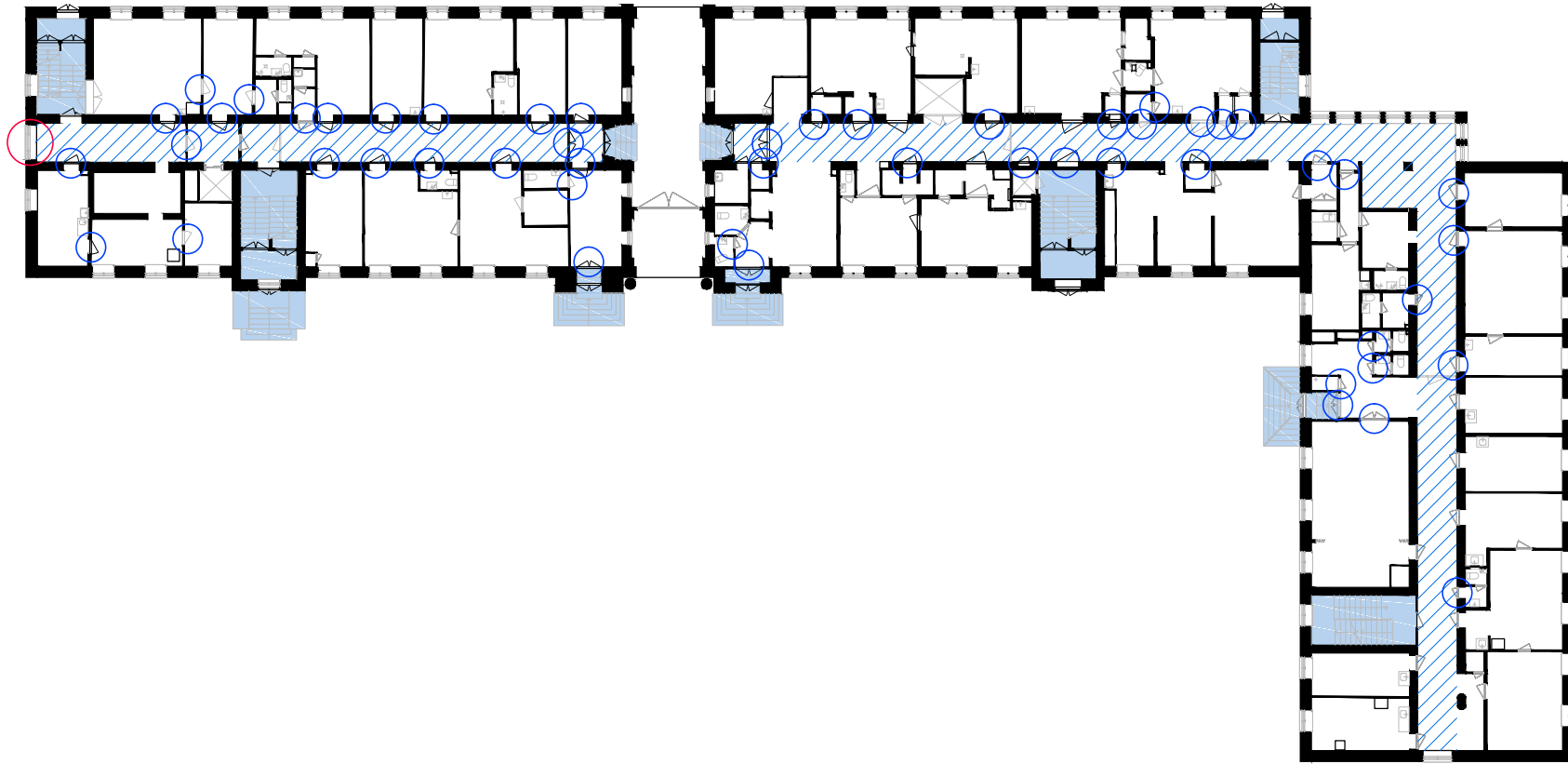
- Hallinto
- Röntgen-osasto
- Psykiatria
- Opetustilat
- Apteekki
- Sairaalapastori
- Henkilökunnan tilat
- Käytävä, porrashuone ja hissi
- Varastot, aputilat ja tekniset tilat

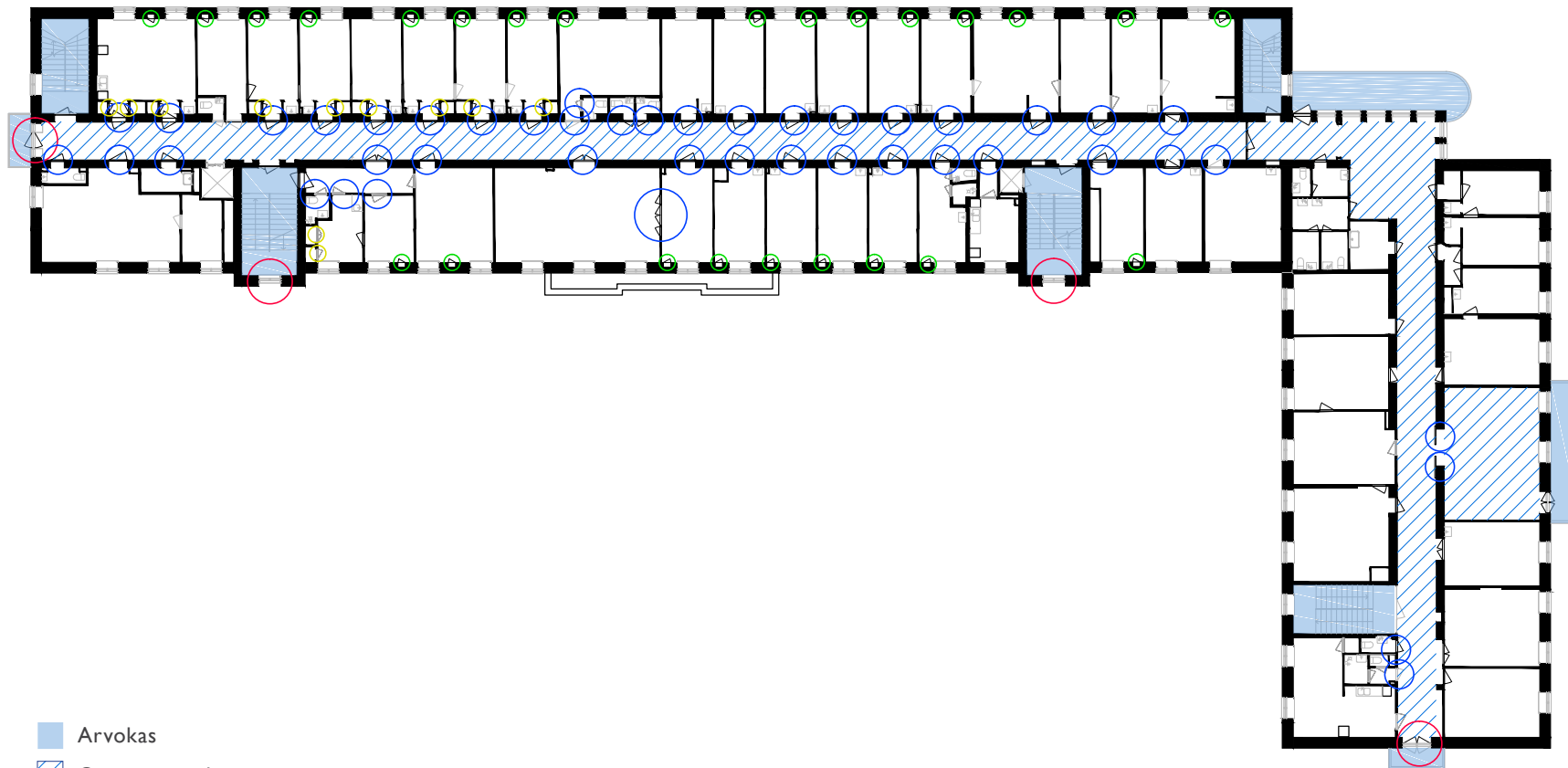
4.9 LI Suojeltavat tilat ja ominaisuudet

- Arvokas
- ▨ Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet
- Alkuperäiset ikkunat
- Alkuperäiset seinäkaapit
- Alkuperäiset komerot

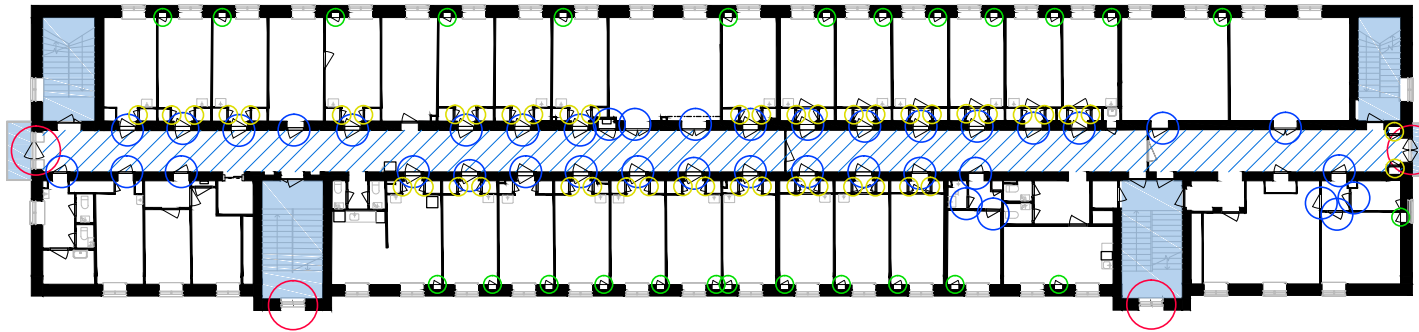
LI kellari 1:400

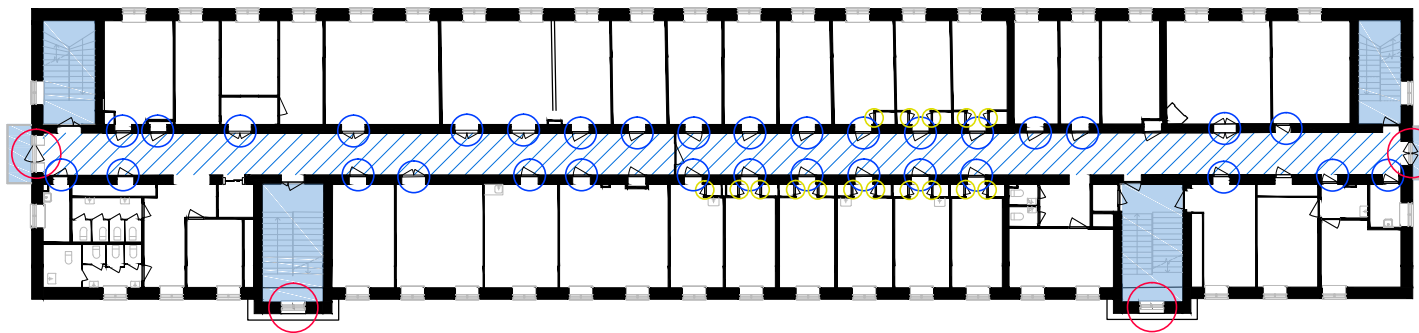

- Arvokas
- Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet
- Alkuperäiset ikkunat
- Alkuperäiset seinäkaapit
- Alkuperäiset komerot

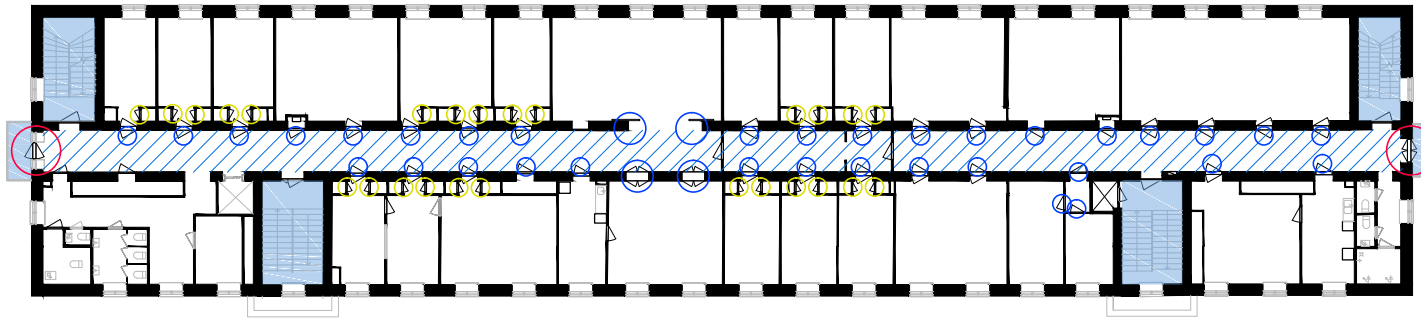
LI 2. krs. 1:400

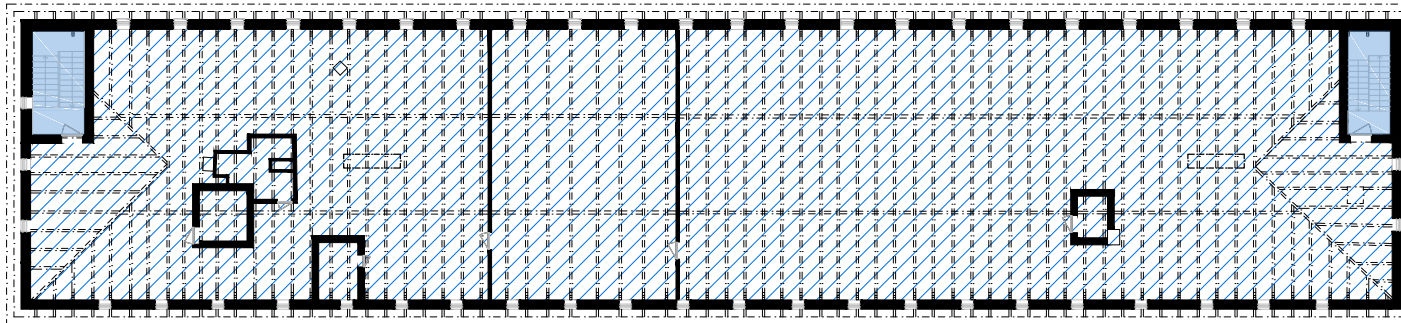
3. krs.

4. krs.

5. krs.

Ullakko

- Arvokas
- Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet
- Alkuperäiset ikkunat
- Alkuperäiset seinäkaapit
- Alkuperäiset komerot

LI 5. krs. ja ullakko 1:400

5. L2 – LÄNTINEN PAVILJONKI

5.1 L2 Läntinen sairaspaviljonki 1929

Laakson sairaalan läntinen sairaspaviljonki eli niin kutsuttu naisten paviljonki valmistui vuonna 1929, arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemien mukaan. Sisääntulopihaa reunustavien autotallien, hallintorakennuksen sekä itäisen potilaspaviljongin kanssa se muodosti symmetrisen asemakaavakonaisuuden, jossa kookkaiden rakennusten arkkitehtuuri edusti 1920-luvun pohjoismaista klassismia. Potilaspaviljongit sijaitsivat noin 30 m etelään hallintorakennuksesta. Etäisyys paviljonkien välillä oli 23 m. Läntinen paviljonki oli pituudeltaan 95,5m pitkä ja runkosyvyydeltään enimmillään n 18,2m.

Läntisessä paviljongissa oli 170 paikkaa naisille ja 38 paikkaa lapsille. Lastenosasto sijaitsi ensimmäisen kerroksen länsipäässä. Siinä oli kellari ja neljä kerrosta, joista ensimmäinen, toinen ja kolmas olivat potilasosastoja, jokaisessa kaksi erillistä osastoa. Potilasosastoista viisi oli tarkoitettu aikuisille ja yksi lapsille. Naisten paviljonkiin mahtui yhteensä 170 naispotilasta ja 38 lapsipotilasta. Rakennuksessa oli kaksi porrashuonetta, jotka kummatkin oli varustettu kookkaalla paarihissillä. Kerrosten tilat on jäsennetty sydänmuurien reunustaman keskikäytävän molemmin puolin.³⁴

Sairaspaviljonkien potilashuoneet sijoitettiin valoon auringon puolelle. Talon päädyissä oli osastokohtaiset makuuparvekkeet, joiden ikkunat olivat kokonaan avattavissa. Neljännessä kerroksessa oli pitkä ulkomakuuterassi. Potilaskerrosten korkea huonetila oli välttämätön painovoimaisen ilmanvaihdon takia.

1-3. kerrokset

Potilaskerrokset olivat lähes identtiset sisältäen kaksi potilasosastoa jokainen. Ensimmäinen kerros poikkesi kahdesta ylemmästä ainoastaan siinä,

Oikealla ylhäällä: Läntinen ja itäinen paviljonki 1949. (E. Sundström/HKM)

Oikealla alhaalla: Lastenosaston potilashuone 1929. (LSA)

Edellisellä sivulla. Läntisen paviljongin lasten ulkomakuuterassi vuonna 1931. (A. Rönneberg / HKM)

että porrashuoneiden viereen oli sijoitettu päällysvaatehuoneet. Lisäksi alimman kerroksen länsipäässä olevan lastenosaston potilashuoneiden väliseiniin oli lisätty suurehkot ikkunat lapsipotilaiden valvonnan helpottamiseksi.³⁵

Jokaisessa osastossa oli 30 potilaspaikkaa, jotka oli jaettu kuuden, kolmen, kahden ja yhden hengen huoneisiin. Luonnonvalon maksimoimiseksi kaikki potilashuoneet sijoitettiin rakennuksen eteläpuolelle. Kuuden hengen huoneita oli osastossa kolme, kolmen ja kahden hengen huoneita kutakin kaksi ja yhden hengen huoneita yksi. Näiden lisäksi määrättiin yksi potilaspaikka eristyshuoneeseen. Huoneissa oli jokaista potilasta kohden tilavuutta noin 25m³. Huonekorkeus oli 3,45m.³⁶

Huoneiden varusteisiin kuului lavuaari, johon tuli sekä lämmin että kylmä vesi. Sen vieressä oli erillinen viemäroity allas hampaiden pesua ja suun huuhtelua varten. Ikkunoiden pinta-ala oli noin kuudesosa huoneen pinta-alasta. Alimmat ikkunarudut avautuivat aina sisäänpäin. Yläruudut (vähintään kaksi per huone) olivat ns. terveysikkunoita, joissa käytettiin sak-salaista ”Ventus”-järjestelmää. Potilashuoneissa oli tuplaväliovet keskikäytävään päin. Yhden ja kahden hengen huoneissa tuplasulku järjestettiin pienen eteistilan ympärille.³⁷

Osastojen välissä rakennuksen keskilinjassa sijaitsi koko kerroksen yhteinen ruokailutila. Se oli lasiseinällä erotettu osaston tarjoilukeittiöstä (teekeittiö), johon ruoka tuotiin sairaalaan jakelukeskuksesta. Tarjoilukeittiöllä oli yhteinen hissi, jolla kerrosten välinen ruoan ja astioiden kuljetus oli järjestetty. Kellarissa sijaitsi ruoan vastaanotto- ja astianpesutilat. Osastokeittiön varusteisiin kuului lämpöpöytä (Senking), kaasukeittiö, höyrypata, kahden altaan tiskipöydät fajanssista sekä jääkaappi. Kylmälaitteet oli kytketty Audiffren-Stingrünss-järjestelmään, jonka kylmäkeskus sijaitsi rakennuksen

Oikealla ylhäällä: Osaston päivähuone 1929. (LSA)

Oikealla alhaalla: Kolmen hengen potilashuone 1929. (Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

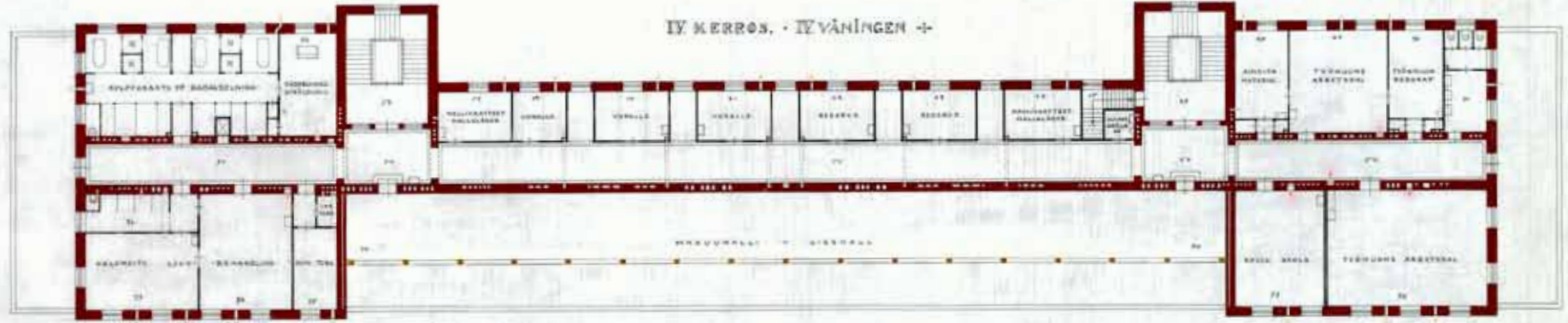
Edellisellä sivulla: Läntisen paviljongin (L2) kellarin ja I. kerroksen pohjapiirustukset (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

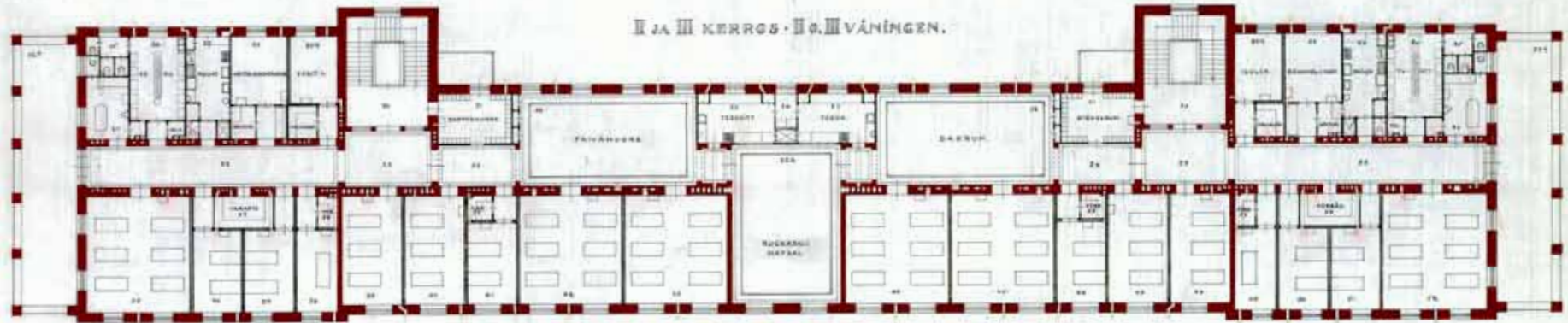
HELSINGIN KAUPUNGIN TUBERKULOOSISAIRAALA.
LÄNTINEN SAIRASPAIVILONKI.

HELSINGFORS STADS TUBERKULOS-SJUKHUS.
VÄSTRASJUKHUSPAVILJONGEN.

IV KERROS. IIVÄNINGEN.

II JA III KERROS. IISÄVÄNINGEN.

Helsingin Kaupungin 4/1907
Eino Förlin

L2

kellarissa. Sieltä kylmäjohdot vietiin kerrokseen vertikaalisesti päällekkäin sijoitettuihin laitteisiin.³⁸

Tarjoilukeittiöiden vieressä, rakennuksen pohjoissivulla oli jokaisessa kerroksessa kaksi osastokohtaista päivähuonetta, jotka ulottuivat keskikäytävänlinjasta ikkunaseinälle asti – samaan tapaan kuin ruokailutila niiden välissä käytävänlinjasta eteläseinälle päin. Tilasarja elävöitti muutoin yksitoikkoista käytävämaisemaa ja päästi päivänvalon kerrosten keskiosiin. Samaa tavoiteltiin myös porrashuoneiden edustan levennyksissä. Varsinaista käytävää näiden ulkopuolelle jäi viitiseentoista metriä paviljongin päätyihin, jonne avattiin suuret päätyikkunat.³⁹

Keskikäytävän pohjoispuolella kerrosten päädyissä oli osastokohtaiset aputilat, mm. potilaiden pesu- ja wc-tilat. Ammeellinen kylpyhuone oli ainoastaan heikoimpia potilaita varten, kun muiden potilaiden kylpytilat sijaitsivat rakennuksen neljännessä kerroksessa. Kylpyhuoneessa oli myös pesuallas ja putkipatteri pyyhkeiden kuivaamista varten. Kylpyhuoneen vieressä sijaitsi potilaiden pesuhuone, joka oli varustettu kymmenellä pesualtaalla, kahdella suunhuuhtelualtaalla ja yhdellä jalkakylpyammeella. Molemmista pesutiloista oli pääsy potilaiden wc-eriöihin.⁴⁰

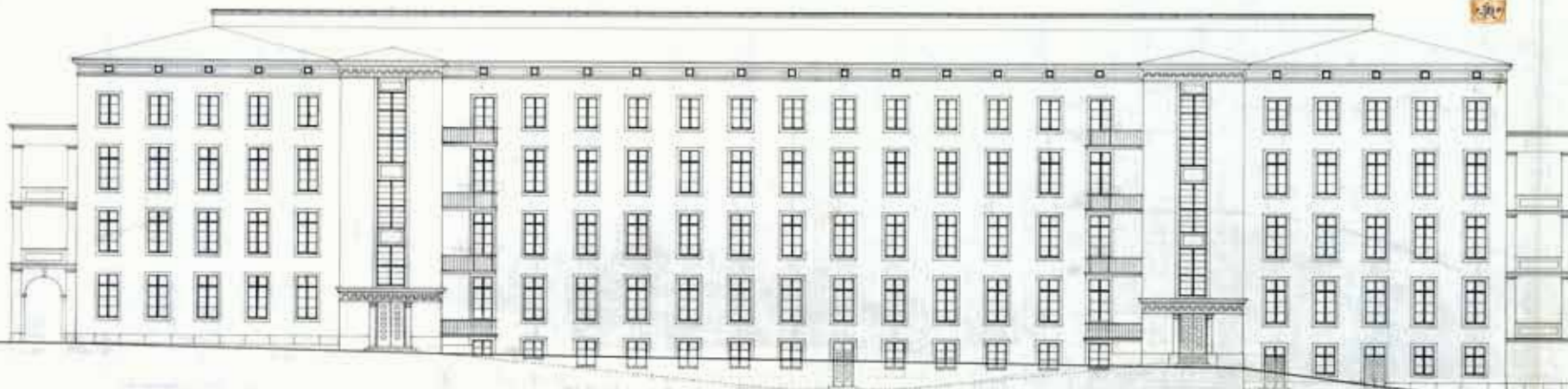
Huuhteluhuoneessa oli höyrysterilisaattori alusastioita ja virtsapulloja varten. Tähän tuotiin myös likaiset vaatteet, joita kuljetettiin säkkeihin kerättyinä hissillä kellarin lajitteluhuoneeseen. Tilassa oli lavuaarin lisäksi pesu- ja huuhtelualtaat sekä kaasujohto, johon voitiin tarvittaessa yhdistää kaasukeitin tai Bunsen-lamppu. Koska huonetta käytettiin myös siivouskeskuksena, siellä oli räppipatteri ja paikat siivousvälineille. Potilaat jättivät likaiset ysköskuppinsa huuhteluhuoneen viereiseen pieneen ysköshuoneeseen.

Oikealla ylhäällä: Huuhtelutila vuonna 1929. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Oikealla alhaalla: Ylimmän kerroksen naisten makuuparveke vuonna 1930. (A. Rönnberg/HKM)

Edellisellä sivulla: Läntisen paviljongin (L2) 2.–4. kerroksen pohjapiirustukset (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

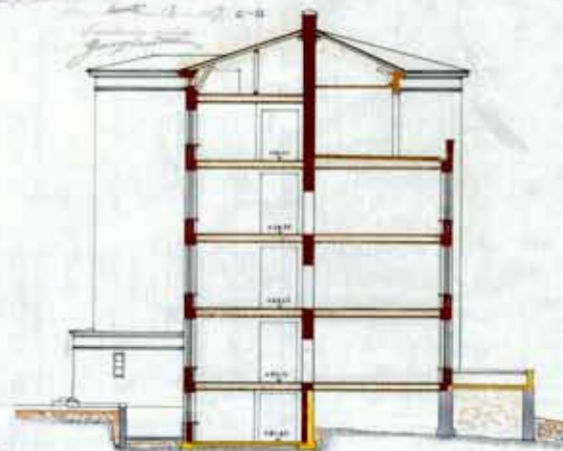
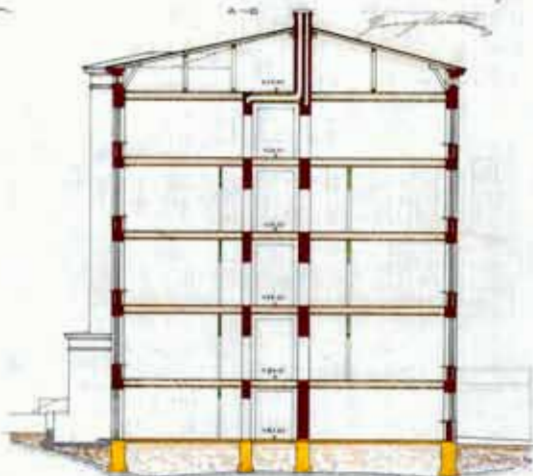

HELSINGIN KAUPUNGIN
TUBERKULOOSI-
SAIRAALA.
LÄNTINEN SAIRASPAI-
VILJONKI.

HELSINGFORS STADS
TUBERKULOS-SJUK-
HUS
VÄSTRA SJUKHUSPAI-
VILJONGEN.

FASAADI POHJOISEEN PÄIN
LEIKKAUKSET A-B JA C-D.

FASAD MOTNORE
SKÄRNINGARNA A-B OCH C-D

Handwritten signature and date: Helsingfors 1906

L2

seen, vietäviksi hissillä kellarin lajittelutilaan. Huuhteluhuoneen eteisestä oli pääsy hoitajien wc-eriöön. Huuhteluhuoneen vieressä oli hoitajien hoito- ja päivystyshuone, jonka vieressä eristyshuone oli strategisesti sijoitettuna porrashuoneen läheisyyteen. Päivystyshuoneessa otettiin vastaan myös potilashuoneista tulevat hälytyskutsut, joilla oli oma sähköinen signaalijärjestelmä. Hoituhuoneen eteisessä säilytettiin osaston rullapaarit ja siitä oli pääsy myös em. ysköshuoneeseen. Osastojen liinavaatteet säilytettiin pienten potilashuoneiden eteisten vieressä olevissa varastoissa. Porrashuoneen vieressä sijaitsi ulkovaatteiden säilytystila ulkoilevia potilaita varten. Siitä oli pääsy tuuletusparvekkeelle, jossa tuuletettiin sänkyvaatteet ja -patjat.⁴¹

Ensimmäistä (ja neljättä) kerrosta lukuun ottamatta jokaisella osastolla oli rakennuksen päädyissä lämmitettävät makuuhallit heikoimpia potilaita varten. Näiden makuuhallien ikkunat olivat avattavia. Terveimmät potilaat käyttivät ensimmäisen kerroksen eteläsivulla olevaa makuuterassia tai ylimmän kerroksen suurta makuuhallia.⁴²

4. kerros

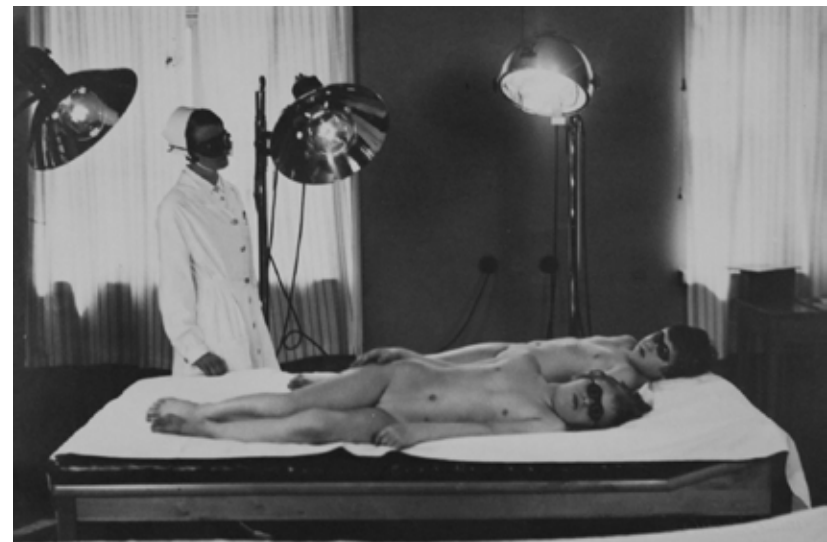
Rakennuksen ylintä kerrosta hallitsi eteläpuolella sijaitseva 55m pitkä ja osittain katettu makuuhalli (kylmä terassi). Tämän ympärille oli sijoitettu rakennuksen muita aputoimintoja. Pohjoispuolella sijaitsivat erikoishoitotilat, larynxhuone (kurkuntutkimus ja -hoito), pneumothoraxhuone (ilmarintahuone), sterilointihuone, hammaslääkärin hoituhuone ja kipsihuone. Keski-ikäisille oli järjestetty luonnonvalo pohjoissivun huoneiden välissä olevista väliköistä.⁴³

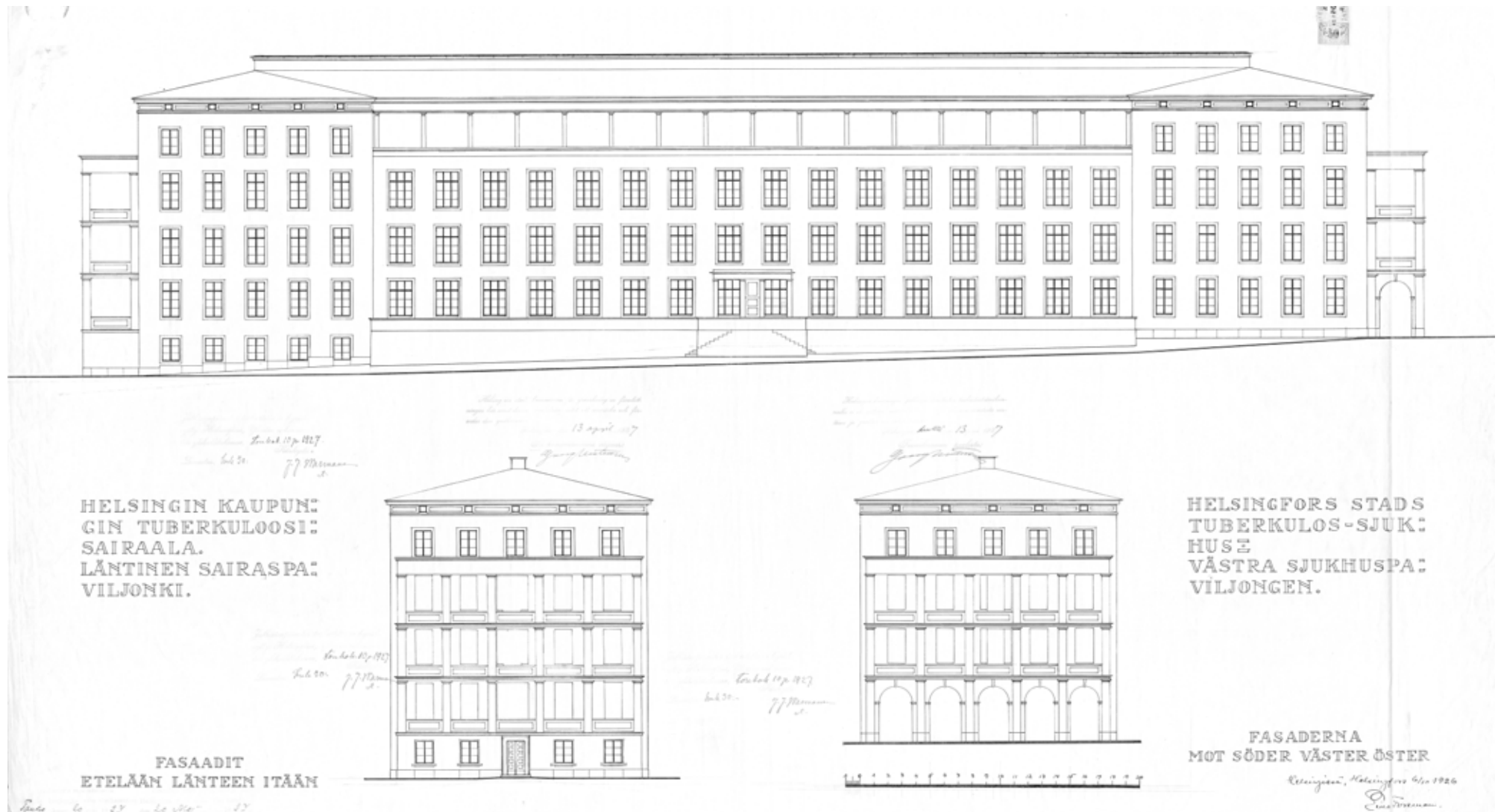
Rakennuksen länsipäässä sijaitsi potilaiden yhteinen kylpy- ja valohoit-osasto. Suuressa kylpyhuoneessa oli neljä ammetta omiin eriöihinsä sijoitettuna, suihkut, istuma-ammeet ja wc:t omissaan. Pukukopit sijaitsivat

Oikealla ylhäällä: Oppilasluokka 1933. (LSA)

Oikealla alhaalla: Valohoitoa tuberkuloosisairaalassa vuonna 1933. (LSA)

Edellisellä sivulla: Pohjoisjulkisivu ja leikkauksia Läntisestä sairaspaviljongista (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

L2

Läntisen paviljongin (L2) julkisivupiirustukset etelään, länteen ja itään (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

lähimpänä kesikäytävän seinää. Eriöissä käytettiin tilanjakajina niklattuihin messinkitankoihin ripustettuja verhoja. Kylpyosastoon kuului myös sädesuihkutila sekä kylpyvaatteiden kuivaushuone johtopattereineen käytävän toisella puolella. Valohoito-osastossa oli pukutila ja kaksi hoitohuonetta. Pienemmässä tilassa oli kaarilamput ja isommassa alppiaurinkolamput, diathermialaitteet yms.⁴⁴

Itäpäässä eteläsivulla oli naisten suuri työsali, lasten kouluhuone sekä wc-tilat makuuhallipotilaille. Käytävän toisella puolella oli kirjasto ja pienempi työsali.⁴⁵

Kellari

Pääosin maanalainen kellarikerros toimi lähinnä potilaspaviljongin logistisena keskuksena sekä varasto- ja aputiloina. Kellarin kautta kuljetettiin mm. potilaiden ruoat, vaatteet ja hoitovälineet potilaskerroksiin ja takaisin. Melkein puolet kellarin pinta-alasta oli kuitenkin käyttämätöntä tilaa, koska ei pidetty tarpeellisenä louhia kalliota lisätiloja varten.⁴⁶

Länsipäässä maanpäällisessä kellarin osassa sijaitsi kaksi asuntoa perheellisille apumiehille. Asunnoilla (1h+k) oli oma sisäänkäynti länsipäädystä. Potilaiden vastaanottamiseen oli omat järjestelynsä. Vastaanoton kylpyosastolla ja vaateiden lajittelukeskuksella oli suora kulkuyhteys ulos rakennuksen pohjoisjulkisivulla, jolloin näihin ei tarvinnut kulkea sisätilojen kautta. Suuressa lajitteluhuoneessa oli keskellä iso sementtiallas likaisten vaatteiden kostuttamista varten. Sivuseinillä oli osastokohtaiset säilytyskomerot. Kesikäytävän toisella puolella sijaitsi suuret vaatevarastot, joissa säilöttiin potilaiden omia vaatteita omissa kaapeissaan. Kylpyosastoon kuului pesutilan lisäksi riisuuntumishuone ja pukeutumishuone komeroineen.⁴⁷

Porrashuoneiden väliin jäävistä tiloista reunimmaisat käytettiin varastoina. Keskellä sijaitsivat ruoan vastaanottokeskus omalla sisäänkäynnillä sekä sen vieressä astianpesuosasto varustettuna Crescent-merkkisellä astianpesukoneistolla. Kellarissa sijaitsi myös potilasosastojen jääkaappien kylmäkoneisto sekä henkilökunnan puku- ja wc-tila sekä siivouskomero.⁴⁸

Läntinen tunneli (kellari) 1970-luvulla ennen peruskorjausta. (LSA)

Kellarin itäpäästä oli yhteys maanalaiseen yhdyskäytäväverkostoon, josta pääsi itäiseen potilaspaviljonkiin ja hallintorakennukseen. Niitä pitkin kuljetettiin niin tavaroita kuin potilaita rakennusten välillä, erityisesti potilaspaviljongeista hallintorakennuksen röntgenosastolle. Hoitohenkilökunta käytti yhdyskäytäviä myös asuntojensa ja toimipisteidensä väliseen liikenteeseen. Käytävien sisätila oli n. 2,5m leveä ja 2,7m korkea. Pituutta käytäväverkostolla oli yhteensä 214 m. Käytävät oli valaistu ylhäältä prismalaseilla varustetuilla ikkunoilla. Ilmanvaihto tapahtui rakennusten vesikattoon saakka vedetyillä kanavilla. Maanalaisten käytävien puhtaanapito oli tärkeää, jonka takia taloteknisille järjestelmille rakennettiin omat kanaalit käytävien viereen. Alueen pannuhuoneeseen yhdistetyn tekniikkakanaalien verkoston korkeus oli sama kuin kulkukäytävien, mutta leveyttä niillä oli vain 1,2m.⁴⁹

1.

1. Sairaanhoidajia ryhmäkuvassa potilaspaviljongin edustalla makuuhallin portaita vuonna 1931. (A. Rönberg / HKM)

2. Naistenpaviljonki 1930-luvulla kaakosta kuvattuna. Päädyn makuusalit alkuperäsiessä asussaan. Ensimmäisen kerroksen loggia oli kuvaushetkellä edelleen avoin. Pilareilla kasvaa köynnöksiä. Pitkällä sivulla erottuvat raollaan olevat terveysikkunat. (LSA)

3. Naisten paviljongin käsityösali vuonna 1933. (LSA)

4. Kolmen hengen potilashuone naistenpaviljongissa vuonna 1933. (LSA)

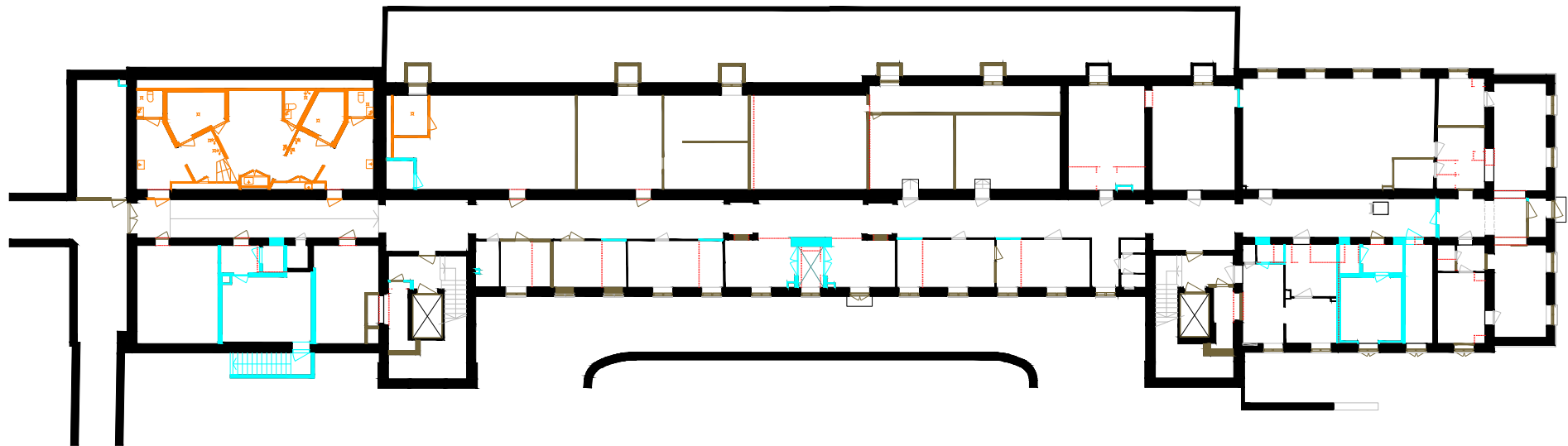
2.

3.

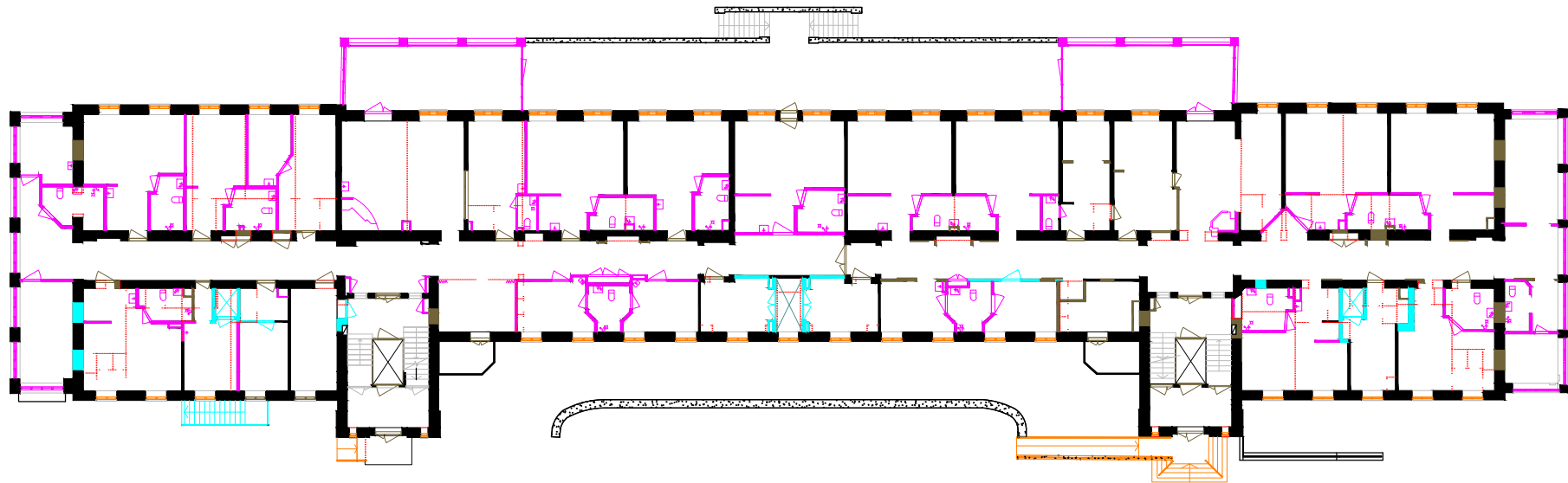

5.2 L2 – Muutoshistoriakaaviot pohjat

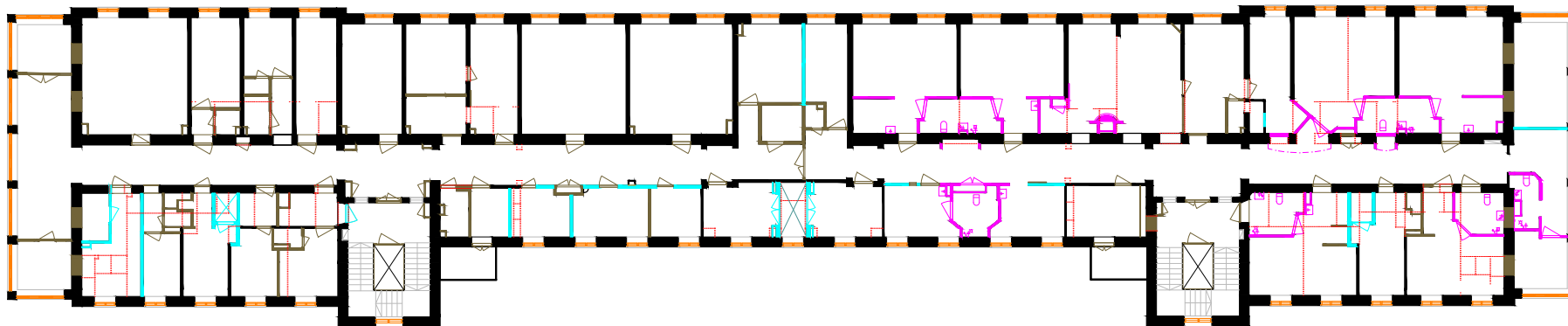
- ..... Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

L2 Muutoshistoriakaavio 0. krs. 1:400

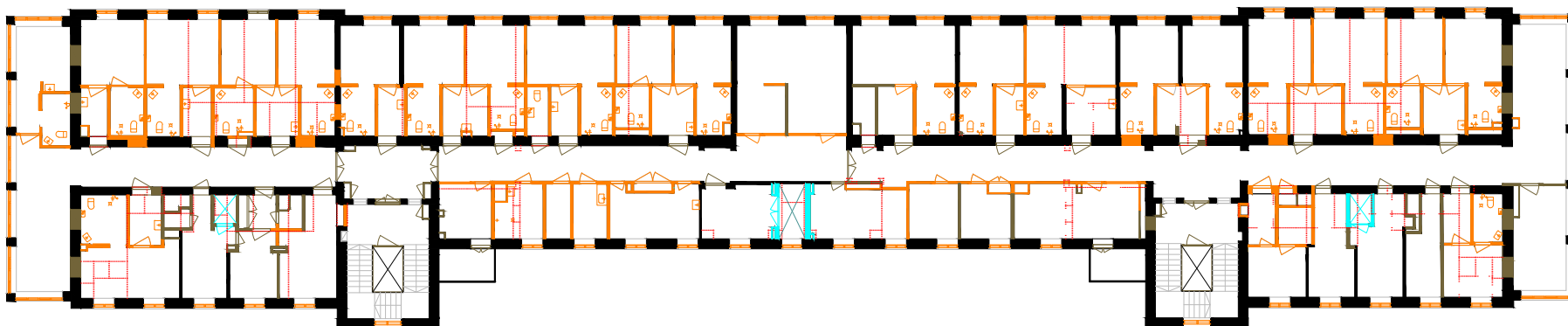

L2

L2 Muutoshistoriakaavio I. krs. 1:400

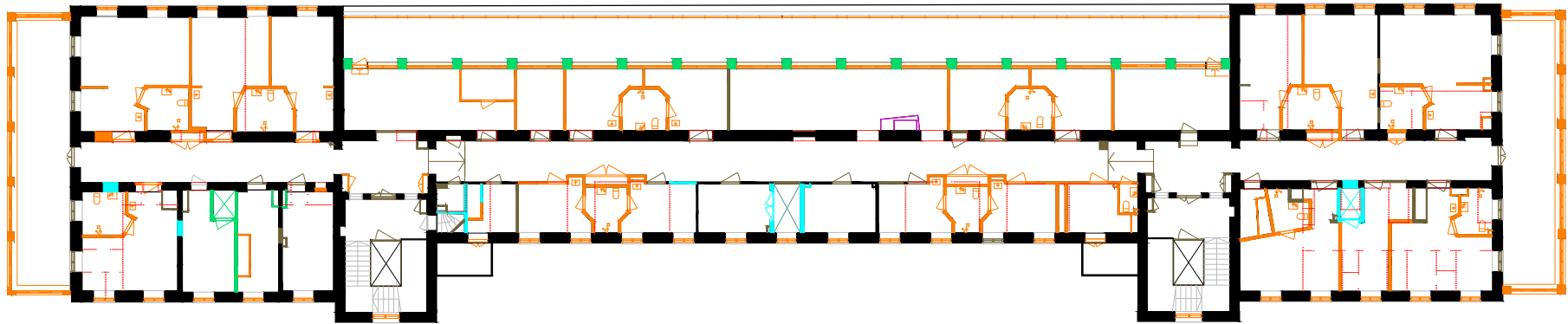
2. krs.

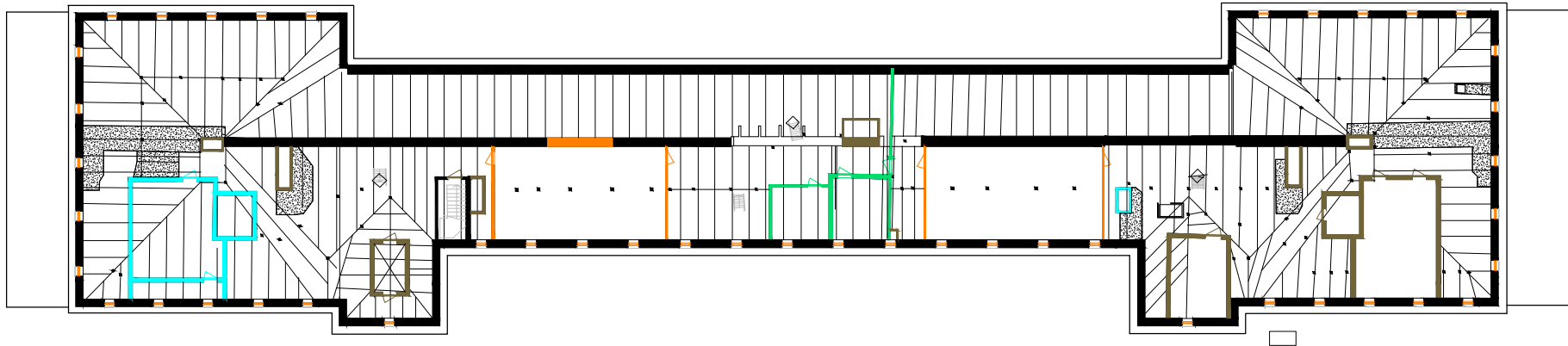
3. krs.

- ..... Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

L2 Muutoshistoriakaavio 2. krs. ja 3. krs. 1:400

4. krs.

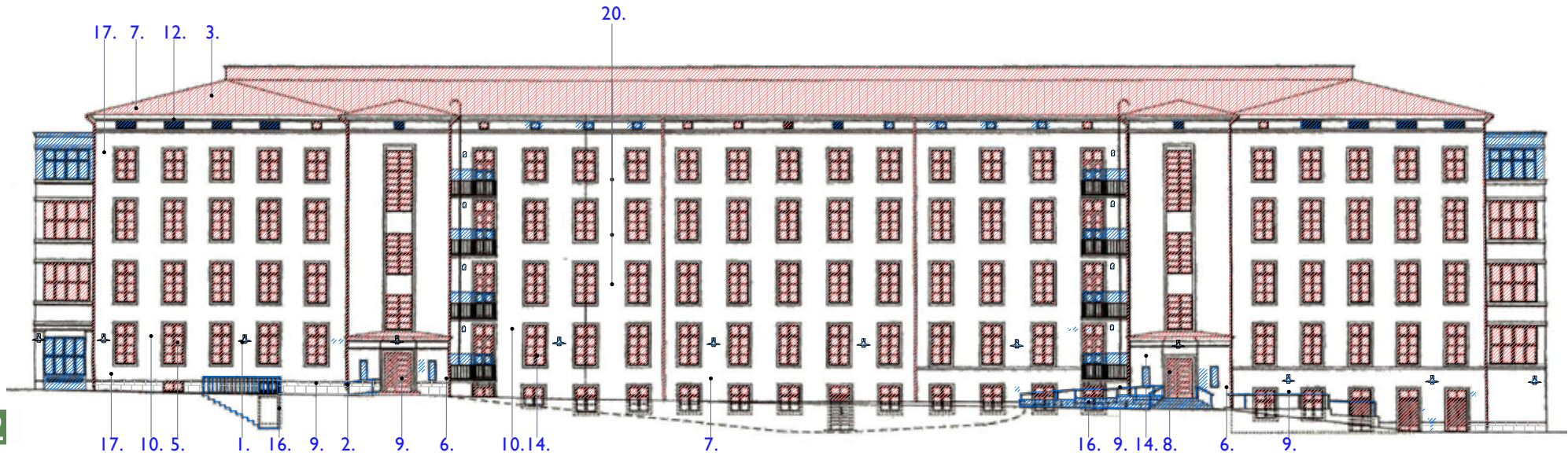
Ullakko

5.3 L2 – Muutoshistoriakaaviot julkisivut

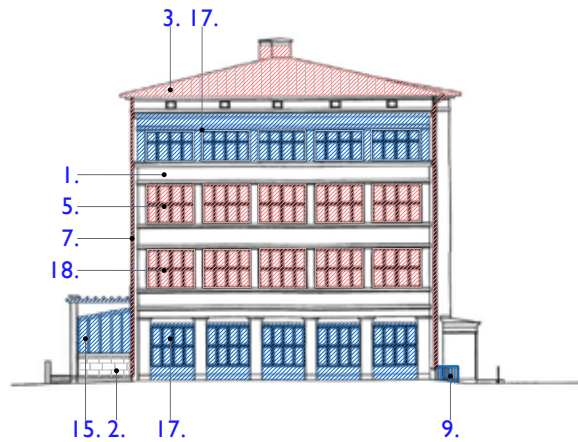
Julkisivun materiaalit ja rakennusosat

- Uusittu rakennusosa
- Ei alkuperäinen rakennusosa
- Purettu alkuperäinen rakennusosa

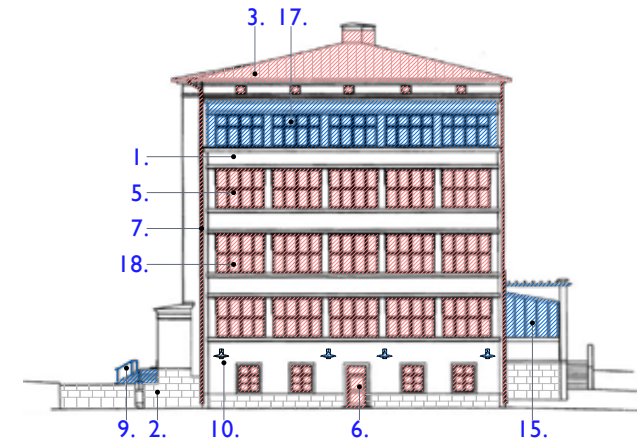
1. Rappaus, uusittu	8. Pinnakaide, maalattu	15. Lasiterassi, ei alkuperäinen
2. Kivisokkeli, alkuperäinen	9. Teräskaitteet, ei alkuperäinen	16. Portaat, luiska, ei alkuperäinen
3. Peltikate, uusittu	10. Valaisimet, ei alkuperäinen	17. Umpeen rakennettu osa, ei alkuperäinen
4. Palotikkaat	11. Opasteet, ei alkuperäinen	18. Markiisi, ei alkuperäinen
5. Puuikkunat, uusittu	12. IV-säleikkö, ei alkuperäinen	19. Markiisi, alkuperäinen, purettu
6. Puuovet, uusittu	13. IV-laite, ei alkuperäinen	20. Korvausilmasäleiköt (jokaisessa ikkunavälissä), purettu
7. Rännit ja vesikourut, uusittu	14. Lasikaide, ei alkuperäinen	

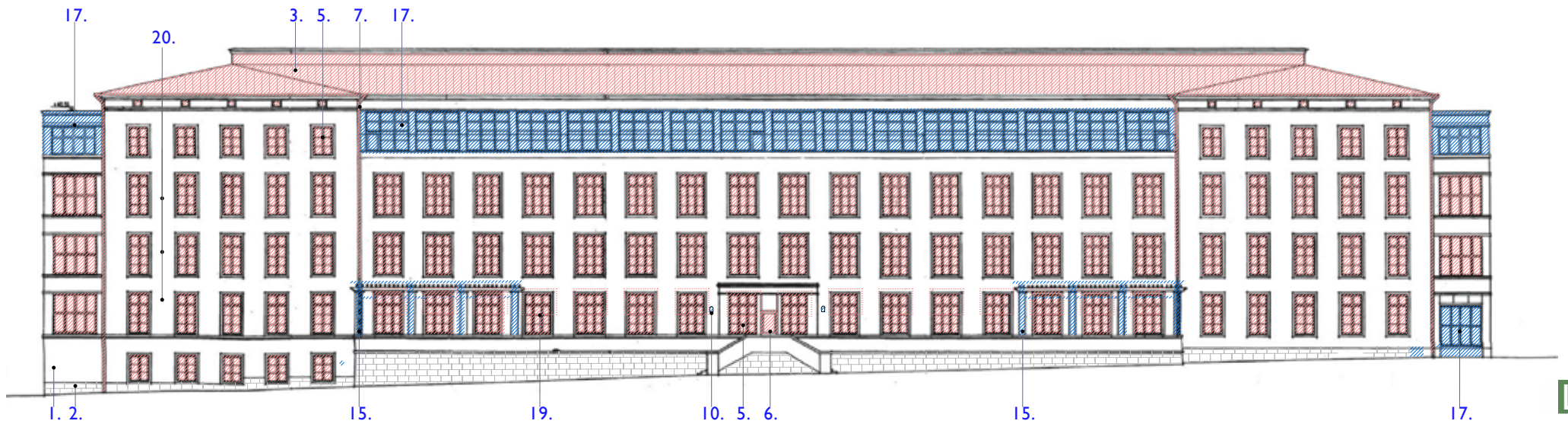
L2 Julkisivu pohjoiseen 1:400

L2 Julkisivu itään 1:400

L2 Julkisivu länteen 1:400

L2 Julkisivu etelään 1:400

L2

Julkisivut on piirretty Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy v. 2001 julkisivujen pohjalta.

5.4 L2 Nykytilanne – Julkisivut

Näkyvimät muutokset liittyvät makuuhalleihin, parvekkeisiin ja sisäänkäynteihin. Ylimmän kerroksen makuuhallin katettu osa muutettiin sisätilaksi (arkkit. M. & E. Wirta) 1979-81. Itäpäädyn alkuperäinen loggia laajennettiin sisätilaksi 1991 ja edustan makuuterassille rakennettiin kaksi viherhuonetta 1995 (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy). Vuonna 2001 peruskorjattiin julkisivut ja päätyjen parvekkeiden päälle rakennettiin yksi kerros lisää (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy). Tällöin täydennettiin myös parvekkeiden kaiteita ja osaan sisäänkäynneistä tehtiin luiskat.

1. Porrashuoneen kohdalla oleva risaliitti ja 2000-luvulla alkup. mallin mukaan uusitut tammiovet. Alkuperäiset ulko-ovet olivat symmetriset pariovet.

2. Itäpäädyn loggia muutettiin sisätilaksi 1991.

3. Eteläjulkisivu ja sen terassille 1990-luvulla rakennettu viherhuone. Ylimmän kerroksen lasikaide on vuodelta 2001.

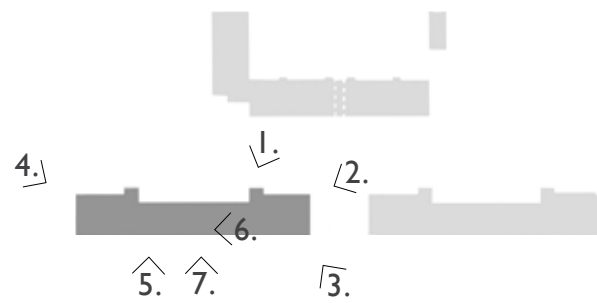
4. Länsipääty. Kumassakin päädyssä on entisten makuusalien päälle rakennettu lisäkerros 2000-luvulla. Laajennuksissa on pyritty noudattamaan alkuperäistä arkkitehtuuria.

5. 1990-luvulla rakennettu viherhuone.

6. Yläterassi on osittain muutettu sisätiloiksi. Lasikaiteet ovat vuodelta 2001.

7. Eteläisen terassin alkuperäinen graniittinen ulkoporras.

Paikannuskaavio

L2

1.

5.5 L2 Nykytilanne – Sisätilat

Sisätilat ovat kauttaaltaan muuttuneet alkuperäisestä. Ensimmäiset merkittävät tilamuokkaukset tehtiin 1969, jolloin hävisivät Forsmanin luomat päivähuoneiden tilasarjat. Seuraava isompi peruskorjus tapahtui 1981 (Arkkitehtitoimisto Maija ja Erkki Wirta), jolloin tilojen ilme lopullisesti modernisoitui. Muutoksia on suunniteltu sekä virkатыönä että tilattu ulkopuolisilta konsulteilta, kuten em. Wirrat (1970-90 luvulla) ja Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy (1990-2000-luvulla).

1. Tyypillinen osaston keskikäytävä (4. kerros), jonka päässä entiset maakusalit. Osastoilla käytännössä kaikki pinnat on uusittu pääasiassa 1990 ja 2000-luvuilla. Lattiat on yleensä päällystetty muovimatolla. Seinät ovat tasoitettuja ja maalattuja. Osassa tiloja on alaslasketut katot.

2. Potilashuoneen ovi keskikäytävälle 1990-2000-luvuilta.

3. Tyypillinen potilashuoneen jaettu wc- ja kylpytila (2. kerros).

4. Infektio-osaston (3. krs) yhden hengen potilashuone. Kaikki ikkunat uusittuja.

5. Kuntoutustila. Ylimmän kerroksen alkuperäinen makuuhalli on osittain muutettu sisätilaksi 1970-luvulla.

6. Tyypillinen sisäänkäynti porrashuoneesta osastolle. Palo-ovi luultavasti 1970-luvulta.

7. Kaksi viherhuonetta rakennettiin 1990-luvulla alkuperäisien eteläisen pohjakerroksen makuuhallin (ulkoterassin) kumpaankin päähän.

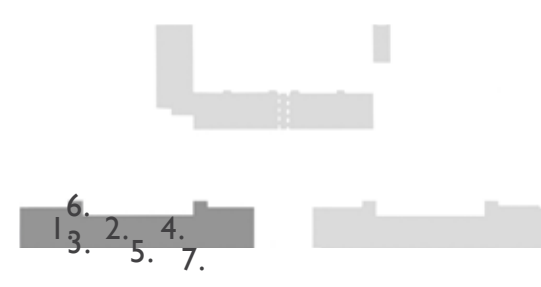
2.

3.

4.

L2

Paikannuskaavio

1. Kellarin käytävällä on säilynyt muutamia alkuperäisiä peiliovia.
2. Kellarin esteettömät saunatilat on rakennettu 2000-luvulla (Rauhalampi Oy). Tilat eivät ole enää käytössä.
3. Rakennuksen pätyihin rakennettu alkuperäisten maakuusalien päälle lisäkerros vuonna 2001 (Rauhalampi Oy). Kuvassa läntisen paviljongin itäpäädyssä (4. kerros) oleva päivähuoneena toimiva laajennus.
4. Länsipäässä päädyn makuusalien päälle (4. kerros) rakennettu laajennus toimii oleskelutilana ja varastona.
5. Esimerkki keskikäytävän "frontonista" (Rauhalampi Oy), joilla on pyritty elävöittämään keskikäytävän ilmettä (3. kerros).
6. Toinen keskikäytävän "frontoni" (Rauhalampi), jossa säilytyskaappeja (1. kerros).
7. Rauhalammen suunnittelema tulisija vuodelta 1995 (1. kerros).
8. Rauhalammen suunnittelema tulisija vuodelta 2001 (4. kerros).

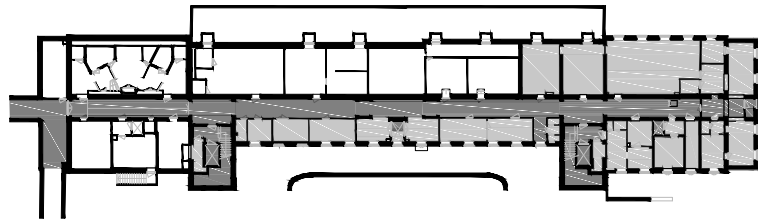

Paikannuskaavio

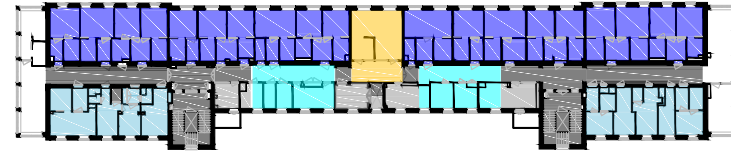
L2

5.6 L2 Tilojen käyttötarkoitus vuosina 1929 ja 2019

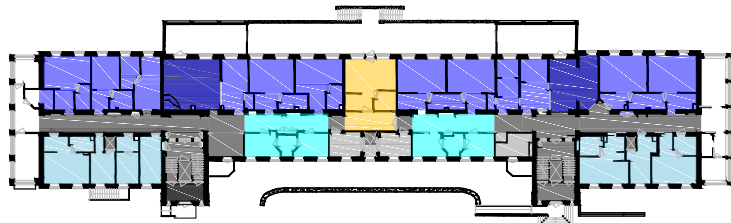
L2 Tilojen käyttötarkoitus vuonna 1929

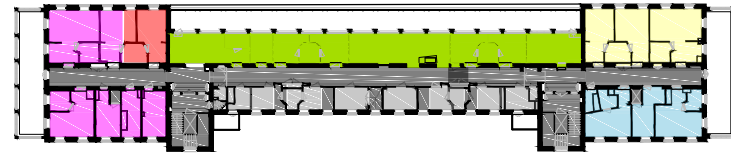
0. krs. 1:1000

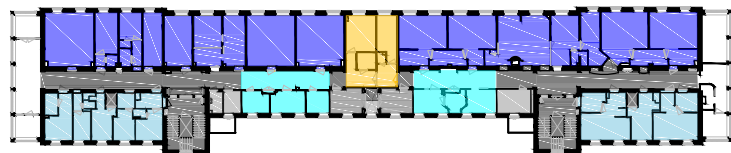
3. krs. 1:1000

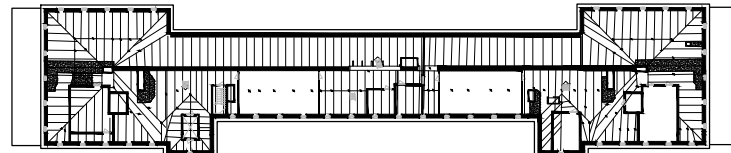
1. krs. 1:1000

4. krs. 1:1000

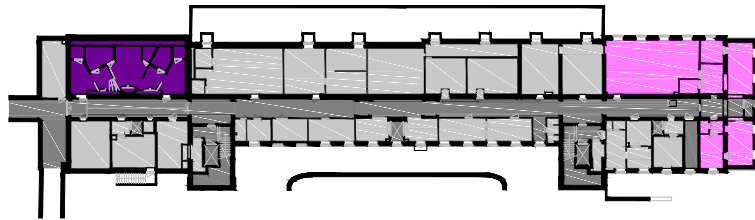
2. krs. 1:1000

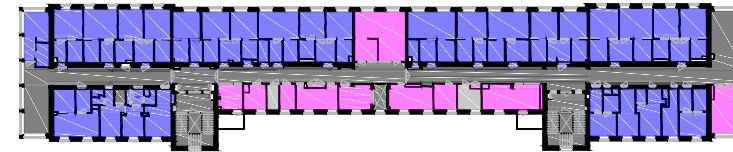
Ullakko 1:1000

■ Vuodeosasto	■ Henkilökunnan tilat
■ Päivähuone	■ Kylpyosasto, hoitotilat
■ Ruokasali	■ Käytävä, porrashuoneet ja hissit
■ Koulu	■ Varastot, aputilat ja tekniset tilat
■ Valohoido tilat	

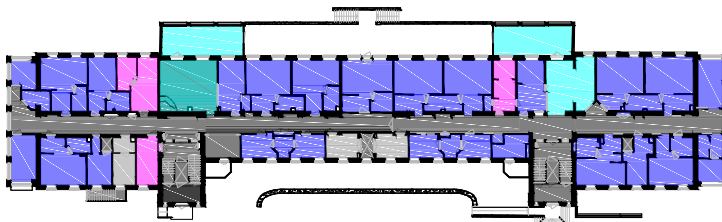
L2 Tilojen käyttötarkoitus vuonna 2019

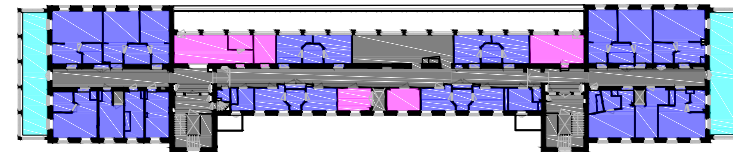
0. krs. 1:1000

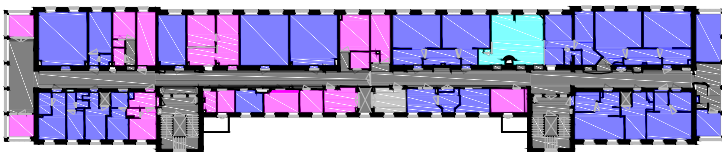
3. krs. 1:1000

1. krs. 1:1000

4. krs. 1:1000

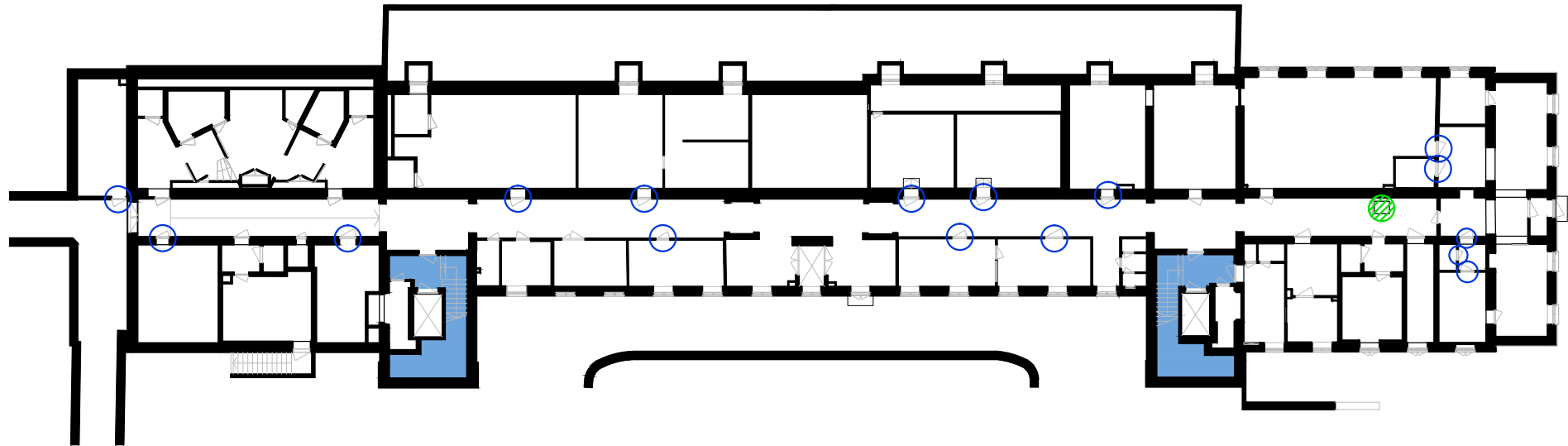
2. krs. 1:1000

Ullakko 1:1000

- Vuodeosasto
- Päivähuone
- Saunaosasto
- Henkilökunnan tilat
- Käytävä, porrashuoneet ja hissit
- Varastot, aputilat ja tekniset tilat

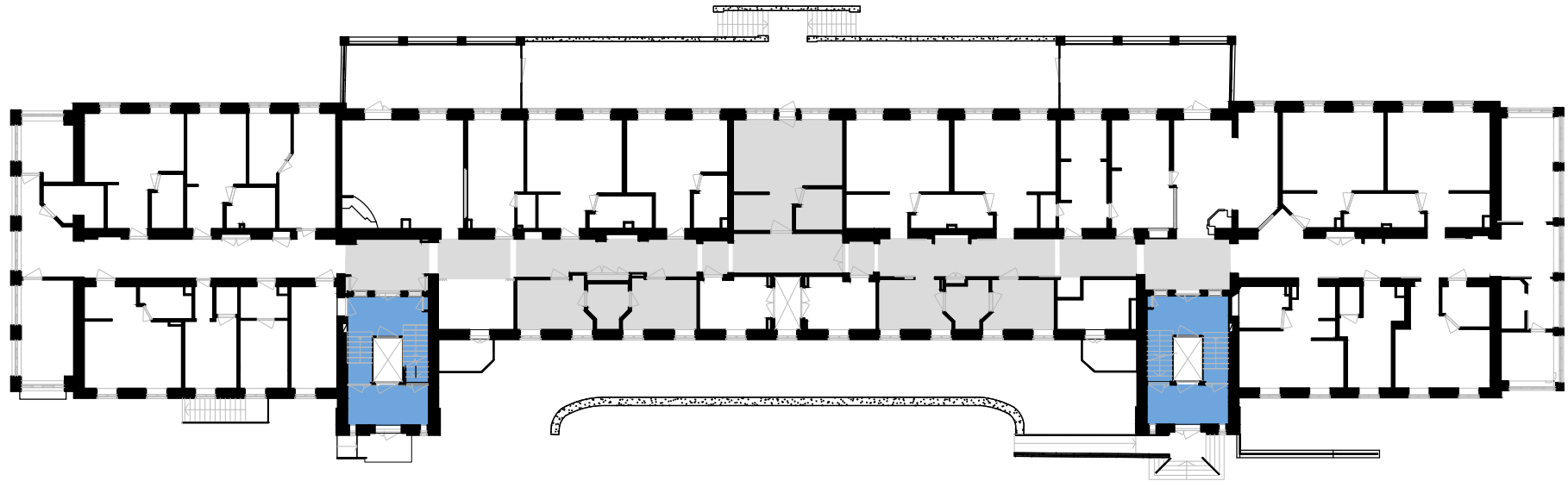
5.7 L2 Suojeltavat tilat ja ominaisuudet

- Alkuperäinen tilasarja
- Arvokas
- ▨ Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet

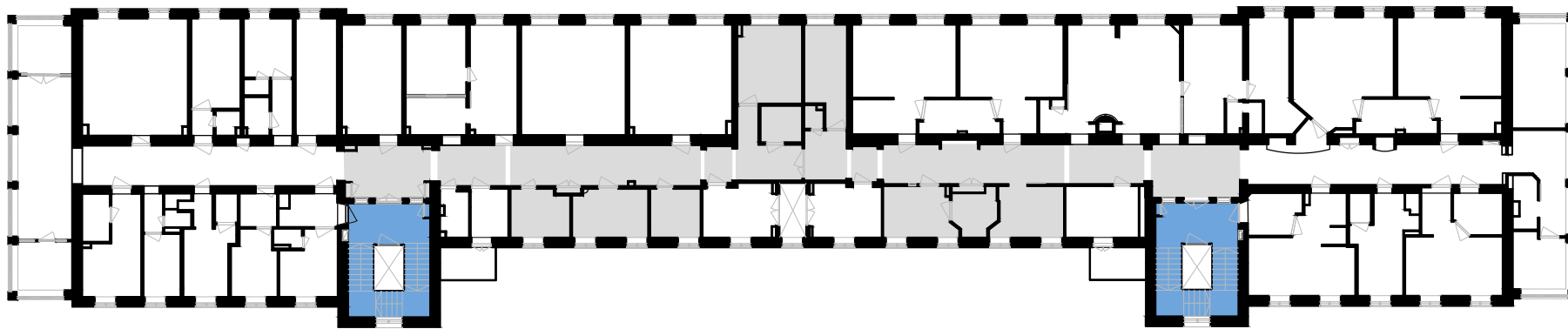
L2

L2 0. krs. 1:400

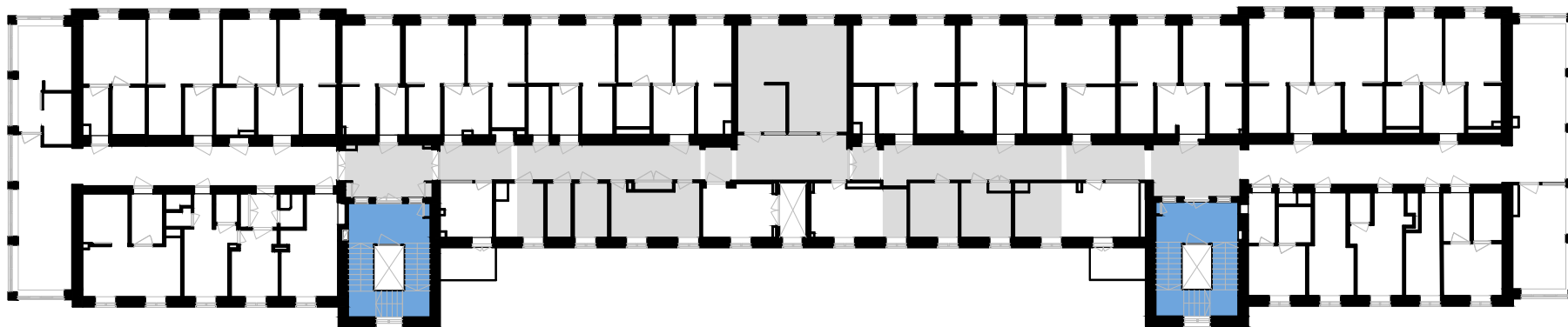

L2

L2 1. krs. 1:400

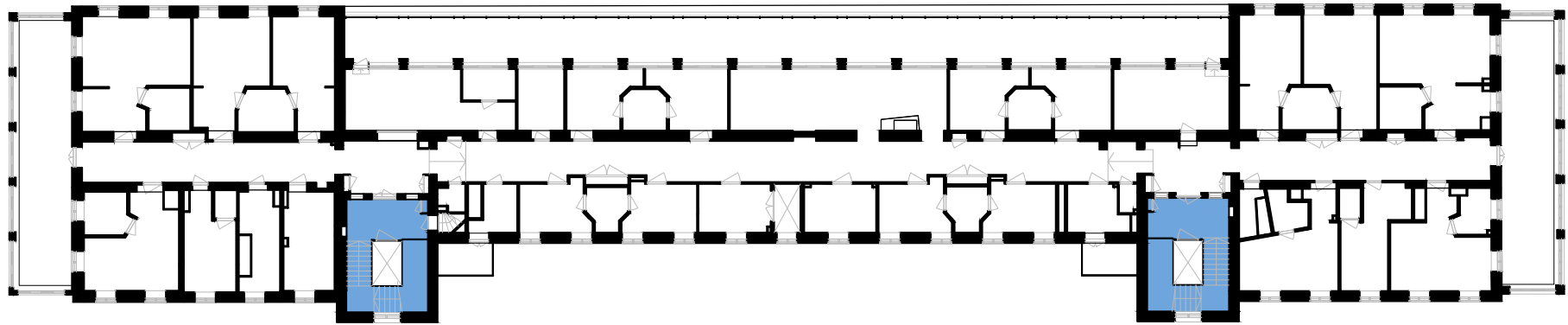

2. krs.

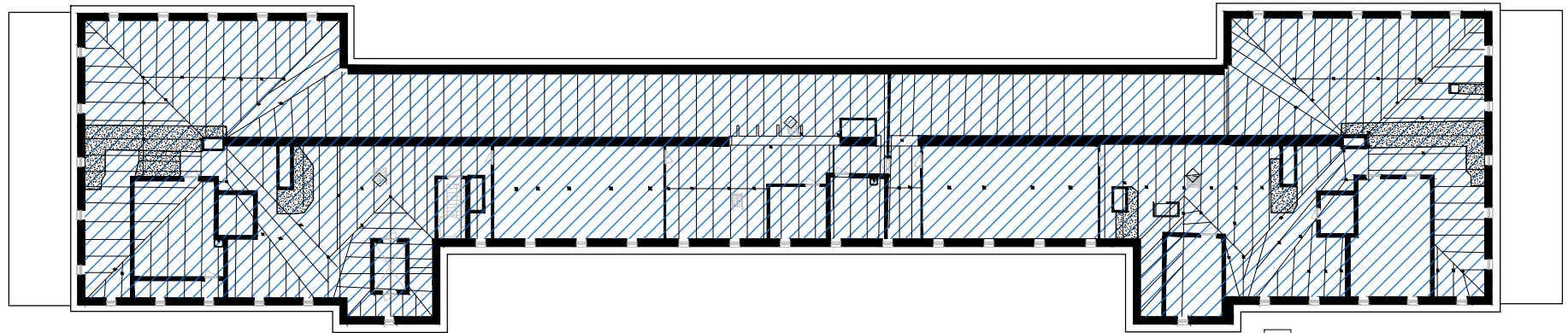

3. krs.

- Alkuperäinen tilasarja
- Arvokas
- Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet

4.krs

Ullakko

L2

L2 4. krs. ja ullakko 1:400

6. L3 – ITÄINEN PAVILJONKI

6.1 L3 Itäinen sairaspaviljonki 1929

Laakson sairaalan itäinen sairaspaviljonki valmistui vuonna 1929, arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemien mukaan. Paviljonki, jossa oli 182 potilaspaikkaa, oli osoitettu miehille.

Miesten paviljonki oli kooltaan (95,5m x 18,2m), muodoltaan, toimintoiltaan ja jäsentelyltään pitkälti samanlainen kuin viereinen naisten paviljonki. Siinä oli neljä maanpäällistä kerrosta. Osa kellaritiloista sijaitsi maanpinnan yläpuolella itään päin viettävän rinteetä. Kellaritilat oli jaettu kahteen kerrokseen rakennuksen itäpäässä. Kokonaan maanpäällisistä kerroksista ensimmäinen, toinen ja kolmas olivat potilasosastoja. Kussakin kerroksessa toimi kaksi erillistä osastoa, jotka kaikki olivat miespotilaiden käytössä. Rakennuksessa oli kaksi porrashuonetta, kummatkin varustettuna parihissillä. Kerrosten tilat oli jäsennetty sydänmuurien muodostaman keskikäytävän molemmin puolin.⁵⁰

1-3. kerros

Potilaskerrokset olivat keskenään lähes identtiset. Jokaisessa oli kaksi potilasosastoa. Ensimmäinen kerros poikkesi kahdesta ylemmästä ainoastaan siinä, että porrashuoneiden viereen oli sijoitettu päällysvaatehuoneet. Toisin kuin läntisessä paviljongissa, miesten paviljongissa hoidettiin ainoastaan aikuisia potilaita.⁵¹

Kussakin osastossa oli 32 potilaspaikkaa, jotka olivat jaettu kuuden, kolmen, kahden ja yhden hengen huoneisiin. Kaikki potilashuoneet oli sijoitettu rakennuksen eteläpuolelle. Kuuden hengen huoneita oli osastossa kolme,

Oikealla ylhäällä: Lapsia ulkoilutetaan Itäisen paviljonkirakennuksen edessä vuonna 1932. (A. Rönnberg/HKM)

Oikealla alhaalla: Potilaiden ruokasali vuonna 1929. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Edellisellä sivulla. Itäinen paviljonkirakennus (L3) kuvattuna etelästä vuonna 1929. (Eric Sundström/HKM)

kolmen ja kahden hengen huoneita kutakin kaksi ja yhden hengen huoneita yksi. Näiden lisäksi laskettiin yksi potilaspaikka eristysluokkaan. Huoneissa oli jokaista potilasta kohden tilavuutta noin 25m³. Huonekorkeus oli 3,45m.⁵²

Huoneiden varusteisiin kuului lavuaari, johon tuli sekä lämmin että kylmä vesi. Sen vieressä oli erillinen viemäroity allas hampaiden pesua ja suun huuhtelua varten. Ikkunoiden pinta-ala oli noin kuudesosa huoneen pinta-alasta. Alimmat ikkunarudut avautuivat aina sisäänpäin. Yläruudut (vähintään kaksi per huone) olivat ns. terveysikkunoita, joissa käytettiin sak-salaista ”Ventus”-järjestelmää. Potilashuoneissa oli tuplaväliovet keskikäytävään päin. Yhden ja kahden hengen huoneissa tuplasulku järjestettiin pienen eteistilan ympärille.⁵³

Osastoiden välissä rakennuksen keskilinjassa sijaitsi koko kerroksen yhteinen ruokailutila. Se oli lasiseinällä erotettu osaston tarjoilukeittiöstä (teekeittiö), johon ruoka tuotiin sairaalaan jakelukeskuksesta. Tarjoilukeittiöllä oli yhteinen hissi, jolla kerrosten välinen ruoan ja astioiden kuljetus oli järjestetty. Kellarissa sijaitsi ruoan vastaanotto- ja astianpesutilat. Osastokeittiön varusteisiin kuului lämpöpöytä (Senking), kaasukeittiö, höyrypata, kahden altaan tiskipöydät fajanssista, jääkaappi. Kylmälaitteet oli kytketty Audiffren-Stingrünss-järjestelmään, jonka kylmäkeskus sijaitsi rakennuksen kellarissa. Sieltä kylmäjohdot vietiin kerrokseen vertikaalisesti päällekkäin sijoitettuihin laitteisiin.⁵⁴

Keskikäytävän pohjoispuolella kerrosten päädyissä oli osasto-kohtaiset aputilat, mm. potilaiden pesu- ja wc-tilat. Ammeellinen kylpyhuone oli ai-noastaan heikoimpia potilaita varten, muiden potilaiden kylpytilat sijaitsivat

Oikealla ylhäällä: Kuuden hengen potilashuone vuonna 1929. (Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Oikealla alhaalla: Potilaiden pesutila vuonna 1929. (Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Edellisellä sivulla: Itäisen sairaspaviljongin (L3) pohjapiirustukset kellarista ja I. kerroksesta (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

rakennuksen neljännessä kerroksessa. Kylpyhuoneessa oli myös pesuallas ja putkipatteri pyyhkeiden kuivaamista varten. Kylpyhuoneen vieressä sijaitsi potilaiden pesuhuone, joka oli varustettu kymmenellä pesualtaalla, kahdella suunhuuhtelualtaalla ja yhdellä jalkakylpyammeella. Molemmista pesutiloista oli pääsy potilaiden wc-eriöihin.⁵⁵

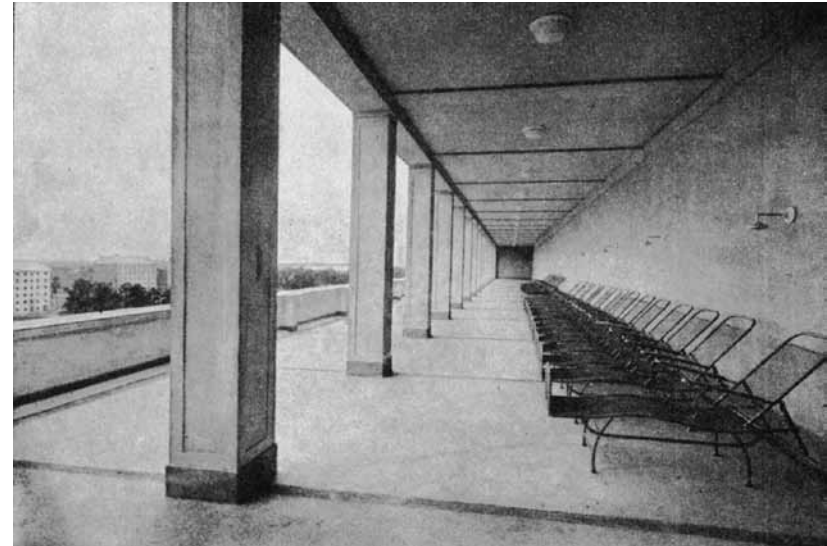
Huuhteluhuoneessa oli höyrysterilisaattori alusastioita ja virtsapulloja varten. Tähän tuotiin myös likaiset vaatteet, joita kuljetettiin säkkeihin kerättyinä hissillä kellarin lajitteluhuoneeseen. Tilassa oli lavuaarin lisäksi pesu- ja huuhtelualtaat sekä kaasujohto, johon voitiin tarvittaessa yhdistää kaasukeitin tai Bunsen-lamppu. Koska huonetta käytettiin myös siivouskeskuksena, siellä oli rätipatteri ja paikat siivousvälineille. Potilaat jättivät likaiset ysköskuppinsa huuhteluhuoneen viereiseen pieneen ysköshuoneeseen, vietäviksi hissillä kellarin lajittelutilaan. Huuhteluhuoneen eteisestä oli pääsy hoitajien wc-eriöön. Huuhteluhuoneen vieressä oli hoitajien hoito- ja päivystyshuone, jonka vieressä eristyshuone oli strategisesti sijoitettuna porrashuoneen läheisyyteen. Päivystyshuoneessa otettiin vastaan myös potilashuoneista tulevat hälytyskutsut, joilla oli oma sähköinen signaalijärjestelmä. Hoituhuoneen eteisessä säilytettiin osaston rullapaarit ja siitä oli pääsy myös em. ysköshuoneeseen. Osastojen liinavaatteet säilytettiin pienten potilashuoneiden eteisten vieressä olevissa varastoissa. Porrashuoneen vieressä sijaitsi ulkovaatteiden säilytystila ulkoilevia potilaita varten. Siitä oli pääsy tuuletusparvekkeelle, jossa tuuletettiin sänkyvaatteet ja -patjat.⁵⁶

Ensimmäistä (ja neljättä) kerrosta lukuun ottamatta jokaisella osastolla oli rakennuksen päädyissä lämmitettävät makuuhallit heikoimpia potilaita

Oikealla ylhäällä: Potilaspaviljongin makuuhalli (4. krs) 1929.
(Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Oikealla alhaalla: Kylpyosasto vuonna 1929. (Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Edellisellä sivulla: Itäisen paviljongin (L3) pohjapiirustukset 2.- 4. kerroksista (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

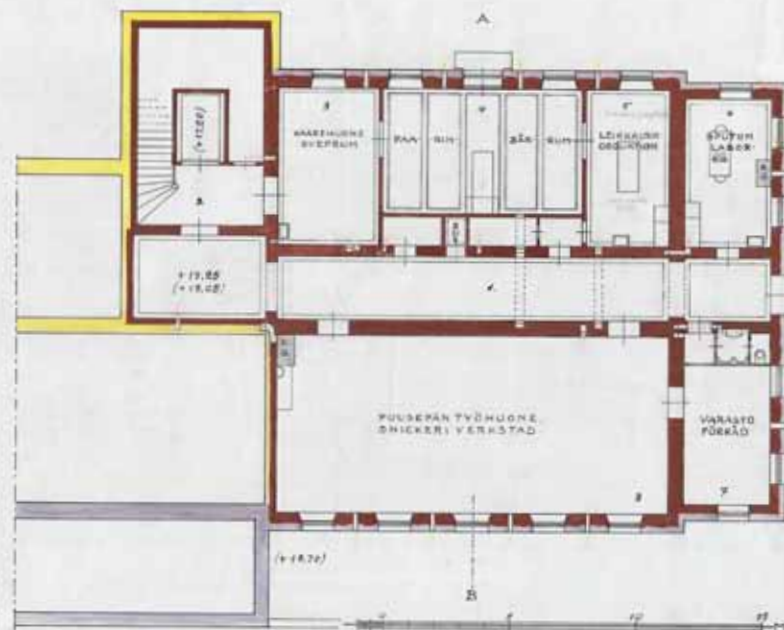

HELSINGIN KAUPUNGIN TUBERKULOOSISAIRAALA
HELSINGFORS STADS TUBERKULOOS-SJUKHUS. =

ITÄINEN SAIRASPAVILJONKI
ÖSTRASJUKHUSPAVILJONGEN.

ALEMPI KELLARIKERROS - HEDRE KÄLLARVÄNINGEN.

Eino Forsman
1926

Helsingin Helsingfors 8/11 1926
Eino Forsman

L3

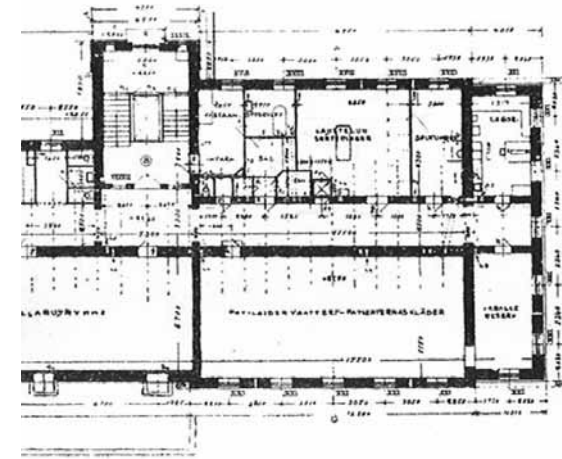
varten. Näiden makuuhallien ikkunat olivat avattavia. Terveimmät potilaat käyttivät ensimmäisen kerroksen eteläisivulla olevaa makuuterassia tai ylimmän kerroksen suurta makuuhallia.⁵⁷

4. kerros

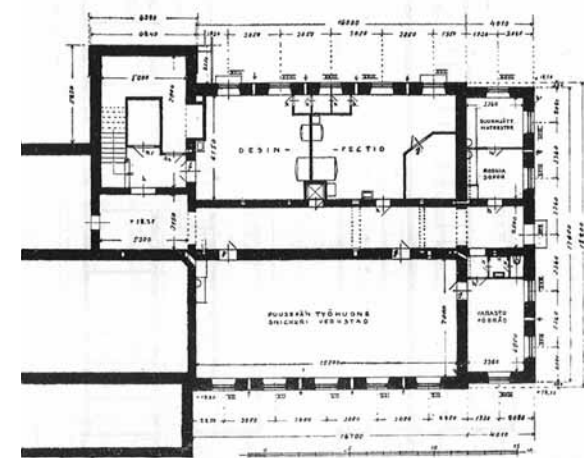
Rakennuksen ylintä kerrosta hallitsi eteläpuolella sijaitseva 55m pitkä ja osittain katettu makuuhalli (kylmä terassi). Tämän ympärille oli sijoitettu rakennuksen muita aputoimintoja. Pohjoispuolella sijaitivat erikoishoitotilat, larynxhuone (kurkuntutkimus ja -hoito), pneumothoraxhuone (ilmarintahuone), sterilointihuone, hammaslääkärin hoituhuone ja kipsihuone. Keski-käytävälle oli järjestetty luonnonvalo pohjoissivun huoneiden välissä olevista väliköistä.⁵⁸

Rakennuksen länsipäässä sijaitsi potilaiden yhteinen kylpy- ja valohoit-osasto. Suuressa kylpyhuoneessa oli neljä ammetta omiin eriöihinsä sijoitettuina, suihkut, istuma-ammeet ja wc:t omissaan. Pukukopit sijaitsivat lähimpänä kesikäytävän seinää. Eriöissä käytettiin tilanjakajina niklattuihin messinkitankoihin ripustettuja verhoja. Kylpyosastoon kuului myös sädesuihkutila sekä kylpyvaatteiden kuivaushuone johtopattereineen käytävän toisella puolella. Valohoit-osastossa oli pukutila ja kaksi hoituhuonetta. Pienemässä tilassa oli kaarilamppu ja isommassa alppiurinkolamput, diathermialaitteet yms.⁵⁹

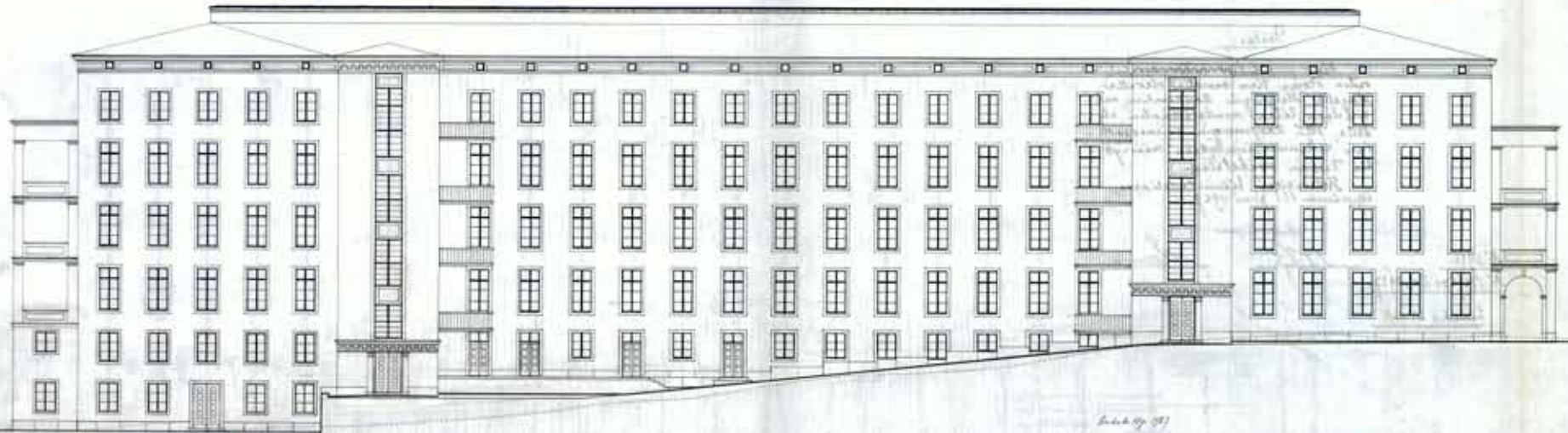
Itäpään eteläisivulla oli suuri luentosali lääkärikandidaateille ja työhuone miespotilaille. Näitä vastapäätä käytävän toisella puolella sijaitsi sairaalan leikkausosasto. Siihen luettiin kolme huonetta: tila leikkausta valmistevaa hoitoa varten, varsinainen leikkaussali sekä sterilointitila, jonka yhteydessä oli myös lääkärielle varattu huone ja pieni siteidenvalmistelutila (viimeiseksi mainittu esitetty vain työpiirustuksissa). Keski-käytävän päässä olevat wc-eriot olivat makuuhallin potilaita varten.⁶⁰

Ylemmän kellarin itäpään toteutunut pohjapiirustus.
(Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

Allemmän kellarin itäpään toteutunut pohjapiirustus.
(Lähde: Helsingfors stads tuberkulossjukhus)

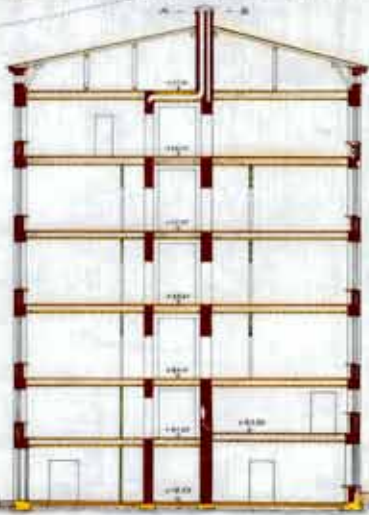

*1887/88
h. 11/3*

HELSINGIN KAUPUNGIN TUBERKULOOSISAIRAALA.
ITÄINEN SAIRASPAVILJONKI.

FASAADI PÖHJOISEEN.

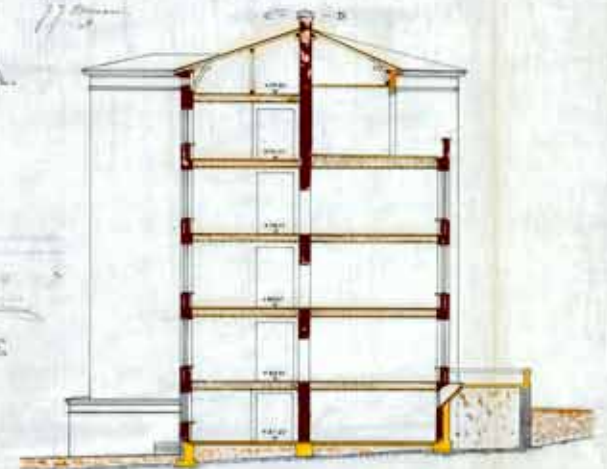
LEIKKAUS A-B. LEIKKAUS C-D.

HELSINGFORS STADS TUBERKULOS-SJUKHUS. E
ÖSTRA SJUKHUSPAVILJONGEM.

FASAD MOT NÖR.

SKÄRNING A-B SKÄRNING C-D.

*Albin...
S...*

Kellari

Miesten paviljongin kellaritilat muistuttivat pitkälle läntisen naistenpaviljongin vastaavia. Suurimmat erot löytyivät paviljongin itäpäästä, jossa maaston muotojen takia syntyi enimmillään kaksi maanpäällistä kellarikerrosta.⁶¹

Maanalainen kellariosuus toimi potilaspaviljongin logistisena keskuksena sekä varasto- ja aputiloina. Kellarin kautta kuljetettiin mm. potilaiden ruoat, vaatteet ja hoitovälineet potilaskerroksiin ja takaisin. Melkein puolet kellarin pinta-alasta oli kuitenkin käyttämätöntä tilaa, koska ei pidetty tarpeellisena louhia kalliota lisätiloja varten.⁶²

Itäpäädyn kellaritilat eivät toteutuneet rakennusten pääpiirustusten mukaisesti. Tämä johtui siitä, että rakennusvaiheessa ruumis- ja obduktiohuone päätettiin sijoittaa erilliseen kappelerakennukseen, jolloin näille varatut kellaritilat vapautuivat muuhun käyttöön. Alimpaan kellariin perustettiin desinfiointilaitos ruumishuoneen tilalle. Jätekeskus ja laboratorio vaihtoivat keskenään kerrosta. Jälkimmäinen sijoittui täten ylempään kellariin ysköstentuhuamishuoneen (varustettu berliiniläisellä erikoisvalmisteisella Hartmann-tehtaiden yskössterilisaattorilla) viereen. Potilaiden puusepänerastas toteutui alkuperäisten suunnitelmien mukaan.⁶³

Porrashuoneiden väliin jäävistä tiloista reunimmaisivat varastoja. Keskellä sijaitsivat ruoan vastaanottokeskus omalla sisäänkäynnillä sekä sen vieressä astianpesuosasto, joka oli varustettu Crescent-merkkisellä astianpesukoneistolla. Kellarissa oli myös kerrosten jääkaappien kylmäkoneisto (rakennuksen keskilinjassa) sekä henkilökunnan puku- ja wc-tila sekä siivouskomero.⁶⁴

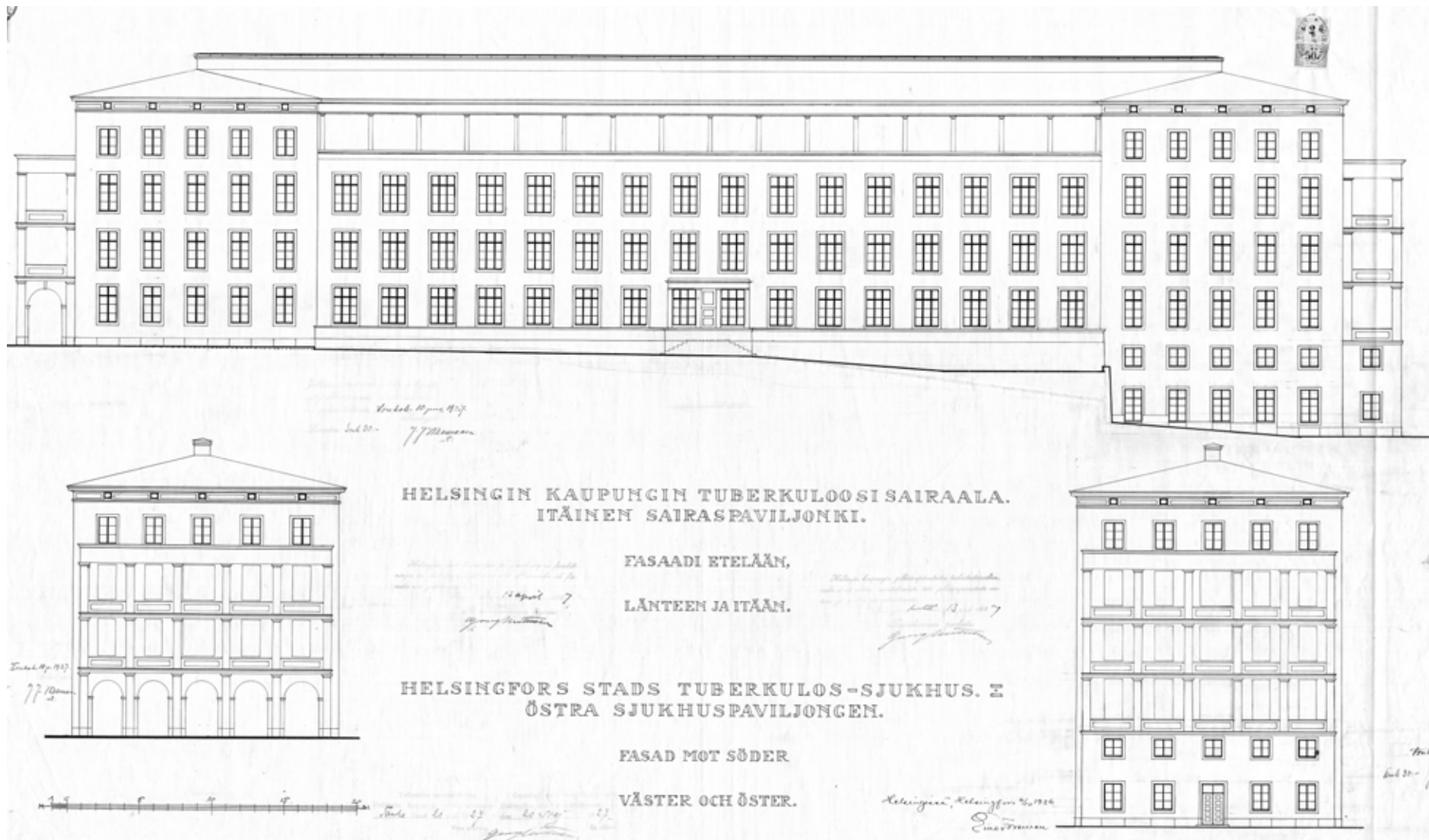
Kellarin länsipäästä oli yhteys maanalaiseen yhdyskäytäväverkostoon, josta pääsi kulkemaan naisten paviljonkiin ja hallintorakennukseen. Käytävissä kuljetettiin tavaroita ja potilaita rakennusten välillä, erityisesti potilaspaviljongeista hallintorakennuksen röntgenosastolle. Hoitohenkilökunta käytti yhdyskäytäviä myös asuntojensa ja toimipisteidensä väliseen liikenteeseen.

Tuberkuloosisairaalan itäinen paviljonki (L3) lounaasta katsottuna vuonna 1931. (Sakari Pälsi / TYARK)

seen. Käytävien sisätila oli n. 2,5m leveä ja 2,7m korkea. Pituutta käytäväverkostolla oli yhteensä 214 m. Käytävät oli valaistu ylhäältäpäin prismaleikkisilla varustetuilla ikkunoilla. Ilmanvaihto tapahtui rakennusten vesikattoon saakka ulottuvilla kanavilla. Maanalaisten käytävien puhtaanapito oli tärkeätä, jonka takia taloteknisille verkostoille rakennettiin omat kanaalit käytävien viereen. Alueen pannuhuoneeseen yhdistetyn tekniikkakanaalien verkoston korkeus oli sama kuin kulkukäytävien, mutta leveyttä niillä oli vain 1,2m.⁶⁵

Edellisellä sivulla: Itäisen paviljongin (L3) pohjoisjulkisivu ja leikkauksia (originaali 1/100, tässä 1/400). Eino Forsman 1926. (HKA)

Itäisen paviljongin (L3) julkisivut etelään, länteen ja itään. Eino Forsman 1926. (HKA)

Seuraavalla sivulla: Miesten ylimmän kerroksen makuuhalli kuvattuna vuonna 1929. (LSA)

1. Miesten paviljongin puusepänerastas rakennuksen itäpäässä alimmassa kellarikerroksessa. Valokuva vuodelta 1933. (LSA)

2. Sairaalassa sijaitseva kirjastotomo vuonna 1933. Todennäköisesti rakennuksen ylimmässä kerroksessa sijainnut itäpään työhuone. (LSA)

3. Kaksi miespotilasta valohoidossa vuonna 1933. Valohoitotila sijaitsi miesten paviljongin ylimmän kerroksen länsipään kulmassa. (LSA)

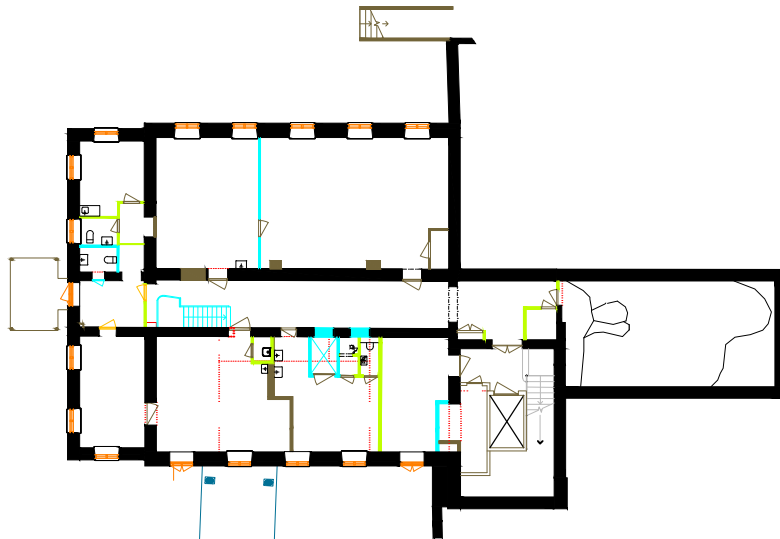
Seuraavalla sivulla. Itäpaviljongin kellarin käytävä vuonna 1970 peruskorjauksen (1966-67) jälkeen. (LSA)

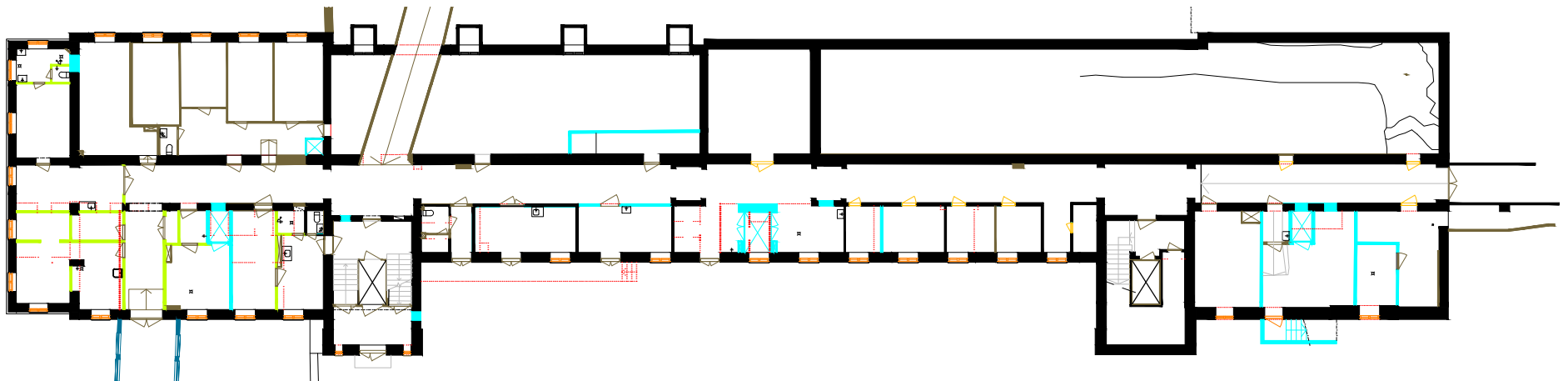

6.2 L3 – Muutoshistoriakaaviot pohjat

- ..... Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

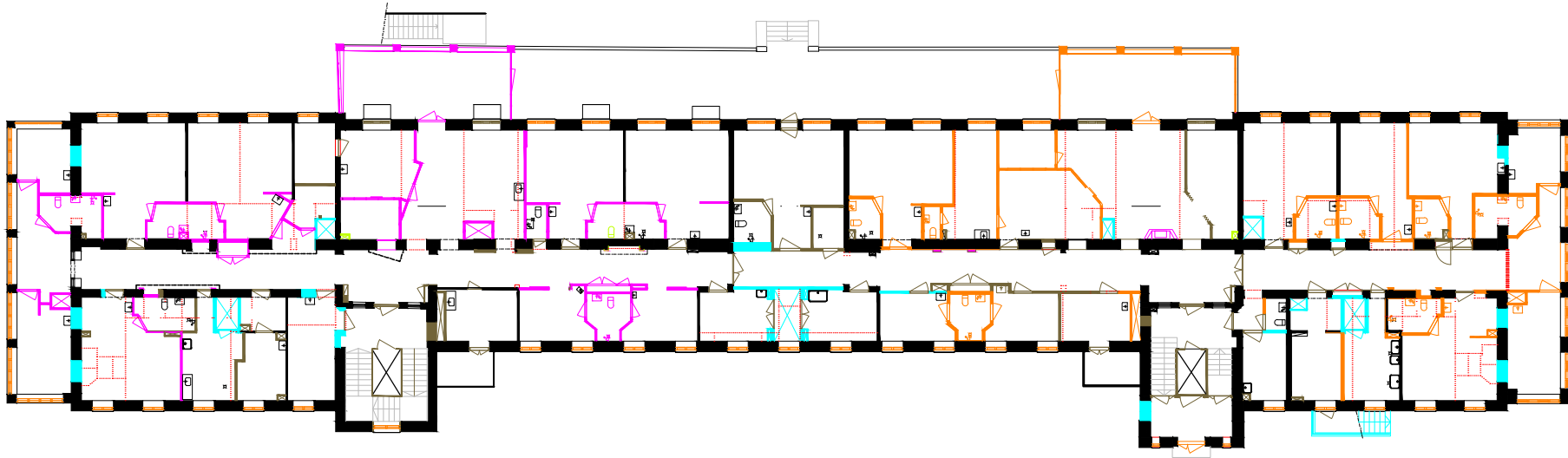

L3 Muutoshistoriakaavio alempi kellarikerros 1:400

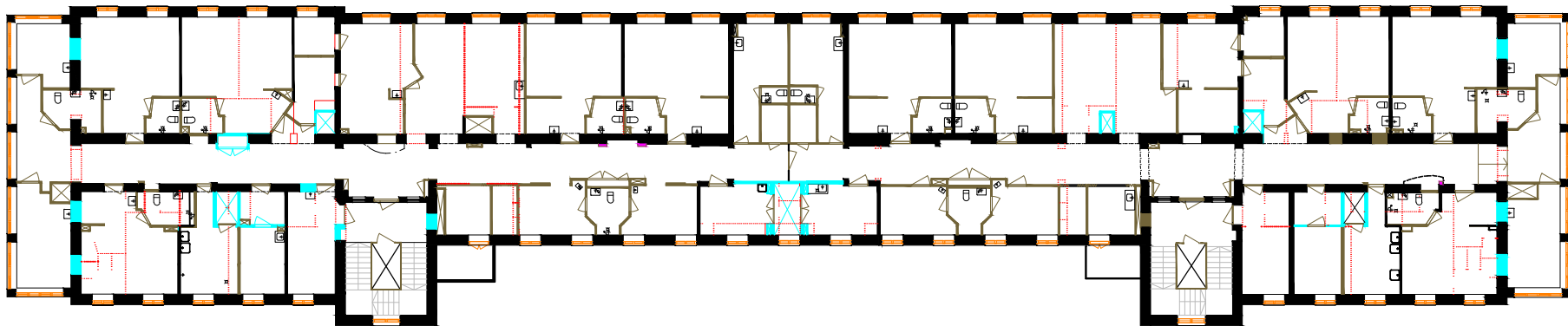

L3 Muutoshistoriakaavio ylempi kellarikerros 1:400

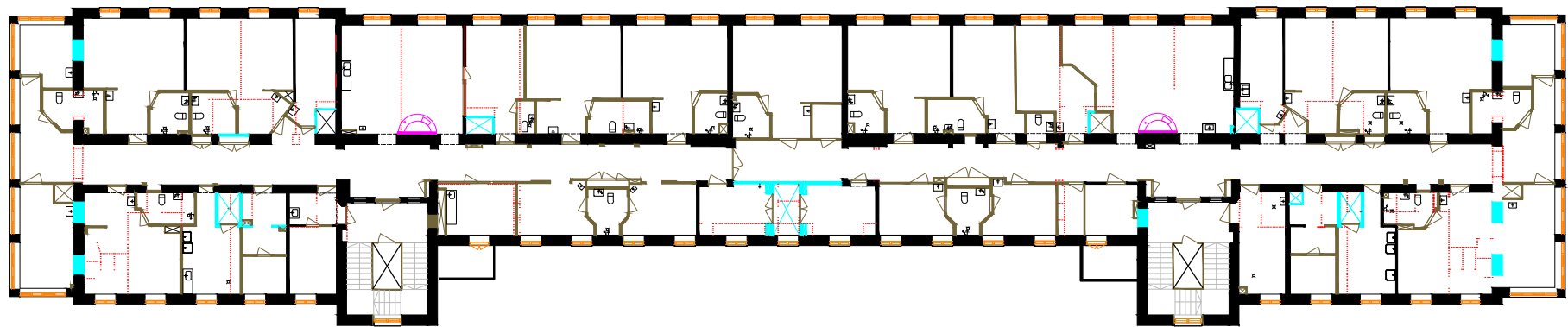
L3

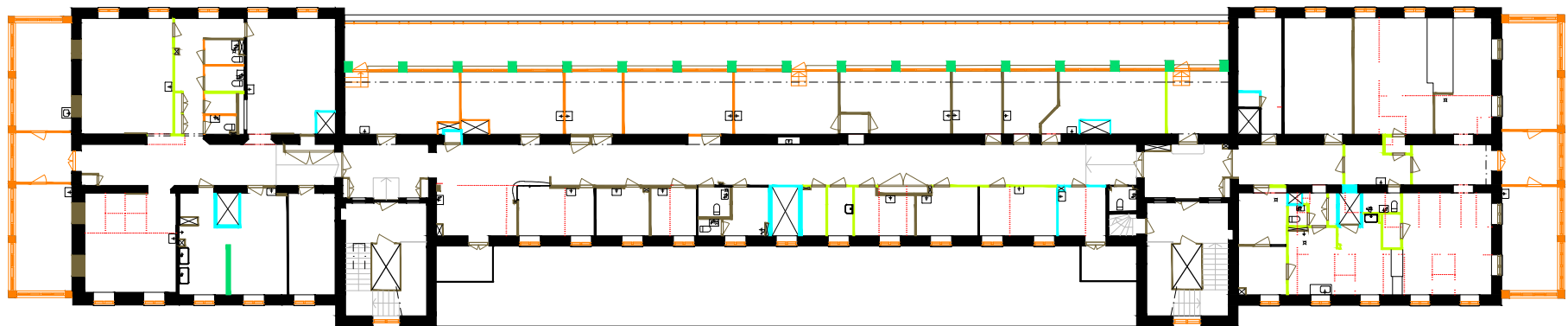
L3 Muutoshistoriakaavio 1. krs. 1:400

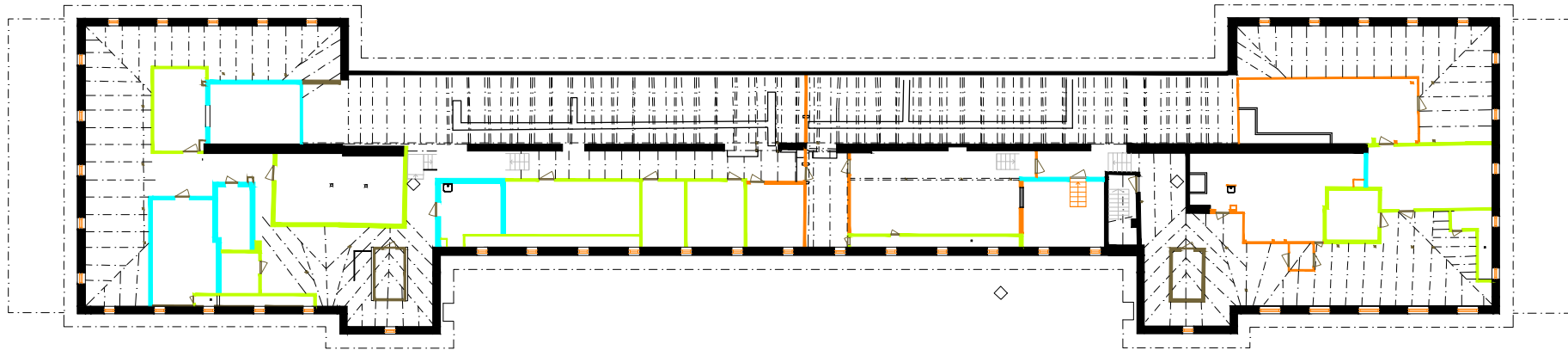
L3 Muutoshistoriakaavio 2. krs. 1:400

L3 Muutoshistoriakaavio 3. krs. 1:400

L3 Muutoshistoriakaavio 4. krs. 1:400

L3 Muutoshistoriakaavio ullakko krs. 1:400

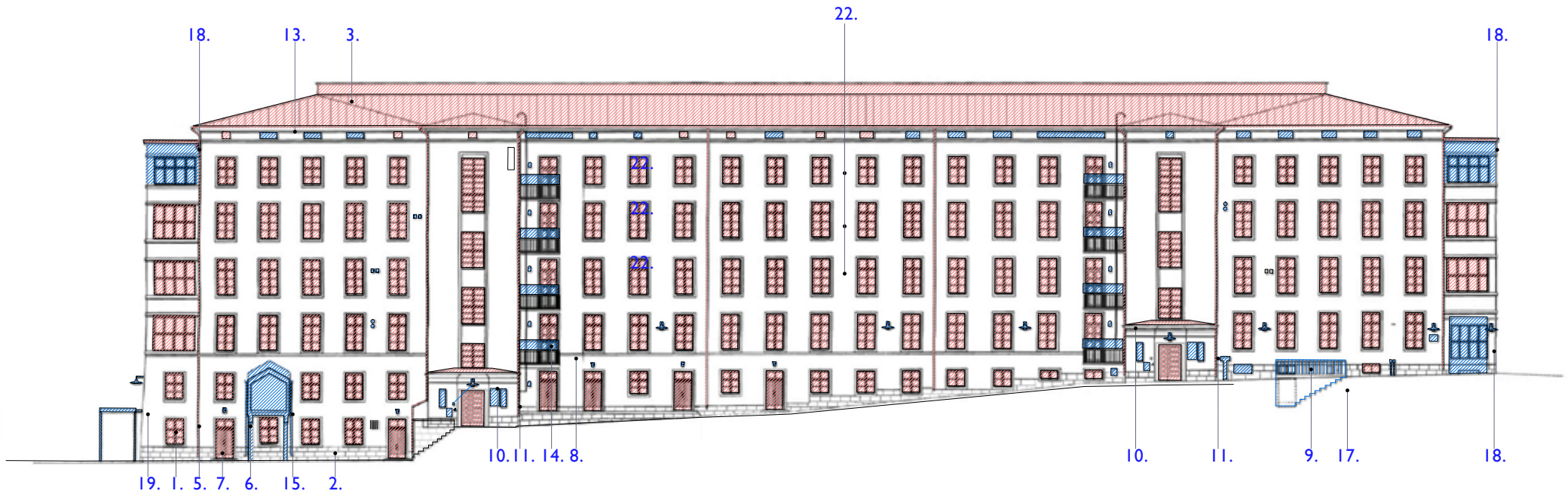
- Purettu alkuperäinen
- Alkuperäinen
- 1930-luvun laajennus
- 1940-luku
- 1950-luku
- 1960-luku
- 1970-luku
- 1980-luku
- 1990-luku
- 2000-luku
- Ajoittamaton

6.3 L3 – Muutoshistoriakaaviot julkisivut

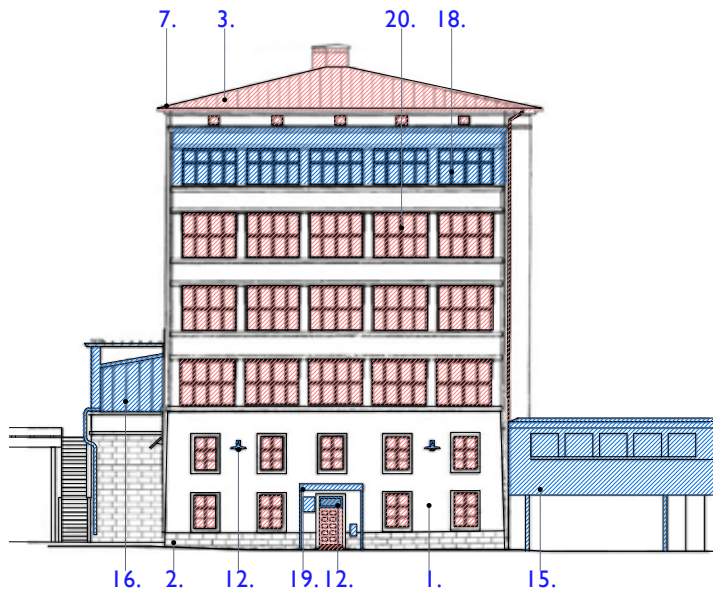
Julkisivun materiaalit ja rakennusosat

- Uusittu rakennusosa
- Ei alkuperäinen rakennusosa
- Purettu alkuperäinen rakennusosa

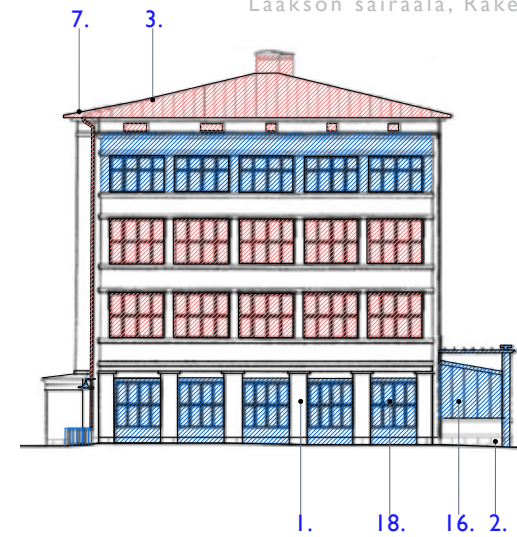
1. Rappaus, uusittu	9. Teräskateet, ei alkuperäinen	17. Portaat, luiska, ei alkuperäinen
2. Kivisokkeli, alkuperäinen	10. Valaisimet, ei alkuperäinen	18. Umpeen rakennettu osa, ei alkuperäinen
3. Peltikate, uusittu	11. Opasteet, ei alkuperäinen	19. Katos, ei alkuperäinen
4. Palotikkaat	12. IV-säleikkö, ei alkuperäinen	20. Markiisi, ei alkuperäinen
5. Puuikkunat, uusittu	13. IV-laite, ei alkuperäinen	21. Markiisi, alkuperäinen, purettu
6. Puuovet, uusittu	14. Lasikaide, ei alkuperäinen	22. Korvausilmasäleiköt (jokaisessa ikkunavälissä), purettu
7. Rännit ja vesikourut, uusittu	15. Yhdyskäytävä, ei alkuperäinen	
8. Pinnakaide, maalattu	16. Lasiterassi, ei alkuperäinen	

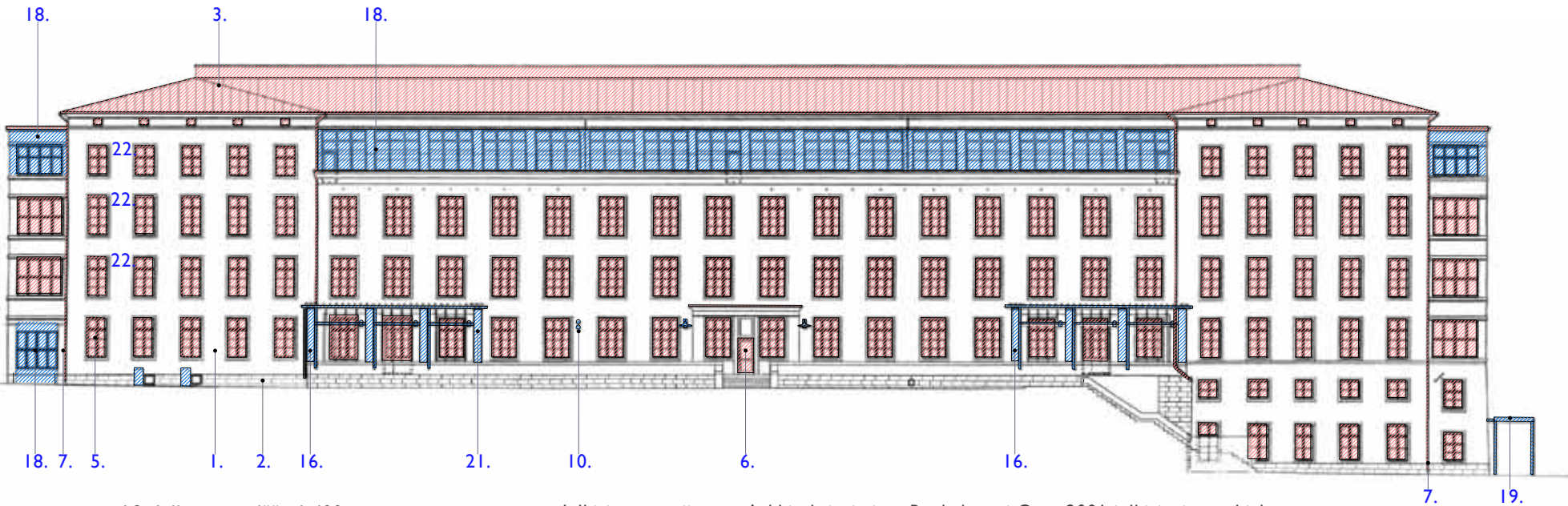
L3

L2 Julkisivu itään I:400

L2 Julkisivu länteen I:400

L2 Julkisivu etelään I:400

Julkisivut on piirretty Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy v. 2001 julkisivujen pohjalta

6.4 L3 Nykytilanne – Julkisivut

Näkyvimät muutokset liittyvät makuuhalleihin, parvekkeisiin ja sisäänkäynteihin. Itäpäädyn alkuperäinen loggia on muutettu sisätilaksi jo 1966. Ylimmän kerroksen makuuhallin katettu osa muutettiin sisätilaksi (arkkit. M. & E. Wirta) 1981. Edustan makuuterassille rakennettiin kaksi viherhuonetta, ensimmäinen 1997 ja toinen 2002 (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy). Vuonna 2001 peruskorjattiin julkisivut ja päätyjen parvekkeiden päälle rakennettiin yksi kerros lisää (Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy). Tällöin täydennettiin myös parvekkeiden kaiteita ja osaan sisäänkäynneistä tehtiin luiskat.

1. Itäisen paviljongin pohjoisjulkisivu. Vuonna 2001 uusittiin rappaus. Myös ikkunat ja osa ulko-ovista uusittiin samassa julkisivukunnostuksessa. Uusia iv-säleikköjä on asennettu etenkin attika-kerrokseen ikkunoiden tilalle.

2-3. Itäpäädyssä näkyy makuusalien vuonna 2003 rakennettu ylin lisäkerros. Kuvassa 3 mukana yhdyskäytävä 1950-luvulla rakennettuun talousrakennukseen.

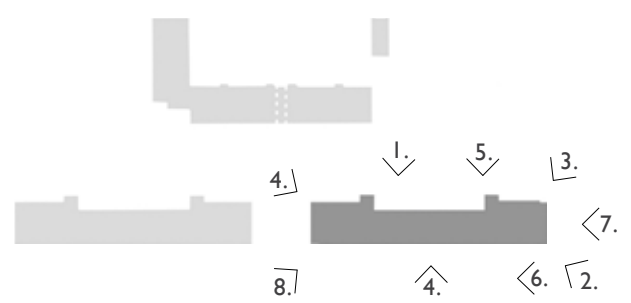
4. Eteläjulkisivun keskilinjan uusittu ovi ja alkuperäinen graniittinen ulkoporras.

5. Pohjoisjulkisivun parvekkeet. Lasikaiteet ovat vuodelta 2003.

6. Ylätasanteella makuuhallille vuonna 1997 rakennettu pergola ja lasinen viherhuone.

7. Itäpäädyn ulko-katos rakennettiin 1960-luvulla.

Paikannuskaavio

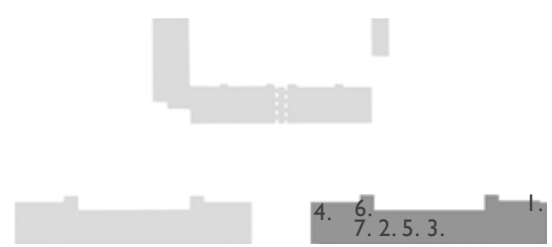

6.5 L3 Nykytilanne – Sisätilat

Sisätilat ovat kauttaaltaan muuttuneet alkuperäisestä. Ensimmäiset merkittävät tilamuokkaukset tehtiin 1969, jolloin hävisivät Forsmanin luomat päivähuoneiden tilasarjat. Seuraava isompi peruskorjus tapahtui 1981 (Arkkitehtitoimisto Maija ja Erkki Wirta), jolloin tilojen ilme lopullisesti modernisoitui. Muutoksia on suunniteltu sekä virkatyönä että tilattu ulkopuolisilta konsulteilta, kuten em. Wirrat (1970-90 luvulla) ja Arkkitehtitoimisto Rauhalampi Oy (1990-2000-luvulla).

1. Pieni kappeli sijaitsee alimmassa kerroksessa ruumishuoneen yhteydessä tilassa, jossa alunperin oli jätekeskus.
2. Ylemmän kellarikerroksen keskikäytävällä on säilynyt alkuperäisiä sisäovia.
3. Tyypillinen osaston keskikäytävä. Tiloissa kaikki pinnat on uusittu viimeistään 1990 ja 2000-luvuilla. Lattiat on yleensä päällystetty muovimatolla. Seinät ovat tasoitettuja ja maalattuja. Osassa tiloja on alaslasketut katot.
4. Potilashuone entisessä makuuhallissa länsipäässä.
5. Neljännen kerroksen leikkausosaston endoskopiatiila.
6. Sisäikkuna porrashuoneeseen länsipään 4. kerroksessa.
7. Osaston päivähuone ensimmäisessä kerroksessa.

L3

Paikannuskaavio

1. 1990-2000-luvuilla tehdyissä osaremonteissa on keskikäytäviä elävoitetty erimuotoisilla ja -kokoisilla "frontoneilla" (Rauhalampi Oy). Ne ovat yleensä kevytrakenteisia. Kuvassa ensimmäisen kerroksen osaston keskikäytävää.

2. Ylemmän kellarin näkymä kohti itää. Myös kellarissa alakatot ovat vallanneet interiöörin. Lattia on betonia kuten alunperinkin, mutta uusittu. Vrt. valokuva vuodelta 1970 sivulla 107.

3. Maanalainen yhdyskäytävä potilapaviljonkien välissä. Näkymä kohti etelää.

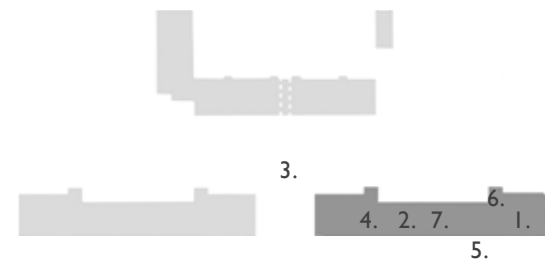
4. Osastoihin rakennettiin erilaisia tulisijoja 1990-2000-luvuilla. Kuvassa päivähuoneen tulisija vuodelta 1995 (Rauhalampi Oy) ensimmäisessä kerroksessa.

5. Vuonna 1997 ensimmäisen kerroksen ulkoterrassille rakennettiin viherhuone.

6. Porrashuone: lattiamateriaali sekä hissikuilu ovat alkuperäisiä.

7. Vesipiste alkuperäisessä syvennyksessä keskikäytävällä (4. kerros).

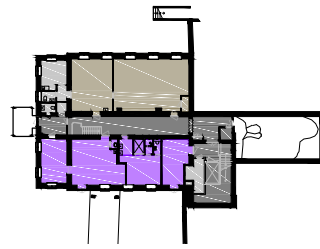

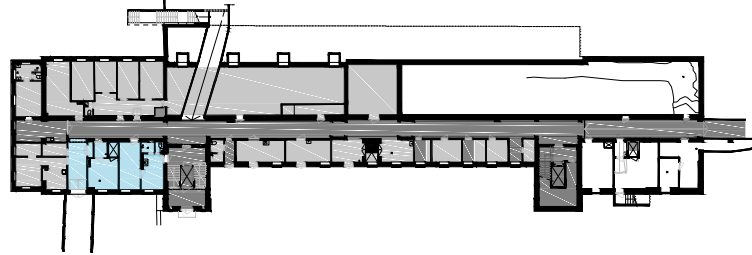
Paikannuskaavio

6.6 L3 Tilojen käyttötarkoitus vuosina 1929 ja 2019

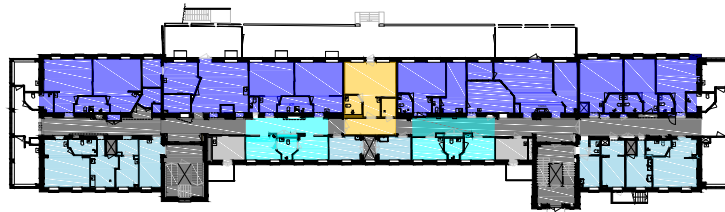
L2 Tilojen käyttötarkoitus vuonna 1929

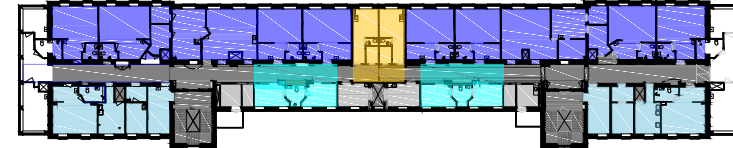
Alempi kellarikerros 1:1000

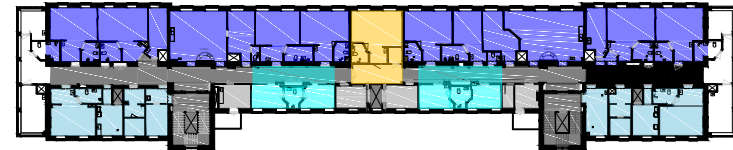
Ylempi kellarikerros 1:1000

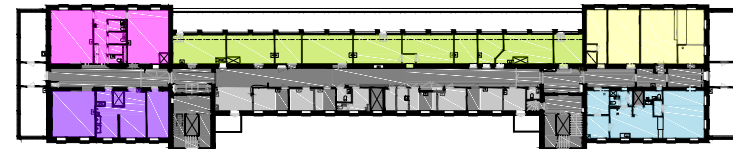
1. krs. 1:1000

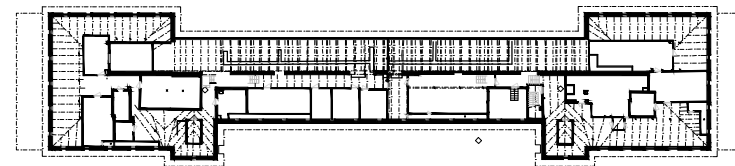
2. krs. 1:1000

3. krs. 1:1000

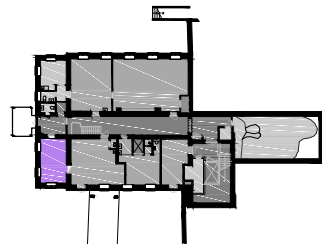
4. krs. 1:1000

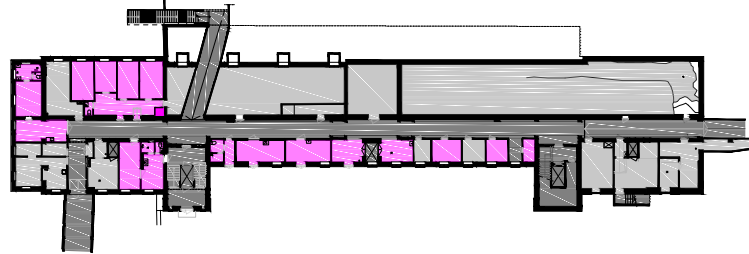
Ullakko 1:1000

Vuodeosasto	Puusepän työtilat
Päivähuone	Henkilökunnan tilat
Ruokasali	Kylpyosasto, hoitotilat
Leikkaus, toimenpidetilat	Käytävä, porrashuoneet ja hissit
Valohoito tilat	Varastot, aputilat ja tekniset tilat

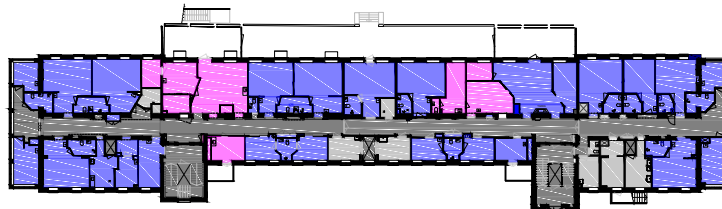
L3 Tilojen käyttötarkoitus vuonna 2019

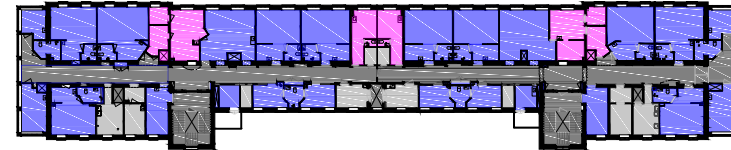
Alempi kellarikerros 1:1000

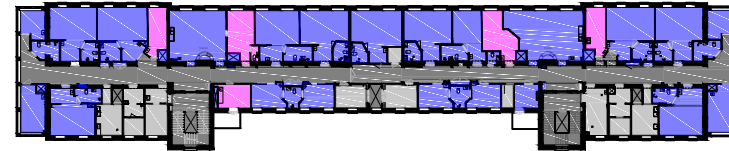
Ylempi kellarikerros 1:1000

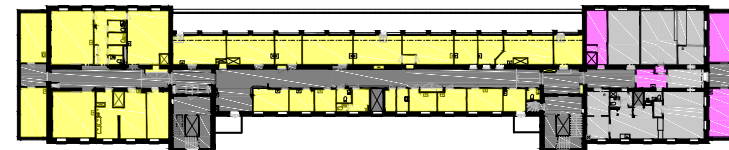
1. krs. 1:1000

2. krs. 1:1000

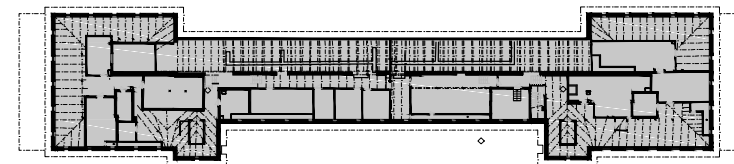

3. krs. 1:1000

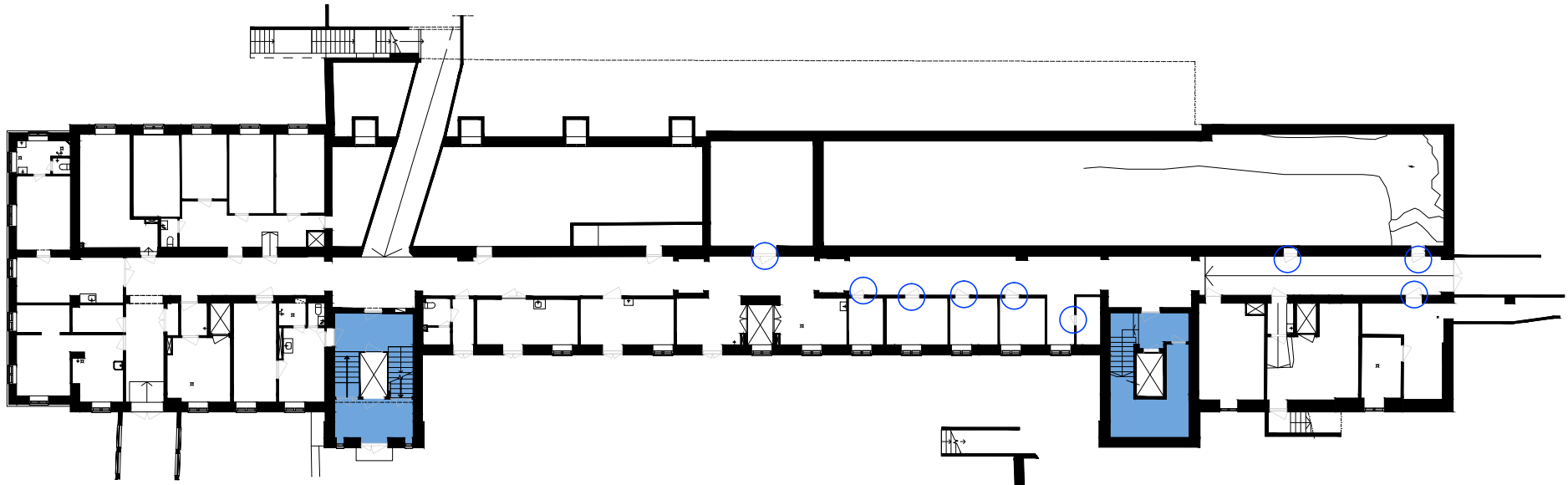
4. krs. 1:1000

Vuodeosasto	Varastot, aputilat ja tekniset tilat
Ruumishuone	Endoskopiayksikkö
Kappeli	
Henkilökunnan tilat	
Käytävä, porrashuoneet ja hissit	

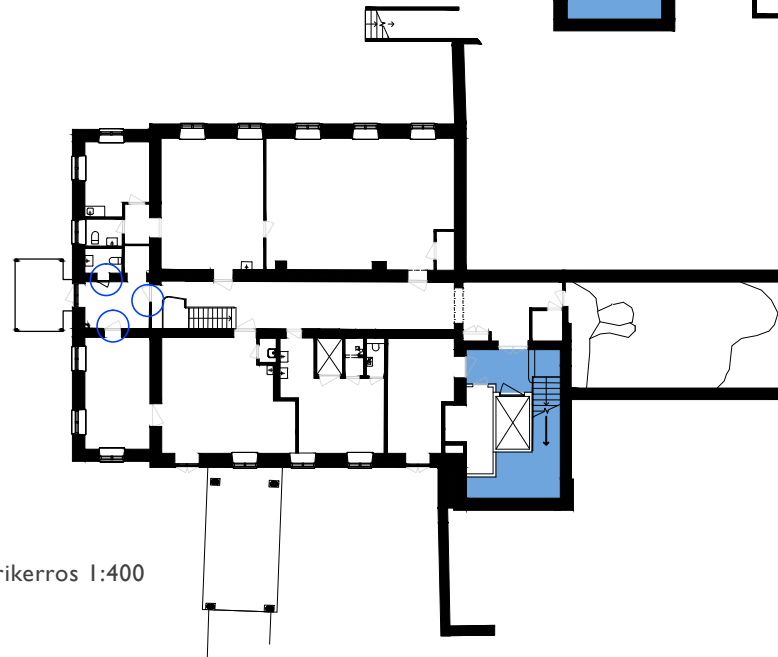
Ullakko 1:1000

6.7 Suojeltavat tilat ja ominaisuudet

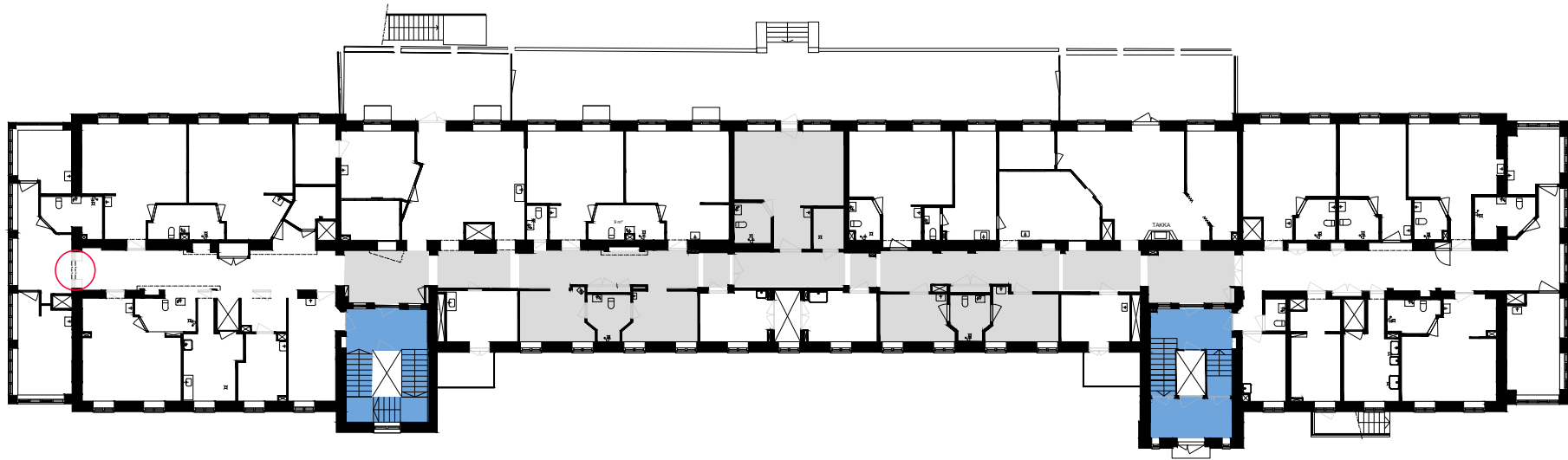

L3 Tilojen arvoluokitus ylempi kellarikerros 1:400

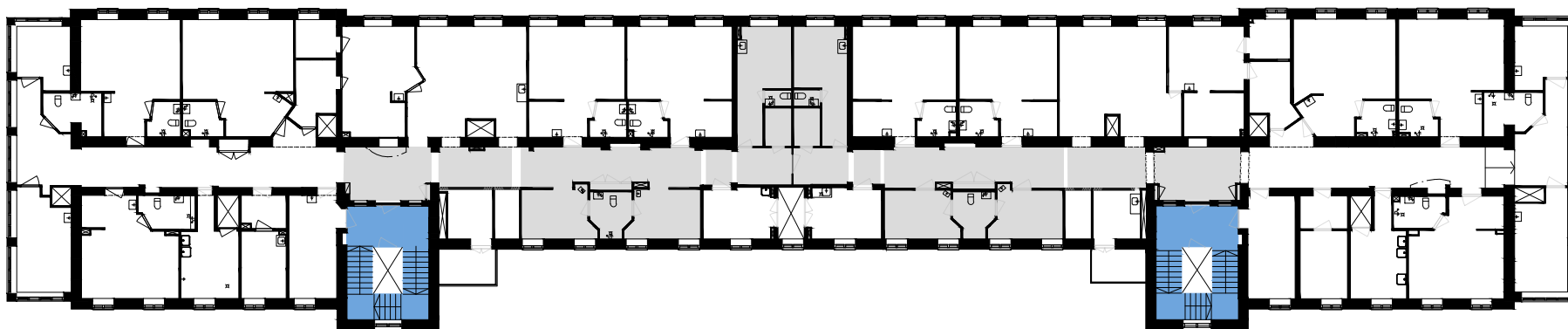
- Alkuperäinen tilasarja
- Arvokas
- ▨ Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet

L3 Alempi kellarikerros 1:400

L3 1. krs. 1:400

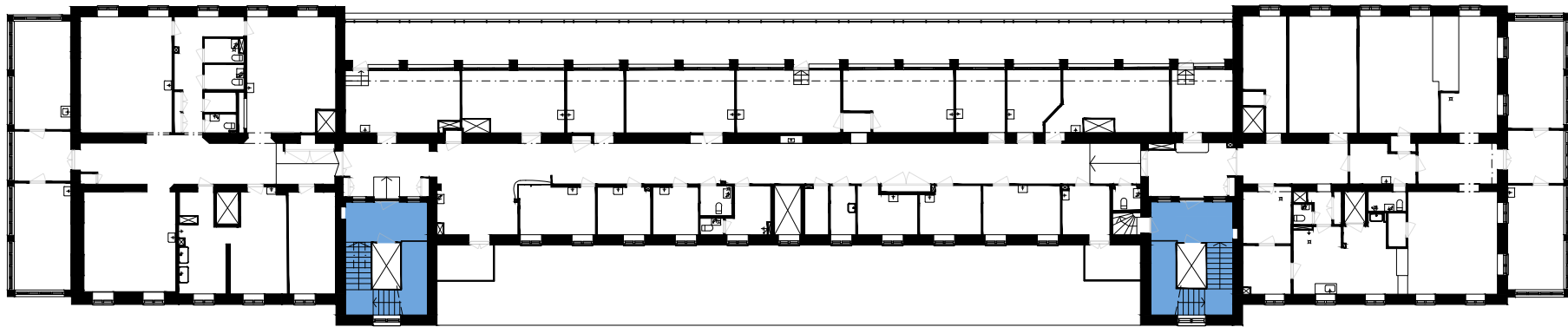
L3 2. krs. 1:400

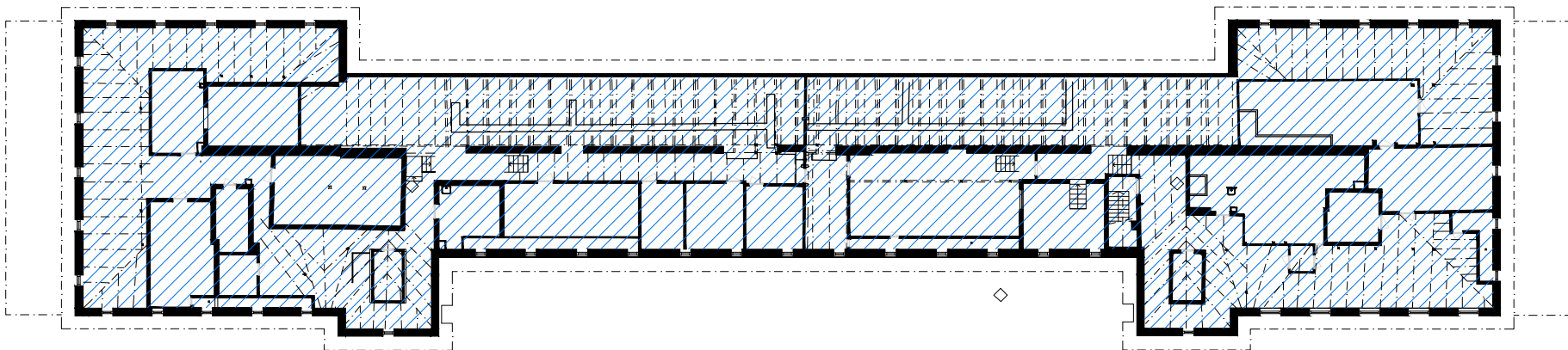
L3 3. krs. 1:400

- Alkuperäinen tilasarja
- Arvokas
- ▨ Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet

L3

L3 4. krs. 1:400

L3 Ullakko 1:400

- Alkuperäinen tilasarja
- Arvokas
- ▨ Osittain arvokas
- Alkuperäiset ovet

7. L5 – AUTOTALLI

7.1 L5 Autotallit 1929

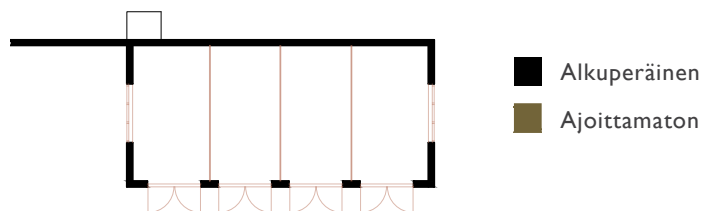
Laakson sairaalan autotallit valmistuivat vuonna 1929 arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemien mukaan.

Kaksi yksikerroksista autotallirakennusta pystytettiin symmetrisesti hallintorakennuksen pohjoispuolelle Lääkärikadun varrelle. Ne oli yhdistetty hallintorakennukseen ulkomuurein. Läntinen autotalli oli varattu henkilöautoille, itäinen muille kulkuneuvoille, joita käytettiin esim. potilaiden, ruoan, pyykin, ja kivihiilen kuljetukseen.⁶⁶

Läntinen autotalli koostui yhdestä tilasta, johon mahtui yhteensä neljä autoa. Yhteys talliin tapahtui suoraan Lääkärikadulta, tallin päädyssä olevasta levästä puurakenteisesta pariovesta. Tallin länsijulkisivulla oli ruudulliset ikkunat. Itäinen autotalli oli puolestaan jaettu väliseinän neljään osaan, jolloin jokaisella osiolla oli oma ovi tallin itäisellä julkisivulla. Eteläpäädyssä oli melko kookas ikkuna. Kumpaankin autotalliin oli vedetty vesi- ja lämpöjohdot.⁶⁷

Eteläinen autotalli purettiin hallintorakennuksen laajennuksen alta 1930-luvulla, jolloin rakennusvolyymin symmetria rikkoutui nykyiseen muotoonsa.

7.2 L5 – Muutoshistoriakaavio

Edellisellä sivulla. Vuonna 1929 otetussa kuvassa näkyy laajennuksen tieltä vuonna 1938 purettu autotalli. (MVKa)

Autotalli vuonna 2019.

Taustalla autotalli, jossa alkuperäiset ovet, valokuvassa vuodelta 1972.

7.3 L5 Nykytilanne – Julkisivut

Verraten hyvin säilynyt autotallirakennus palvelee nykyään pyörävarastona sekä apu- ja varasto-tiloina. Julkisivut on korjattu hallintorakennuksen julkisivukorjauksen yhteydessä vuonna 2001. Rappaus, ikkunat, ovet ja julkisivuvalaistus on uusittu.

1-2. Kummassakin päätyjulkisivissa on sama jäsentelyperiaate. Kaikki ikkunat on uusittu alkupe- räsiellä ruutujaolla vuonna 2001 julkisivujen kunnostuksessa.

3. Julkisivu itään, jossa uusitut parovet. Ovien välissä valaisimet 2000-luvulta.

4. Länsijulkisivu yhdistyy vaivihkaa hallintorakennuksen pihamuuriin.

7.4 L5 Nykytilanne – Sisätilat

5. Eteläpäädyssä oleva pyörävarasto. Alkuperäiset ulkoseininen muuratut sisäpinnat ja betoniylä- pohjan holvi ovat edelleen maalattuina näkyvissä.

6. Kotisairaalan käytössä oleva talli. Pinnat ovat alkuperäisiä lukuun ottamatta välioivea.

7. Alkuperäinen säleikkö yläpohjan betoniholvissa.

8. Alkuperäiset valurautapatterit.

9. Pyörävarastoon on rakennettu säilytyskaappeja.

10. Alkuperäinen sisäpuolinen syöksytorvi.

5.

7.

8.

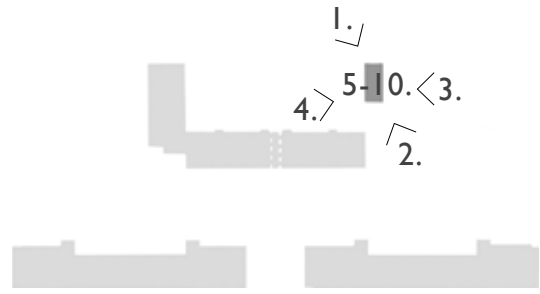
9.

10.

6.

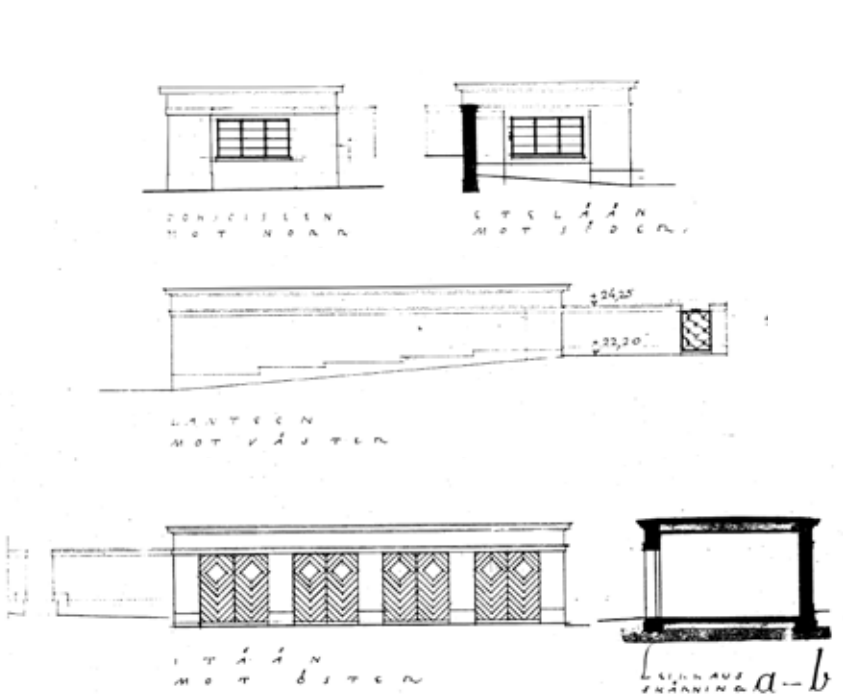
Paikannuskaavio

L5

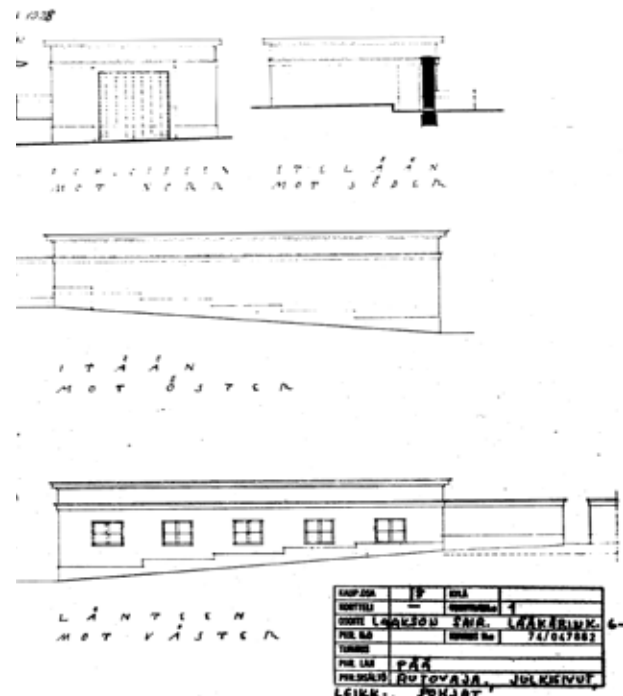
HELSINGIN TUBERULOOSISAIRALIIKKA

1929, 1933, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025

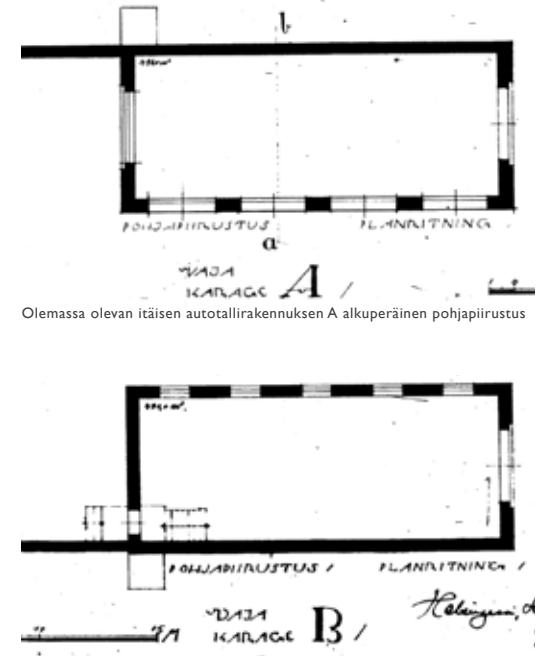
not.
lun.

Olemassa olevan itäisen autotallirakennuksen A alkuperäiset julkisivupiirustukset

Puretun läntisen autotallirakennuksen B alkuperäiset julkisivupiirustukset

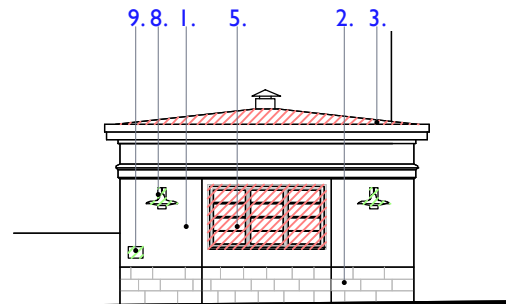

Olemassa olevan itäisen autotallirakennuksen A alkuperäinen pohjapiirustus

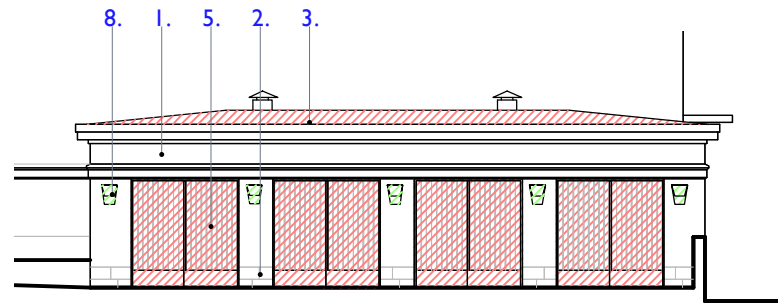
Puretun läntisen autotallirakennuksen B alkuperäinen pohjapiirustus

L5 Autotallirakennusten alkuperäispiirustukset v.1929, Eino Forsman (Araska, Helsinki)

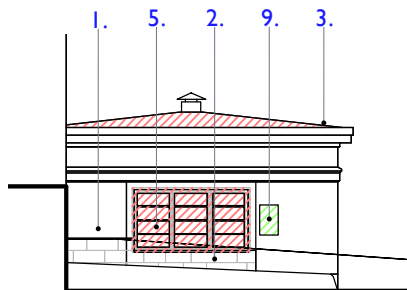
7.5 L5 – Julkisivukaaviot ja tilojen käyttötarkoitus

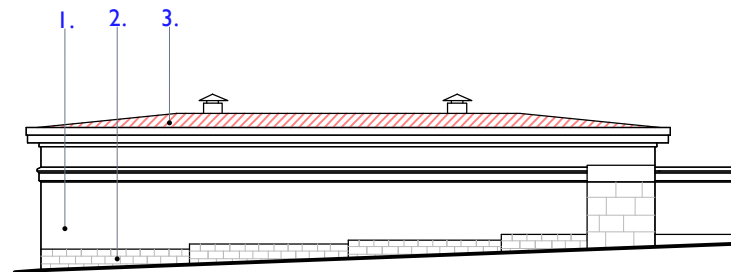
L5 Julkisivu pohjoiseen 1:200

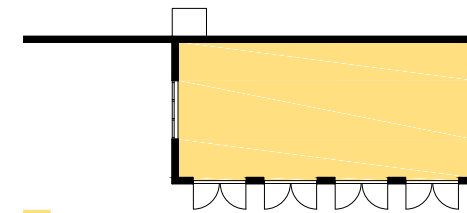
L5 Julkisivu itään 1:200

L5 Julkisivu länteen 1:200

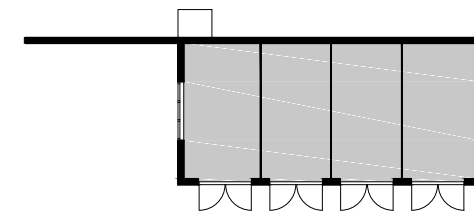

L5 Julkisivu etelään 1:200

Autotalli

L5 rakennuksen tilojen käyttötarkoitus vuonna 1929:

Varasto

L5 rakennuksen tilojen käyttötarkoitus vuonna 2019:

- Uusittu rakennusosa
- Ei alkuperäinen rakennusosa

- 1. Rappaus, uusittu
- 2. Kivisokkeli, alkuperäinen
- 3. Peltikate, uusittu
- 4. Palotikkaat
- 5. Puuikkunat, uusittu
- 6. Puuovet, uusittu
- 7. Rännit ja vesikourut, uusittu
- 8. Valaisimet, ei alkuperäinen
- 9. Opasteet, ei alkuperäinen
- 10. Iv-säleikkö, ei alkuperäinen
- 11. Iv-laite, ei alkuperäinen

1. Helsingin tuberkuloosisairaala rakennetaan vuonna 1927. (HKM)

2. Hallintorakennus LI vuonna 1929. Oikeassa etukulmassa näkyy myöhemmin puretun autotallirakennuksen rakennustyömaa. (HKM)

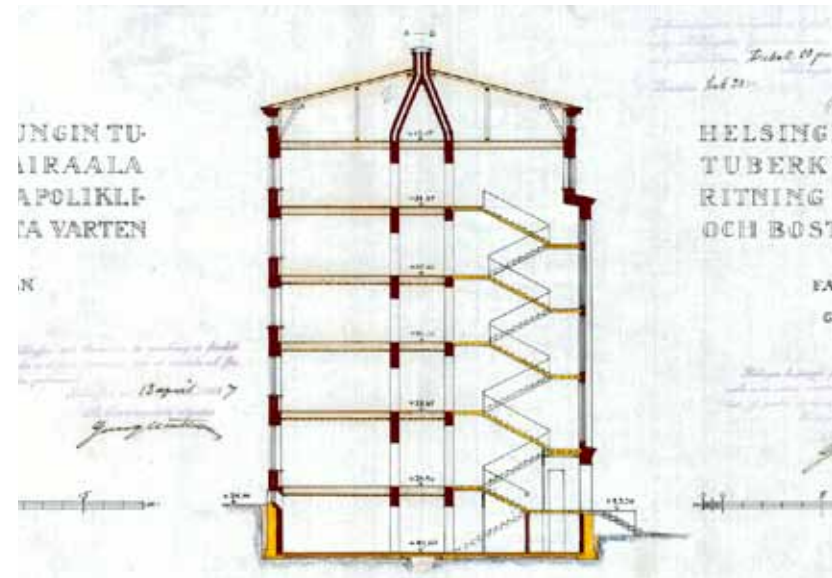
9. RAKENNUSOSAT

8.1 Rakennustekniikka 1929

Tuberkuloosisairaalan rakennukset perustettiin kappelia lukuun ottamatta kallioiselle maaperälle. Maasto oli hankalasti saavutettavissa ja rakennuspaikka suhteellisen jyrkkä itään viettävä rinne, joka toi omat haasteensa suurten sairaalarakennusten toteutukselle. Talojen korkeusasemat määräytyivät Lääkärikadun profiilin mukaan, jonka korot oli jo lyöty lukkoon. Sairaalahihan keskikorko asetettiin +24.00 metriin merenpinnasta.⁶⁸

Kallioisesta maaperästä johtuen louhinta- ja räjähdystyöt olivat poikkeuksellisen mittavia ja aikaa vieviä. Näitä töitä suorittivat urakoitsijat *Finska Aktiebolaget Kreuger & Toll* sekä *Elovuori & K:i* yhteistyönä. Maaperän laadusta johtuen pystyttiin hyödyntämään osan louhitusta materiaalista rakennusten perustuksissa. Paikalla louhittua graniittia käytettiin sokkeleissa ja naisten paviljongin läntisissä perusmuureissa. Muut perusmuurit toteutettiin säästöbetonista. Ulkoportaita varten tilattiin graniittia muualta. Sairaalaan maaperästä saatiin myös hyödyllistä kivimurskaa sekä rakennuksissa käytettävään säästöbetoniin täytekiä. Louhittua kalliota oli yhteensä 9154m³. Muuta maaperää siirrettiin suunnilleen 1000 m³. Kivimursketta syntyi 2350m³.⁶⁹

Varsinaisten rakennustöiden pääurakoitsijana toimi Rakennustoimisto Malmi ja Ääri. Kaikki kantavat seinät tehtiin tiilestä. Muuraustyöt suoritettiin kotimaisella tiilellä, joita kului koko hankkeessa 3 200 000 kpl. Suurimman osan tiilistä toimitti Ryttylän tiilitehdas Oy. Betonirakenteissakin suosittiin kotimaista sementtiä. Betonityöt tehtiin aliurakkana Jalo N. Syvähuokon toimesta ja niitä valvoi insinööri Georg von Timroth. Betoniset välipohjat olivat ajalle tyypillisiä sahapurutäytteisiä kaksoislaattaholveja tai alalaattaholveja (hallintorakennuksessa). Sairashuoneiden välillä olevissa välipohjissa, joissa tavoiteltiin erityisen hyvää ääneneristystä, ontelot vuorattiin Enson rullakartongilla ja tervapaperilla, joita taitettiin myös pienen matkaa

Hallintorakennuksen leikkauspiirustus, Eino Forsman 1926 (HKA)

ylös seinille. Tämän ns. huovan päälle laitettiin 5cm paksuinen kerros soraa ja sen päälle valettiin 6 cm raudoitettu betonilaatta. Näin saavutettiin seinistä erotettu pintalaatta, josta äänet eivät päässeet kulkuetumaan pystyrakenteisiin.⁷⁰

Muita poikkeuksellisia rakenteita löytyi esim. yöhoitajien asuntolasta, jossa välipohjan ääneneristykseen oli käytetty Amerikassa suosiota saanutta Kabots Quilt- nimistä huopaa. Myös röntgenosasto vaati omat eristyksensä. Säteilylle alttiissa huoneissa tilarakenteet vuorattiin lyijylevyillä, jotka yleensä peitettiin muilla pintamateriaaleilla. Kolmas erikoisrakenteita on makuuhallien lattiat, jota sovellettiin myös maanalaisissa yhdyskäytävissä. Ulkotiloissa olevilla makuuhalleissa (ulkoterassi) oli loivasti ulospäin kallistetut

betonilaatat, jotka päällystettiin kolmikertaisella asfalttitervatulla Osmofilt N:o 1 -tuotteella. Asfaltin päälle laitettiin sorakerros. Tämän päälle valettiin raudoitettu betonilaatta, jonka pintaa silotettiin laudalla. Lattia jäsennettiin pilarien kohdalla poikittaisella 10cm leveällä asfalttisaumalla.⁷¹

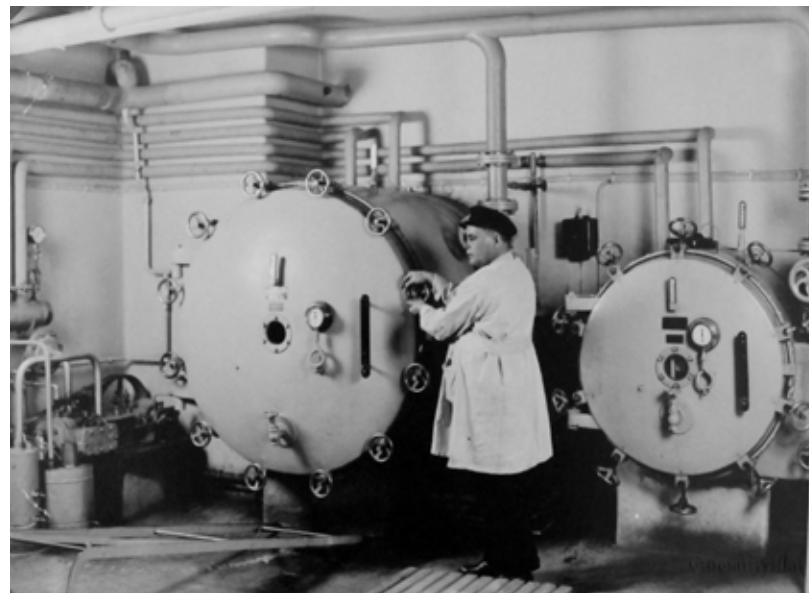
Huoneiden kevyet väliseinät tehtiin luginomassasta (”kananpaskaseinä”). Siellä missä tarvittiin parempi ääneneristys – esim. potilashuoneissa – väliseinät tehtiin kaksinkertaisina ja väliin laitettiin aaltopahvi.⁷²

8.2 Talotekniikka 1929

Tuberkuloosisairaalaan liittyi aikakaudelle tavanomaisten ratkaisujen lisäksi joukko järjestelmiä, joiden toteutumiseen tarvittiin erikoistunutta ammattitaitoa. Lämpö-, vesi ja ilmanvaihto sekä höyry- ja kondenssijärjestelmät suunnitteli insinööri Georg Huber ja niitä toteutti A.B. Vesijohtoliike-Huber Oy Helsingistä. Kaksi desinfektiouunua oli kööpenhaminalaisen firman A. S. Voelundin valmistamat. Sylkysterilisaattori Clemens-Schaerer-systeemillä valmistettiin Berliinissä Rud. A. Hartmannin toimesta. Astiasterilisaattorit olivat helsinkiläisen Metalliteos Oy:n tekemät. Lämpöpöydät Senkinwerk A.G. olivat Hildesheimista, Crescent-merkkiset astianpesukoneet toimitti helsinkiläinen Seppo Ab.⁷³

Lämmitys

Sairaalarakennus lämmitettiin lämpöpattereilla. Valtaosa niistä oli ikkunoiden alapuolelle sijoitettuja valurautaradiaattoreita. Vesikiertoisen lämmitysjärjestelmän putket ylettyivät ullakkokerroksiin saakka. Lämpökeskus oli erillisessä, itäisen paviljongin pohjoispuolelle sijoittuvassa rakennuksessa, jossa vesi lämmitettiin koksilla neljässä suuressa valurautapannussa. Sieltä vesi pumpattiin maanalaisissa putkikanaaleissa olevaan lämpöjohtoverkoston, joka kiersi ensin hallintorakennukseen ja sieltä sairauspaviljonkeihin.

Desinfektio-tila itäisen paviljongin alimmassa kellarissa. (LSA)

Lämmitysverkoston ilmastusventtiilit sijaitsivat sairauspaviljonkien kummallakin ullakolla. Hallintorakennuksen ullakolla oli lämpöverkoston paisuntakattila, joka samalla toimi kyseisen rakennuksen ilmastuselimenä.⁷⁴

Potilasosastojen päätyjen makuuhallit olivat käyttötarkoituksensa takia jäähtymisvaarassa, joten vesivahinkoja välttämiseksi kyseiset tilat lämmitettiin höyrypattereilla. Nämä oli yhdistetty erilliseen höyryjohtoverkoston, joita hyödynnettiin sairaalan muissakin höyrykäyttöisissä laitteissa. Höyryverkoston liitettiin myös valonhoitotilat ja leikkausosasto, jotka piti saada pikaisesti lämmitettyä myös kesäisin, kun vesikiertoista järjestelmää oli pois

käytöstä. Riippuen höyryn käyttökohteesta sitä tuotettiin joko valurauta- tai kankirautakattilassa. Nämä toimivat yleensä omissa höyryjohtoverkostoissa, jotka pystyttiin tarpeen tullen yhdistämään. Kaksi koksilämmitteistä valurautapannua ja kankirautakattila (Rapid-tyyppinen) sijaitsivat nekin lämmityskeskusrakennuksessa.⁷⁵

Vesi

Sairaalarakennuksiin tuli sekä lämmin että kylmä käyttövesi. Potilashuoneiden vesipisteissä oli lavuaarin lisäksi erillinen viemäroity astia hampaidenpesua ja suunhuuhtelua varten. Erityistä oli tuberkuloosisairaalalle varta vasten suunniteltu sekoittajamalli. Tässä oli harvinaisen jykevää käännettävä suutin, joka kaiken lisäksi sijaitsi riittävä ylhäällä sekä käsien että kasvojen pesua varten. Hanoissa oli kaksi posliinikahvaista kääntöventtiiliä, joilla pystyttiin säätämään veden lämpötilaa. Kyseinen erityishana oli yleisesti käytössä koko sairaalassa paitsi lääkäreiden vesipisteissä.⁷⁶

Edellä mainitut potilashuoneiden vesipisteet oli tarkoitettu lähinnä vuodepotilaita varten. Parempikuntoiset käyttivät osastojen yhteisiä peseytymistiloja, joissa oli useita lavuaareja ja huuhteluastioita sekä jalkakylpyammeita. Näiden lisäksi oli vielä potilaiden suuret kylpyosastot potilaspaviljonkien neljännessä kerroksessa.⁷⁷

Kylpyammeet olivat valurautaisia emalipintaisia kalusteita, joihin vesi tuotiin suihkulla varustetusta seinäsekoittajasta. Pyyhepatterit olivat kupariputkesta. Wc-tilojen kalusteet olivat vesihuuhtelulla toimivia, wc-istuimet sekä urinaalit (miehet) ja bidet (naiset) fajanssista. Huuhteluhuoneissa oli kattava varustus, johon kuului mm. lavuaarit, astiasterilisaattorit, huuhteluastia fajanssista, kaato- ja huuhtelualtaat sylkykupeille ja virtsalaseille sekä räppipatterit.⁷⁸

Muita erikoisuuksia olivat ruokatilojen lämpöpöydät ja -kaapit, kelloissa astianpesukoneet ja -huuhtelulaitteet, laboratorioden sekä leikkausosaston erityislavuaarit ja huuhteluastiat.⁷⁹

Lämmintä käyttövettä tuotettiin lämpökeskuksen toisessa kerroksessa sijaitsevilla kuparikattiloilla. Veden lämpötila säädettiin automaattisesti ja johdettiin käyttökohteisiinsa vesiverkoston sentrifugipumpulla. Vesi- ja viemärijohdot yhdistyivät kunnalliseen verkostoon Urheilukadun kohdalla. Padotuskorkeuden alapuolelle jäivät itäisen paviljongin alin kellarikerros ja kappelirakennus. Näille perustettiin oma pumppaamo, jonka kaivosta jätevesi tuotiin sairaalaan pääverkostoon automatisoidusti.⁸⁰

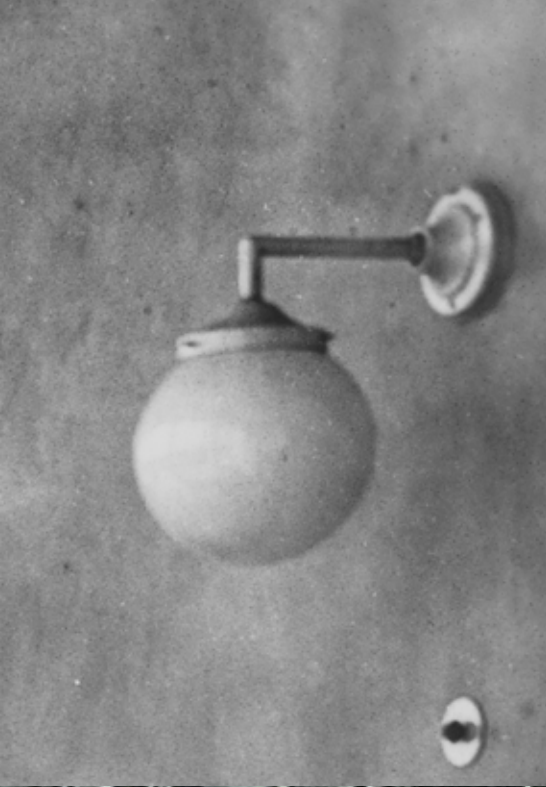
Ilmanvaihto

Sairaalan ilmanvaihto oli pääasiassa painovoimainen. Tiloihin saatiin raitista ilmaa ulkoseiniin sijoitetuista venttiileistä ja avaamalla terveysikkunoita. Poliklinikan odotustilassa oli ilmanvaihdon erikoisjärjestelmä: alapuolella olevan kellarin höyrylämpöpatterista puskettiin lämmitettyä ilmaa lyhyen muurihormin kautta yläpuolella olevaan odotustilaan, johon syntyi lievä ylipaine. Kaikista tiloista oli poistoilmareitti katolle. Huoneista johdettiin likainen ilma poistokanavin ullakolle ja siitä enteenpäin vesikaton lävitse ulkoilmaan. Ilman puhtauden varmistamiseksi oli laboratorioden yms. tilojen poistokanavien yläpäässä varustettu sähköisillä huippuimureilla, joita huollettiin ulla-kolta käsin. Imureita pystyttiin käynnistämään ja sammuttamaan napinpainalluksella vastaavasta tuuletettavasta huoneesta.⁸¹

Sähkötekniikka ja valaistus

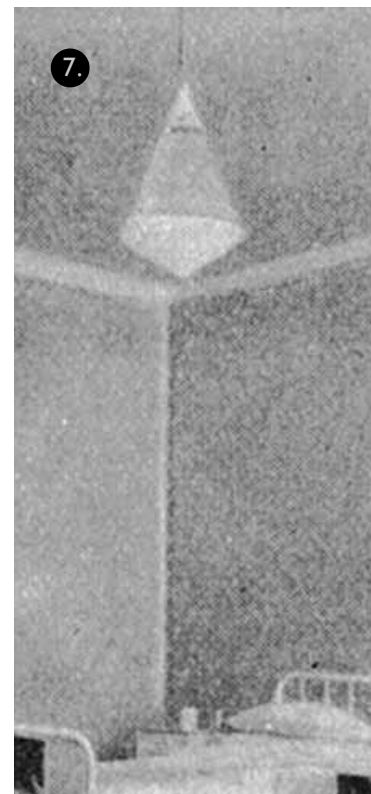
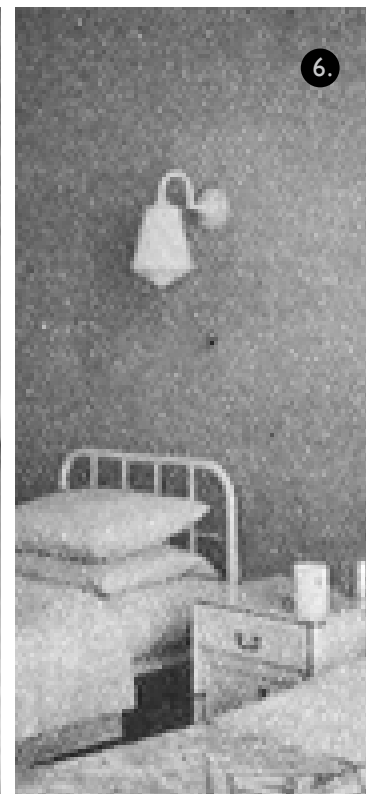
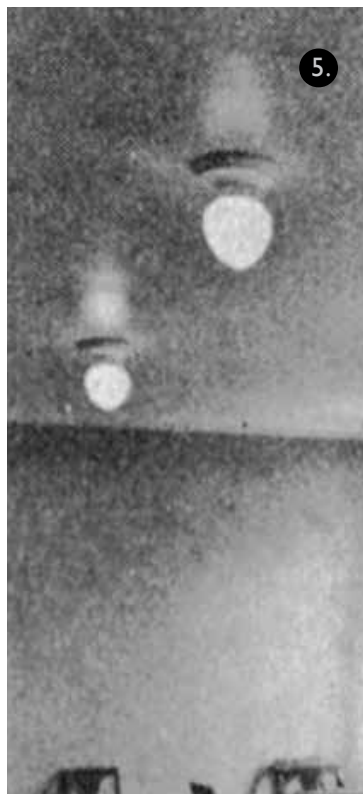
Sairaalan poikkeuksellinen suuri koko, sähkön lukuisat erilaiset käyttötarpeet ja laitoksen toimintavarmuuden saavuttaminen asettivat sähköverkon suunnittelulle ja toteutukselle harvinaisen suuret vaatimukset. Sähköverkon kokonaisteho oli 270 kW, josta 90kW kului valaistuslaitteisiin, 55kW hissi-koneistoihin ja loput 125 kW muihin, kuten valohoito-, röntgen-, lämpö- ja jäähdytyslaitteisiin.⁸²

Sairaalan muuntamon kahdella transformaattorilla säädettiin sähkövoimaa laitoksen tarpeen mukaan. Esim. jännitevaihteluille herkäät kojeet, kuten

Alkuperäisiä valaisimia:

1. Potilaspaviljonkien 4. kerrosten makuuhallien seinälamppetti.
2. Potilaspaviljonkien I. kerrosten makuuhallien seinälamput.
3. Hallintorakennuksen sisäänkäynnin ulkovalaisin.
4. Potilaspaviljonkien 4. kerrosten makuuhallien kattovalaisin.
5. Potilasosaston päivähuoneen kattovalaisin.
6. Potilashuoneen vuodekohtainen seinälamppetti.
7. Potilashuoneen riippuvalaisin, joka tuottaa epäsuoraa valoa.

röntgen- ja valohoitolaitteet oli ehdottomasti kytkettävä eri verkostoon kuin hissit, joissa jännitemuutokset olivat tavallisia. Ryhmäjohtoina käytettiin joko lyijy- tai vulkanoituja kaapeleita ja ne vietiin joko eristys- tai panssari-putkissa.⁸³

Valopisteitä sairaalassa oli noin 2300 kappaletta, joista suurin osa oli suoraa yleisvalaistusta tuottavia kattovalaisimia. Potilas- ja asuinhuoneissa oli riippuvalaisimia, jotka tuottivat epäsuoraa valoa. Näiden lisäksi potilashuoneissa oli sänkyjen kohdalla seinälamput. Saman tyyppisiä seinälappuja löytyi myös makuuhalleista. Täten potilaspaviljongeissa ei tarvittu lainkaan pöytävalaisimia. Erikoisuutena oli sairashuoneiden himmennettävä yövalaistus, jota hoitaja hallinnoi huoneen ulkopuolelta.

Ulkovalaistus oli järjestetty kahdella pihalle pystytetyllä, kahdeksan metriä korkealla rautapylväsvalolla. Lisäksi jokaisen sisäänkäynnin yhteyteen oli asennettu seinävalaisin.

Tilavalistuksen lisäksi oli myös muita, mm. hoitoon liittyviä sähkölaitteita. Tällaisia oli esim. kaarilamput, kvartsivalot, röntgen- ja diathermialaitteet. Myös sähköä tarvitsevia lämmityslaitteita oli jonkun verran mm. laboratorioissa ja leikkausosastossa. Muita sähköverkostoon kytkettyjä järjestelmiä olivat puhelinverkosto, potilasosastojen hälytysjärjestelmä merkkivaloineen, asuintilojen ovikellot ja numerotaulut, sairaalan keskuskellojärjestelmä (pääkello sijaitsi portinvartijan tilassa), tilojen lämpötilamittarijärjestelmä etälukijalla sekä radio- ja äänentoistojärjestelmät.⁸⁴

Hissit

Alkuperäisissä suunnitelmissa henkilöhissit olivat kussakin rakennuksessa porrashuoneiden yhteydessä, joko syöksyen keskellä (L2 ja L3) tai vieressä (L1). Hallintorakennuksessa huoltohissi yhdisti lisäksi huoltokäytävän ensimmäiseen kerrokseen. Tarjoilukeittiöistä oli ruokahissit kellariin, lisäksi päätyosastoista löytyivät vastaavat, henkilökuljetukseen soveltumattomat hissit likaisia astioita, pyykkiä ja muita varusteita varten. Potilaspaviljonkien

tavarahissikuilut laajennettiin 1960-luvun lopussa siten, että niihin saatiin sovitettua henkilöhissit.

Sairaalan perustamisvaiheessa hissejä oli kaiken kaikkiaan 15 kappaletta, joista kaikki oli toimittanut A.B. Kone O.Y. Kuusi niistä oli parihissejä; kaksi kummassakin sairaspaviljongissa, yksi hallintorakennuksessa ja viimeinen kappelirakennuksessa. Hallintorakennuksen pääporrashuoneissa oli henkilöhissit. Yhteensä seitsemästä tavarahissistä yksi sijaitsi hallintorakennuksessa ja loput sairaspaviljongeissa, joissa kolme kummassakin.⁸⁵

Henkilökuljetukseen tarkoitettujen hallintorakennuksen hissien korit oli sisutettu kiillotetulla koivulla. Parihissien korit olivat sileitä ja öljyvärillä maalattuja. Tavarahissien korit oli sisustettu sinkkipellillä.⁸⁶

8.3 Ovet ja ikkunat 1929

Laakson sairaalan tyypillinen ulko-ovi oli symmetrinen kaksilehtinen tamminen peiliovi. Joissakin ovissa oli ovilehtien ylimmässä peilissä lasi (esim. hallintorakennuksen pääovet) ja yläikkuna limitetyllä ruutuajalla. Sekundääriset sisäänkäynnit olivat ilman yläikkunaa. Poikkeuksellisia olivat hallintorakennuksen keskilinjassa olevan läpikäytävän suuret portit, joita alun perin oli kaksi kappaletta, eli kummassakin julkisivulinjassa. Symmetrisissä portinovissa oli kussakin neljä ovilehteä ja neliruutuiset yläikkunat. Ovilehtien peilit olivat lasitettuja.

Sairaalan yleisin väliovityyppi oli vanerilla päällystetty sileä ja hygieeninen laakaovi. Niitä käytettiin kellareita luukuun ottamatta sairaspaviljongeissa sekä hallintorakennuksen ensimmäisessä kerroksessa. Näissä ovissa vältettiin hygieniasyistä myös pölyhyllyjä muodostavia vuorilistoja, joten karmien sovitusraot peitettiin samoilla teräslistolla, joilla lattiamattoja kantattiin. Tiloissa, joissa kuljetettiin pyörällisiä potilasvuoteita, ovet olivat kyn-

nyksettömiä. Muissa tiloissa käytettiin tavanomaisia ovityyppejä, toisin sanoen puupeiliovia.⁸⁷

Sairaalarakennusten ikkunat olivat ovien tapaan puusepäntyyttä. Yleisin ruutujako paviijongeissa oli kahdeksanruutuinen, mutta myös neljä-, kuusi- ja kaksitoistaruutuisia ikkunoita oli runsaasti. Kaikissa perusikkunoissa yläruudut olivat nk. Terveysikkunoita, jotka olivat yläsaranoituja. Jotkut olivat sisäänpäin aukeavia, kuten sairaspaviijongeissa ja hallintorakennuksen ensimmäisessä kerroksessa, toiset sisään-ulos-aukeavia. Terveysikkunat olivat poikkeuksetta sisään-ulos-aukeavia.⁸⁸

Parvekkeiden kohdalla ikkunaan liittyi ovi. Porrashuoneissa ikkunat sommiteltiin julkisivun komeaksi vertikaalialueeksi. Muita ikkunavariaatioita löytyi pohjakerroksista ja kellareista, joissa ikkunamuotoa saneli lähinnä kerroskorkeus ja maastomuodot.

8.4 Pintamateriaalit 1929

Betoni ja massalattiat

Kellareiden lattiat oli yleensä päällystetty teräshierretyllä betonilla. Arvokkaampaa mosaiikkibetonia olivat tyypillisesti porrashuoneet, hallintorakennuksessa ruokasalit ja tarjoiluhuoneet sekä kylpyosastot. Sairaspaviijongeissa mosaiikkibetonia olivat ruoan vastaanotto- ja astianpesutilat, lajitteluhuoneet, desinfektio-tilat, ysköstentuloamishuoneet ja ysköslaboratoriot.⁸⁹ Potilasosastojen katettujen päätymaksuuhallien lattiat oli päällystetty Fama-massalla.⁹⁰

Lattialaatat

Toinen yleinen lattiamateriaali oli keraamiset laatat (Mettlacher), joita käytettiin lähinnä märkätiloissa. Näin ollen suurin osa potilasosastojen sivuti-

lojen (kylpy- ja wc-tilat, pesuhuoneet, huuhteluhuoneet ja tarjoilukeittiöt) lattioista olivat laatoitettuja kuten myös poliklinikan eteinen, odotustila ja laboratorio. Laatoitettujen lattioiden seinäliitoksissa käytettiin yleensä holk-kalaattoja.⁹¹

Linoleum-matto

Edellä mainittuja lattiapintoja lukuun ottamatta oli sairaspaviijonkien lattiat yleensä päällystetty linoleum-matoilla (trioliini ts. prismalinoleum). Samaa lattiapäällystettä käytettiin myös hallintorakennuksen poliklinikassa ja hallinto-osastossa. Alkuvaiheessa asuntoloissa oli lattialankut mutta arkkitehti Forsmanin kertomuksen mukaan myös ne oli tarkoitus päällystää linoleumilla. Potilastiloissa lattian ja seinän kulmassa matto käännettiin ylös seinälle ja kantattiin 11/2” leveällä tummansävyisellä teräslistalla.⁹²

Seinien pinnat

Seinäpintojen käsittelyyn vaikutti luonnollisesti tilojen käyttötarkoitus. Seinäpinnat olivat poikkeuksetta rapattuja. Yleisin seinäkäsittely oli II-luokan öljymaalaukset. Kalkkimaalausta tehtiin kellaritiloissa ja maanalaisissa käytävissä. Asuntojen ja asuinhuoneiden seinät olivat tapetoituja. Lattialaatoite- tuissa sivu- ja märkätiloissa seinät oli yleensä laatoitettu kahden metrin korkeuteen, poikkeuksena wc-tilat, joissa seinät olivat öljymaalilla maalattuja. Muissa tiloissa oli lavuaarien taustat paikallisesti laatoitettu. Sairaspaviijonkien neljännen kerrosten kylpyosastoissa kaksi metriä korkeat kylpyhyttien väliseinät tehtiin betonista ja päällystettiin Fama-massalla, myös tilan muut seinät päällystettiin samaan tapaan ja samaan korkeuteen.⁹³

Edellinen sivu. Osasto 10 keskikäytävä 1970-luvulla ennen peruskorjausta. Alkuperäisiä yksityiskohtia ja pintoja on runsaasti. (LSA)

8.5 Nykyinen talotekniikka

1.-2. Alkuperäisiä valurautaisia lämpöpattereita on säilynyt kaikissa tämän tutkimuksen rakennuksissa. Tiloista löytyy toki uudempiakin lämmityslaitteita.

3-5. Rakennuksista ei löydy juuri lainkaan alkuperäisiä sähkökalusteita. Kuvien kytkimet todennäköisesti 1960-luvulta.

6. Alkuperäinen ovikello hallintorakennuksen läpikäytävän ulko-oven vieressä. Peitelevy kuparia.

7. Alkuperäinen säilynyt iv-ritilä hallintorakennuksessa.

8. Itäisen potilaspaviljongin porrashuoneen hissi. Hissi ja sen rst-paneelit ovat uusittuja mutta hissikuilun verkkoseinät ovat alkuperäisiä.

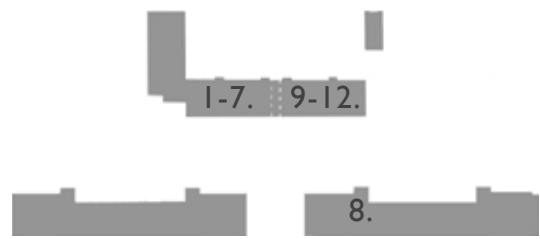
9. Hallintorakennuksen porrashuoneen henkilöhissi on uusittu mahdollisesti 1960-luvulla.

10. Hallintorakennuksen vesikaton harjan "kattoratsastaja" ullakolta katsottuna.

11. Hallintorakennuksen ullakko toimii tyypillisesti uuden koneellisen ilmanvaihdon kanavatilana. Alkuperäiset puurakenteiset kattotuolit.

12. Sydänmuurien hormit on jatkettu talon keskilinjassa olevalle vesikaton harjalle vinoilla siirtymähormeilla. Valokuva hallintorakennuksen ullakolta.

Paikannuskaavio

8.6 Nykyisiä ulkovalaisimia

Alkuperäisiä ulkovalaisimia ei ole säilynyt lainkaan. Valtaosa nykyisistä valaisimista on peräisin 2000-luvun alussa tehdystä julkisivujen peruskorjauksesta. Lukumääräisesti seiniin kiinnitettyjä ulkovalaisimia on nykyään huomattavasti enemmän kuin alun perin, jolloin valaistiin ainoastaan sisäänkäyntejä.

1. Yleisin seinälampetti. Valaisimia löytyy hallintorakennuksen ja paviljonkien kaikilta julkisivuilta.

2. Autotallin seinävalaisin rakennuksen itäjulkisivulla ovien välissä.

3. Hallintorakennuksen läpikäytävän kattovalaisin.

4-5. Terasseilla (makuuhalleilla) ja parvekkeilla olevat seinävalaisintyyppit. Valaisinmalli on yleinen kaikissa tutkimuksen rakennuksista autotallia lukuun ottamatta.

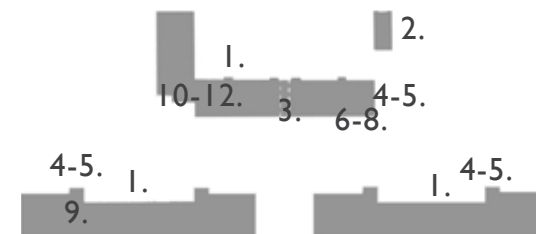
8.7 Nykyisiä sisävalaisimia

Sisävalaisimia on yleisesti uusittu ajanmukaiseksi osaremonttien yhteydessä. Tästä syystä valaisinmallien suhteen ei ole syntynyt yhtenäistä linjaa. Alkuperäisiä valaisimia on säilynyt ainoastaan porrashuoneissa.

6-8. Alkuperäisiä lasikuvullisia porrashuoneen valaisimia.

9. Potilasaviljonjin porrashuoneen seinävalaisin 1990-2000-luvulta.

10-12. Alakattoihin upotettuja sisäkattovalaisimia.

Paikannuskaavio

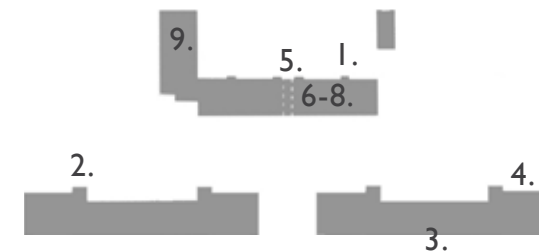
8.8 Nykyisiä ulko-ovia

1. Hallintorakennuksen vanhan mallin mukaan uusittu ulko-ovi: symmetrinen pariovi lakattua tammea. Peili- ja lasijako noudattaa alkuperäistä muotoa. Potkupelti messinkiä. Alkuperäiset messinkivetimet ovat säilyneet useassa tämäntyyppisessä ovesta. Laseissa on fasettihionta.
2. Toinen läntisen paviljongin pääportaan sisäänkäynneistä. Ulko-ovi uusittu alkuperäistä mallia soveltaen: alkuperäinen oli symmetrinen pariovi, nykyisessä leveä käyntiovi vasikalla. Pinta lakattua tammea. Laseissa fasettihionta.
3. Itäisen paviljongin ulkoterassin uusittu ovi julkisivun keskilinjassa. Ovi noudattaa osittain alkuperäistä mallia, jossa on yksi iso lasiruutu ovilehden yläosassa. Nykyinen pystypaneloitu alaosa oli jäsennelty alun perin kahdella peilillä (ks. kuva s. 63).
4. Itäisen potilaspaviljongin uusittu sivuovi. Piirustuksista päätelleen Forsman hahmotteli sivuovet samantyyppisiksi pienipeilisiksi oviksi kuin kuvassa 1. Vanhoista valokuvista voi kuitenkin päätellä, että ainakin päädyn sisäänkäynneissä oli jo alunperin samantyyppiset maalatut ovet kuin parvekkeissa (ks. 8.11 Nykyiset ikkunat).
5. Yhdyskäytävän uusittu ja siiretty portti. Ovi ainakin osittain uusittu, yläikkunan jako poikkeaa alkupeäisestä. Portteja oli alun perin kaksi, läpikäytävän kummasakin päässä. Nykyinen ovi sijaitsee käytävän pohjoispäässä alkuperäistä syvemällä julkisivulinjasta.

8.9 Nykyisiä väliovia

Alkuperäisiä ovia on säilynyt melko paljon etenkin hallintorakennuksessa, mutta myös potilaspaviljonkien kellareissa. Potilasoastojen väliovet on yleensä uusittu täysin osaremonttien yhteydessä.

6. Hallintorakennuksen alkuperäinen viisipeilinen pariovi. Maalattu puulasiovi, jossa helat osittain alkuperäisiä.
7. Hallintorakennuksen alkuperäinen viisipeilinen tuulikaapin pariovi yläikkunalla. Maalattu puulasiovi. Ovessa alkuperäiset helat.
8. Neuvotteluhuoneen alkuperäinen nelilehtinen väliovi hallintorakennuksen 2. kerroksessa. Maalattu puuovi. Alkuperäiset helat säilyneet.
9. Neuvotteluhuoneen alkuperäinen liukupariovi hallintorakennuksen laajennuksen 2. kerroksessa. Maalattu puuovi jossa kymmenpeiliset lasitetut ovilehdet. Alkuperäisiä heloja säilynyt.

Paikannuskaavio

10.

11.

10-11. Hallintorakennuksen ja sen laajennuksen alkuperäisiä maalattuja puulaakovia. Joitakin alkuperäisiä heloja säilynyt, esim. saranoita ja painikkeita.

12-13. Uusittuja hallintorakennuksen porrashuoneiden palo-ovia: maalatut teräsövet lankalaseilla. Kuva 12 sivuporrashuoneesta ja kuva 13 laajennuksen porrashuoneesta.

14. Alkuperäisiä asuinhuoneiden (L1) komeronovia on säilynyt paljon.

15. Myös alkuperäisiä (L1) asuinhuoneiden ulkoseinässä olevia kylmäkaappeja ovineen on säilynyt.

8.10 Nykyisiä ovien heloja ja yksityiskohtia

1-2. Alkuperäisissä väliovissa on usein säilynyt myös vuorilistat. Kuvissa listatyyppejä hallintorakennuksen väliovista.

3-5. Alkuperäisiä niklattuja painikkeita (L1).

6. Alkuperäinen tuulikaapinoven (L1) ovipumppu.

7. Välioiven alkuperäinen pika-salpa (maalattu / niklattu).

8. Hallintorakennuksen sisäänkäynnin ulko-oven alkuperäinen messinkivedin.

12.

13.

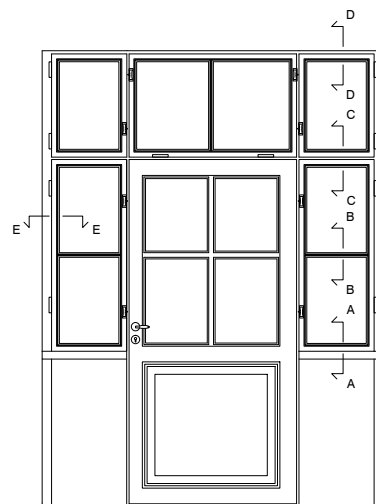
14.

15.

Paikannuskaavio

Alkuperäinen parvekkeen ikkuna
Hallintorakennus L1, 4. krs
Ikkunakaavio 1:20.

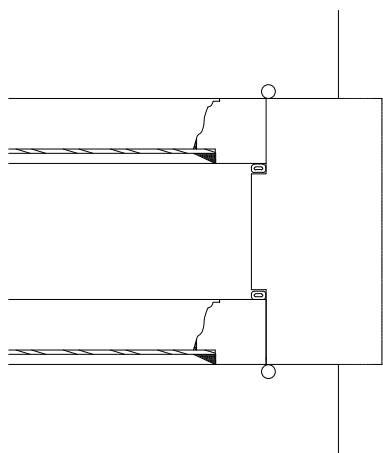
D - D

C - C

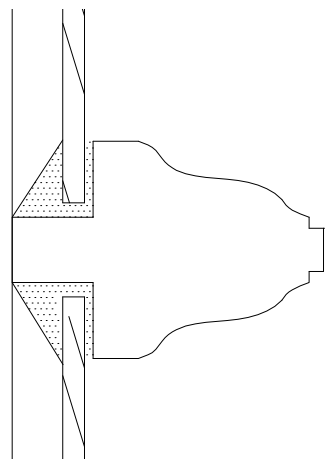
B - B

A - A

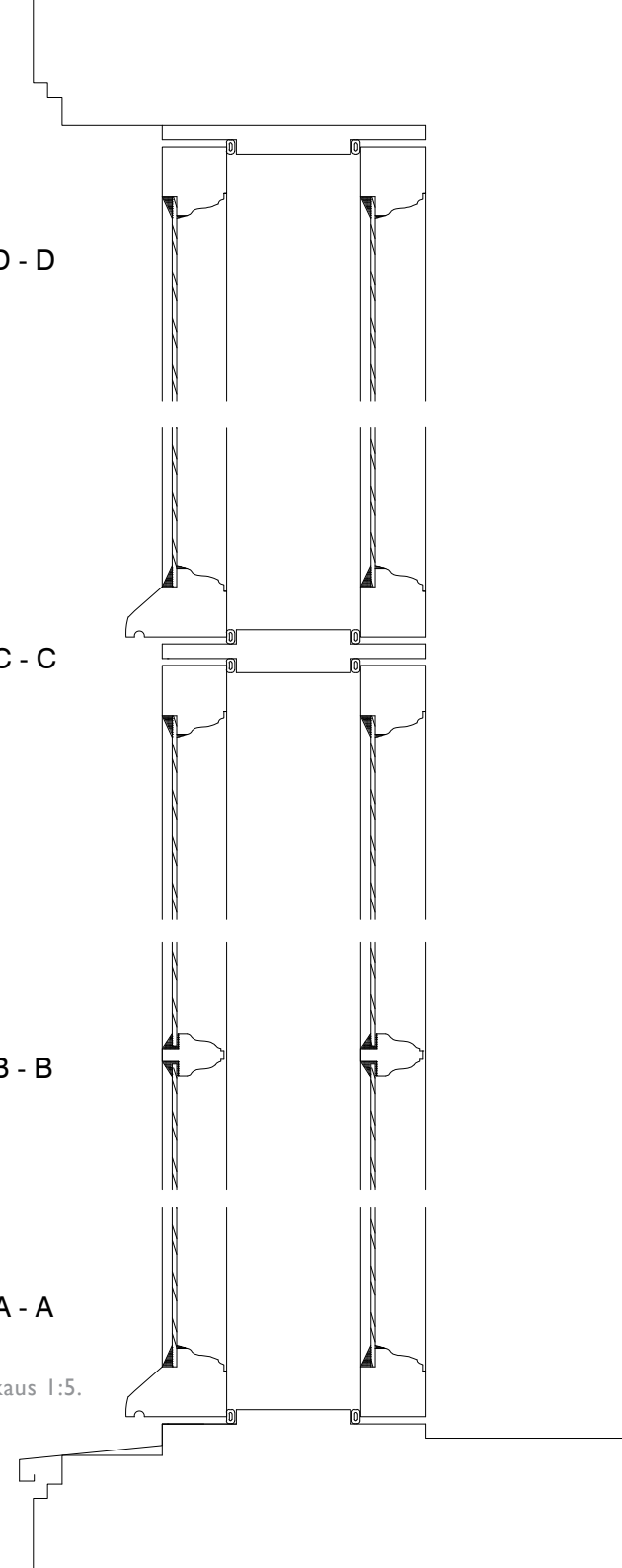
Ikkunadet. E-E 1:5.

Ikkunadet. B-B 1:1

Ikkunan pystyleikkaus 1:5.

8.11 Nykyiset ikkunat

Rakennusten ikkunoista valtaosa on uusittu 2001 ja 2004 julkisivujen peruskorjausten yhteydessä. Hallintorakennuksen päädyistä ja porrashuoneista löytyy kuitenkin säilyneitä tai osittain säilyneitä alkuperäisiä sisään-ulos-aukeavia ikkunoita ja parvekkeen ovia. Uusitut ikkunat ovat lämpölasilla (sisäpuutteessa) varustettuja, maalattuja sisään-sisään aukeavia puuikkunoita. Ne noudattavat alkuperäistä ruutujakoa mutta eivät vastaa yksityiskohdiltaan (profiilit, aukeaminen, ”terveysikkuna”, lasitus, jiirit...) alkuperäisiä.

1. Hallintorakennuksen 4. kerroksen itäpäädyn parvekkeen alkuperäinen maalattu puuikkuna ja -ovi. Ulko-ovi uusittu, sisäovi alkuperäinen.

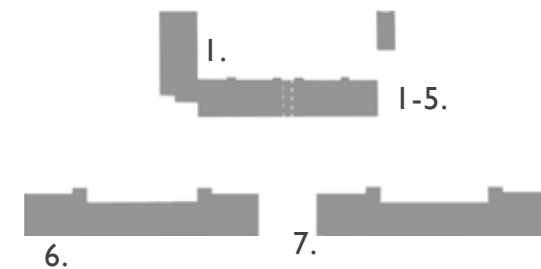
2. Alkuperäinen kaksipuitteinen sisään-ulos-aukeava ikkuna kuvattu ulkopuolelta. Lasit kiinnitetty kittaamalla. Alapuitteessa tippanokka.

3-4. Alkuperäinen ikkunan kiinnityshela.

5. Hallintorakennuksen itäpäädyn alkuperäinen ikkuna.

6. Uusittu kuusiruutuinen puuikkuna läntiessä paviljongissa.

7. Itäisen paviljongin entisten makuuhallien 2000-luvulla uusittuja ikkunoita. Alimman kerroksen loggia muutettu sisätilaksi 1960-luvulla.

Paikannuskaavio

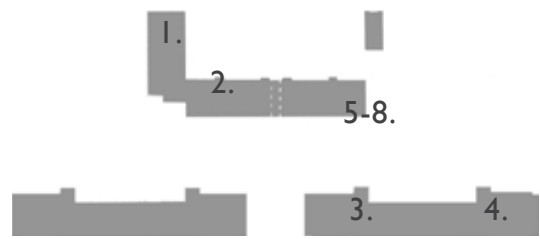

8.12 Porrashuoneet 2019

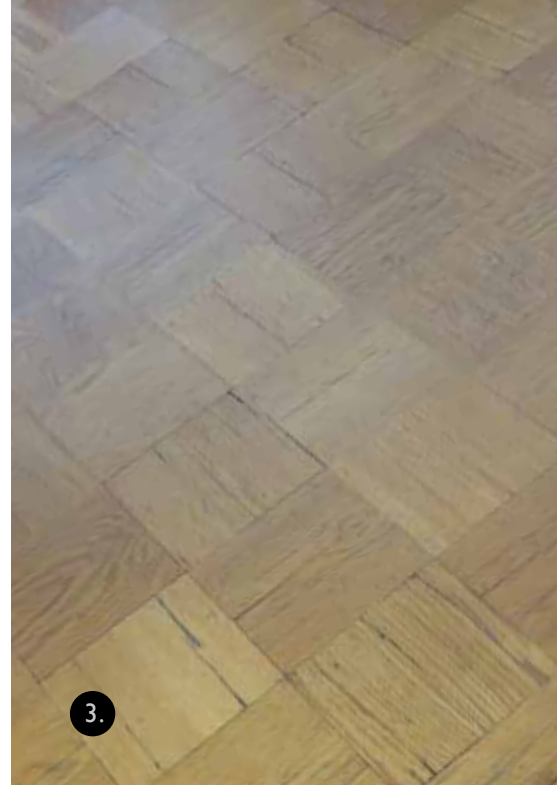
Hallintorakennuksen ja potilaspaviljonkien porrashuoneet ovat rakennusten parhaiten säilyneitä sisätiloja. Niissä on säilynyt alkuperäisiä pintoja ja yksityiskohtia, kuten kaiteita ja valaisimia.

1. Hallintorakennuksen 1938-39 rakennetun laajennuksen porrashuone, jossa alkuperäinen mosaiikkibetoni ja porraskaiteet. Palo-ovet ja sähköasennukset uusittuja.
2. Hallintorakennuksen länsipään pääporras. Alkuperäiset pinnakaiteet puisine käsijohteineen sekä intarsiakuvioitu mosaiikkibetoni ovat säilyneet kaikissa kerroksissa. Myös alkuperäisiä valaisimia on jäljellä.
3. Myös itäisen potilaspaviljongin läntisessä porrashuoneessa on säilynyt paljon alkuperäisiä yksityiskohtia. Hissikori ja kuilun etupaneelit on uusittu, mutta kuilun verkkoseinät ovat alkuperäiset.
4. Potilaspaviljongin porrashuoneen puinen käsijohde.
5. Hallintorakennuksen sivuportaan puinen käsijohde.
- 6-8 Hallintorakennuksen sivuporrashuoneissa on erityisen paljon alkuperäisiä valaisimia. Alkuperäisen pinnakaiteen yksityiskohtia.

Paikannuskaavio

8.13 Nykyisiä pintoja

Alkuperäisiä pintoja ei ole juuri säilynyt porrashuoneiden mosaiikkibetonia lukuun ottamatta (ks. 8.12 Porrashuoneet 2019).

1-2. Laatoituksia rakennusten sivutiloissa (eivät alkuperäisiä).

3. Mahdollisesti alkuperäinen lattia hallintorakennuksen laajennuksen 2. kerroksen neuvotteluhuoneessa.

4. Erilaiset ja eri ikäiset muovimatot ovat yleinen lattiamateriaali kaikissa rakennuksissa.

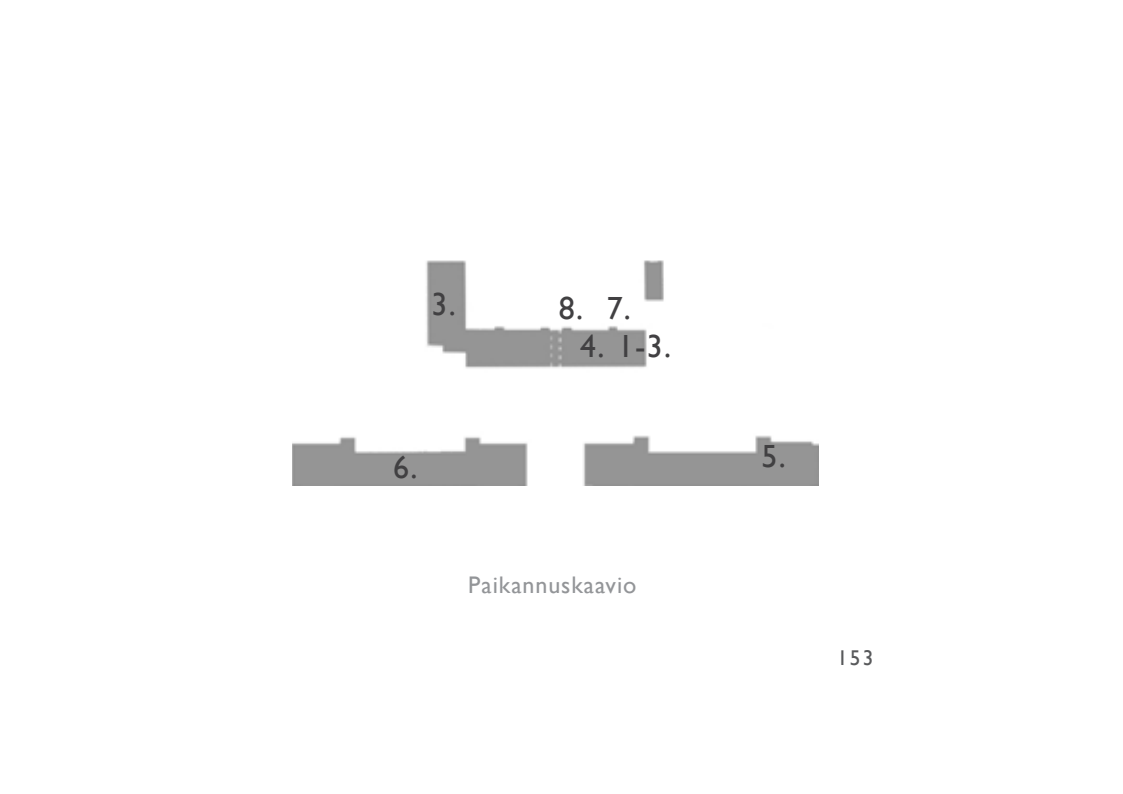
5. Porrashuoneiden mosaiikkibetonilattiat on kuvioitu mustalla intarsiaboordilla.

6. Mahdollisesti alkuperäinen maalattu betonilattia kellarin keskikäytävällä.

8.14 Opasteet

7-8. Sisäänkäyntikohtaisia yleisopasteita hallintorakennuksen ulko-ovien yhteydessä.

9. Sairaalan pihalla oleva yleisopastetaulu.

VIITTEET

- 1 Heiniö s. 455-456
2 Ibid. s. 460-462
3 Rein & Forsman s. 33-34
4 Heiniö s. 464
5 Ibid. s. 463-464
6 Ibid. s. 465
7 Ibid. s. 466-468
8 Rein & Forsman s. 58
9 Heiniö s. 466-468
10 Rein & Forsman s.63-65
11 Heiniö s. 470
12 Ibid. s. 483
13 Ibid. s. 499
14 Rein & Forsman s. 69
15 Heiniö s. 470
16 Ibid. s. 470-471, Rein & Forsman s.70
17 Ibid. s. 470-471, Rein & Forsman s. 72
18 Ibid. s. 471, Rein & Forsman s. 72
19 Rein & Forsman s.71
20 Heiniö s. 471-472, Rein & Forsman s. 73
21 Rein & Forsman s. 72
22 Freese, s. 18
23 Heiniö s. 472, Heiniö s. 472, Rein & Forsman s. 73
24 Rein & Forsman s.71-72
25 Heiniö s. 472, Rein & Forsman s. 74
26 Rein & Forsman s.74-76
27 Heiniö s. 472, Rein & Forsman s.74
28 Rein & Forsman s. 75-76
29 Ibid. s. 75-76
30 Ibid. s. 76
31 Heiniö s. 480-481
32 Ibid. s. 481-482
33 Ibid. s. 481-482
34 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 77
35 Ibid. s. 472-474
36 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 77-78
37 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 77-78
38 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s.78-79
39 Rein & Forsman s.78-79
40 Ibid. s.79
41 Heiniö s. 472-474, Rein & Forsman s.78-80
42 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 80
43 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 80-81
44 Rein & Forsman s. 81
45 Heiniö s. 472-474; Rein & Forsman s. 81-82
46 Rein & Forsman s. 82
47 Ibid. s. 81-82
48 Ibid. s. 82-83
49 Heiniö s. 472-474, Rein & Forsman s. 84
50 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 77, 82
51 Ibid. s. 472-474
52 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 77-78
53 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 77-78
54 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 78-79
55 Rein & Forsman s.79
56 Heiniö s. 472-474, Rein & Forsman s.78-80
57 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 80
58 Ibid. s. 472-474, Rein & Forsman s. 80-81
59 Rein & Forsman s. 81
60 Heiniö s. 472-474, Rein & Forsman s. 81-82
61 Rein & Forsman s. 82
62 Ibid. s. 82
63 Ibid. s. 82-83
64 Ibid. s. 82-83
65 Heiniö s. 472-474, Rein & Forsman s. 84
66 Rein & Forsman s. 86-87
67 Ibid. s. 86-87
68 Ibid. s. 87
69 Ibid. s. 87-88
70 Ibid. s. 88
71 Ibid. s. 88-89
72 Ibid. s. 89
73 Ibid. s. 96
74 Ibid. s. 92
75 Ibid. s. 92-94
76 Ibid. s. 95-96
77 Ibid. s. 95-96
78 Ibid. s. 95-96
79 Ibid. s. 96
80 Ibid. s. 96
81 Ibid. s. 94
82 Ibid. s. 97
83 Ibid. s. 97-98
84 Ibid. s. 98-100
85 Ibid. s. 92
86 ReinIbid. s. 92
87 Ibid. s. 91
88 Ibid. s. 85
89 Ibid. s. 89
90 Ibid. s. 90
91 Ibid. s. 90
92 Ibid. s. 90
93 Ibid. s. 90-91
- 94 Lähde: Ratia A, 2005, Helsingin Konservatorion rakennus, Rakennushistoriaselvitys. Senaatti-kiinteistöt / Eino Forsman. Ratian mukaan Eino Forsmanista ja hänen töistään on säilynyt hyvin vähän materiaalia. Esimerkiksi Suomen rakennustaiteen museon arkistosta ei Forsmania käsittelevää aineistoa löydy juuri lainkaan. Forsmanin nimi mainitaan ainoastaan muutaman Lars Sonckin työn yhteydessä. Kirjallisiakaan lähteitä Forsmanista ei juuri ole muutamaa hyvin lyhyttä merkittävien syntymäpäivien yhteydessä julkaistua lehtiartikkelia sekä arkkitehtimatrikkelin mainintoja lukuun ottamatta. Forsmanin toimistosta ei ole liioin säilynyt tietoja, joten esimerkiksi mahdolliset avustajat eivät ole tiedossa. Työluettelonkin laatiminen on siten hankalaa. Kattavimman ja todennäköisesti luotettavimman selostuksen Forsmanin urasta on laatinut taidehistoriantutkija Juhana Lahti saksalaiseen tietosanakirjaan. Forsmanin taloudenhoitajan poika, Tomi Oksanen, arvelee muistavansa, että Forsmanin kuoltua toimiston materiaali, kuten esimerkiksi piirustukset, olisi hävitetty.

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

- Ahola, T. (2014). Terveyttä kaikille - Terveystalot ja kunnanlääkärinlatot 1940-luvulta 1960-luvulle. Museovirasto.
- Anttila, M.; Autio, A.; & Pietilä, S. (2014). Terveystalorakentaminen Suomessa 1945-2000. Museovirasto.
- Byman, E.; & Strengell, N. (2009). Auroran sairaala - Puistoalueen historiallinen selvitys. Helsingin kaupunki, Tilakeskus.
- Cedercreuz, J.; & Railo, H. (1957). Auroran sairaala - Aurorasjukhuset - Aurora Hospital.
- Freese, S. (2015) Laakson ja Auroran sairaala-alueet, Rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Freese Oy, Taegen Arkkitehdit Oy, Helsingin kiinteistöviraston Tilakeskus.
- Haapa, H.; Rautakoski, S.; Surakka, K.; & Hakola, M. (2010). Laakson sairaala - Piha-alueen ympäristöhistoriallinen selvitys. Helsingin kaupunki, Tilakeskus.
- Heiniö, P. (1968). Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia. (R. Rosén, Toim.) Helsinki.
- Henttonen, M. (2009). Auroran sairaala-alueen kulttuurihistorialliset arvot - Kaupunginmuseon lausunto. Helsingin kaupunginmuseo.
- Henttonen, M. (2009). Kansakunnan parhaaksi. Porvoo.
- Huovinen, J. (2007). Sortavalan arkkitehtuuria 1864-1939.
- Ihatsu, S. (2014). Meilahden sairaala - rakennushistoriaselvitys.
- Ihatsu, S. (2014). Terveyttä kaikille - Terveyskeskukset 1970-luvulta 1990-luvulle. Museovirasto.
- Korvenmaa, P. (1983). Narinkka 1982 - Säätyläispuutarhasta kivi kaupunkiin. Helsinki.
- Laurila, P. (1968). Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia. (r. Rosén, Toim.)
- Lehtimäki, T. (2014). Terveyttä kaikille - keskussairaalat 1940-luvulta 1980-luvulle. Museovirasto.
- Lindh, T. (1996). Helsingin rakennuskulttuuri-inventointi 1996 - Auroran sairaala-alue (17. kaupunginosassa).
- LOCI maisema-arkkitehti. (2012). Kivelän sairaalaan Ympäristöhistoriaselvitys. Helsingin kaupunki, Tilakeskus.
- LOCI maisema-arkkitehdit. (2012). Marian sairaalan ympäristöhistoriallisen selvitys. Helsingin kaupunki-suunnitteluvirasto.
- Paatela, M. (2003). Sairaalarakennuksen kehitys - Development of the Hospital Building. Espoo.
- Pekkala-Koskela, E. (1989). Yliopiston Helsinki. Hämeenlinna.
- Pesonen, N. (1964). Suomen sairaaloita - Sjukhus i Finland - Hospitals of Finland. Porvoo.
- Pesonen, N. (1980). Terveiden puolesta sairautta vastaan. Porvoo.
- Ratia A, 2005. Helsingin Konservatorion rakennus, Rakennushistoriaselvitys. Senaatti-kiinteistöt
- Rein, K. (1929). Helsingfors stads tuberkulossjukhus. Helsingfors.
- Rosén, R. (1968). Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia. (R. Rosén, Toim.) Helsinki: Helsingin Kaupunki.
- Saarinen, S. (2014). TYKS - rakennushistoriaselvitys.
- Soininen, G. (1968). Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia. (R. Rosén, Toim.) Helsinki.
- Tandefelt, C. (1968). Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia. (R. Rosén, Toim.)

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Forsius, A. Tuberkuloosi Suomessa 1900-luvun alussa. (www.saunalahti.fi/arnoldus/tub_1900.htm)
- Forsius, A. Suomen hospitaalit. (www.saunalahti.fi/arnoldus/suomhosp.html)

LEHTIARTIKKELIT

- Arkitekten. Helsingfors: Finlands arkitektförbund. (1929): 7, s. 101-107. Helsingin kaupungin tuberkuloosisairaala. (SRM)

ARKISTOLYHENTEET

- HKV Helsingin kiinteistövirasto
- HKM Helsingin kaupunginmuseo, kuva-arkisto
- HKA Helsingin kaupunginarkisto
- MVKA Museoviraston kuva-arkisto
- TYARK Työväenarkisto, Helsinki
- Arska Helsingin rakennusvalvontaviraston arkisto
- SAM Suomen arkkitehtuurimuseo, Helsinki
- LSA Laakson sairaalan arkisto

Alla: Henrik Tikkasen piirustus
Laakson sairaalasta 1963. (MVKa)

